IZ PROŠLOSTI KORNATSKOG RIBARSTVA

Na poticaj Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 1962. godine prihvatio sam se posla oko obrade Kornatskog otočja u formi oveće monografije. Radi toga sam u četiri navrata (1963.—1967.) krstareći tim arhipelagom posjetio gotovo sve pastirske nastambe osim one na otoku Situ i potanko raspitivao tamošnje pastire, koji su inače iz Murtera, Betine i Zaglava na Dugom otoku, a na Kornatima borave samo privremeno. Ispitivao sam i ribare iz ribarskih mjesta Sali i Iža, a najviše vremena sam upotrijebio skupljajući arhivsku građu iz Historijskog arhiva u Zadru, ekscerpirajući ribarske spise bivše općine Sali, a ponešto i kućni arhiv obitelji Petricioli iz Zadra — Sali. Veći dio skupljene građe odnosi se na kornatski ribolov.

Plod toga rada je moja objelodanjena radnja »Ribarsko naselje Piškera na kornatskom otoku Jadri«[1] i turistički vodič »Kornati«[2] na pet jezika. I kad sam u obrađivanju spomenute monografije dosta poodmakao, god. 1971. toliko sam obolio da nisam mogao niti ću moći nastaviti i završiti taj posao. Mnoge stranice i više poglavlja obrađeni su do kraja, a neke nisu završene ni popunjene podacima kojima još raspolažem.

Siguran da su te stranice iako nedorečene ipak vrijedan doprinos poznavanju Kornata i kornatskog ribolova, odlučio sam da ih objelodanim u nekoliko posebnih radnja, da ne bi zauvijek ostalo u rukopisu ili možda propale.

---

[1] A. R. Filipi. Ribarsko naselje Piškera na kornatskom otoku Jadri, Pomorski zbornik knjiga 6, Zadar 1968, str. 971—1004.

[2] A. R. Filipi, Kornati, Zadar 1972.

Prvu donosim pod gornjim naslovom, a sastoji se od ovih poglavlja:

1. Vlasnici potegača za lov srdjela
2. Ribolovna sredstva
3. Količina ulova
4. Glagoljaši kornatski ribari
5. Porezi i dažbine od kornatskog ribolova
6. Gusarski napadi i obrana od njih
7. O nekim najznačajnijim ribarskim porodicama.

U ovoj se radnji pretežno obrađuje 17., 18., i 19. stoljeće, a samo na nekoliko mjesta prešao sam u 20. vijek.

*

Kornatsko ribolovno područje iskorištavano je još u dalekoj prošlosti. Zidovi ribarskih kućica u Piškeri[3] pod morem i vivarij u Maloj Proversi dokazuju da se i u vrijeme Rimljana na veliko iskorištavao kornatski ribolov, a najstariji dokument o dalmatinskom ribarstvu iz 995. godine govori o ribolovu u Telašćici, što se valjda odnosi i na Kornate. Nekad su Kornati s Telašćicom bili naše najbogatije ribolovno područje, pa su se zadarski plemići svađali i tukli radi prihoda od toga ribolova. Stoga su zadarski građani tokom vjekova držali u svojim rukama gotovo sva kornatska ribolovna sredstva, koja su najradije stoljećima davali u ruke kornatskim ribarima Saljanima. Zadrani su smjeli u Kornatima ribariti jedino ako su u Piškeri i u Salima imali svoja skladišta i ako su se nazivali »saljskim ribarima«. Venecija i grad Zadar podržavali su ih i davali im privilegij isključivog prava ribolova u tim vodama, jer su bili sigurni da će im oni polučiti najveći ulov, a time i za njih najobilatiji porez. Ipak su se na kornatska lovišta zalijetali ribari iz okolnih sela Iža, Vrgade, Murtera i Zlarina, zbog čega je dolazilo do čestih sporova.

[3] Pošto su glavna kornatska lovišta daleko od svih naselja, pa i od najbližih Sali, kornatski ribari su još za vrijeme Rimljana po srijedi tog ribolovnog područja izgradili maleno ribarsko naselje Piškeru na otoku Jadri. To je bio centar kornatskog ribolova, gdje su se do nedavno mogli vidjeti ostaci oko 50—60 ribarskih kućica i magazina za čuvanje ribe. Godine 1824. bilo ih je 13, g. 1907. samo 7, a danas je tek jedna i to pastirska. Tu su se dizala dva kaštela. Jedan na uzvisini obližnjeg otočića Panitule podignut je nešto prije g. 1532. kao rezidencija mletačkog pobirača poreza na kornatsku ribu, a drugi uz more da brani naselje, brodove pred njim i prolaz obližnjim tjesnacem. Pred kućicama je g. 1783. bilo 7 ribarskih gatova, a osmi na protivnoj strani tjesnaca. S jedne na drugu stranu tjesnaca pružao se pomični most. Tokom ljetne ribarske sezone u Piškeri je boravilo oko 150 ribara koji su tu stacionirali, te su za svoje potrebe u tom naselju podigli crkvu, koja je još i danas pod krovom. To je kod nas jedina isključivo ribarska crkva. O tom naselju vidi moju radnju naznačenu u bilješci br. 1.

Njima je još prije, a osobito u posljednje vrijeme raznim konvencijama iznimno bilo dozvoljeno da na nekim lovištima, i to određenim vrstama mreža, mogu loviti. Od konca 18. st. do drugog svjetskog rata privilegij su uživali pravi Saljani.

Veoma težak bio je život ribara, a osobito »tovariša«, koji se od rimskih vremena donedavno nije gotovo ništa izmijenio. Najteže je bilo veslanje na dugim relacijama (od centra kornatskog ribolova

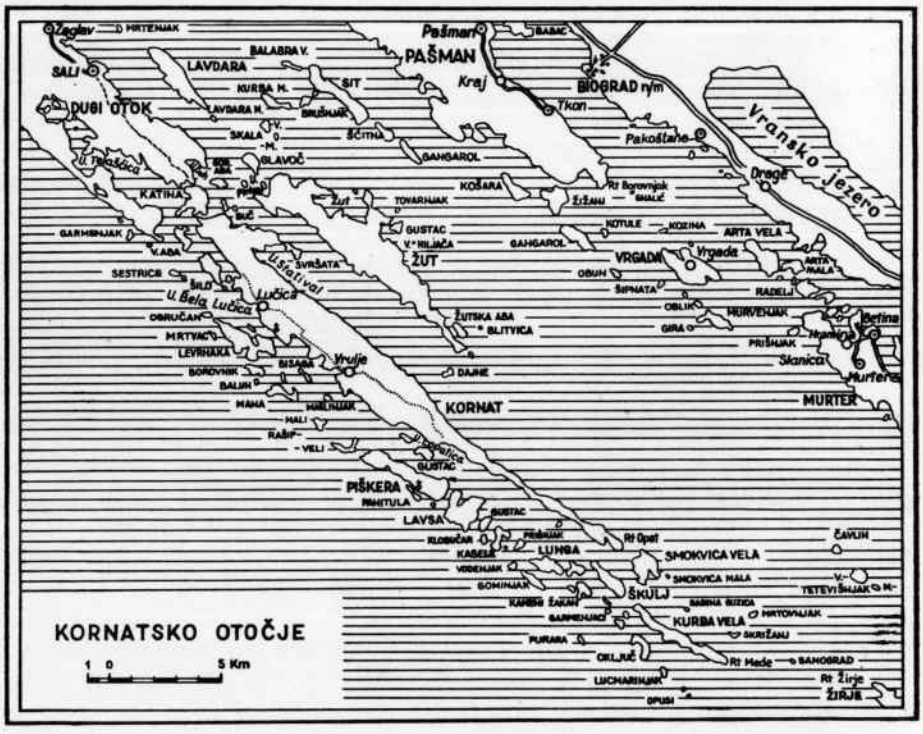

Piškere do Sali trebalo je veslati 26 km, do Zadra 46, Murtera 28, Zlarina 41). Dok su se ribari služili samo veslom i jedrom, dulje su se zadržavali na Kornatima, pa je tamo bilo mnogo življe negoli poslije kad su se počeli služiti motornim čamcima.

Kornatski ribolov bio je unosan i od njega je imala koristi Venecija, grad Zadar, obični ribari, a najviše vlasnici ribolovnih sredstava. Od ribolova su se podizali dvorci, kule, tvrđave, crkve, gradili se brodovi i vodile parnice. Riba s tog područja većinom se konzervirala, ali je u svježem stanju služila i kao dopunska hrana pu-

čanstva Sali i obližnjih sela, grada Zadra, a donekle i Venecije. Koji put, ako je pogodovalo vrijeme, brza lađa bi svježu ribu iz Zadra u Veneciju prevezla u samih 28 sati.[4]

Ulov nije bio uvijek jednak. Bilo je i neplodnih godina, koje je mogao izdržati samo onaj tko je imao zaliha kapitala ili druge izvore prihoda. Tko toga nije imao, nestajao je s pozornice kornatskog ribolova, prodavši svoja ribolovna sredstva ekonomski najjačemu. Na taj se način stvarala akumulacija kapitala u pojedinaca, od kojih su se nekoji znatno izdigli nad druge, a to su u prvom redu porodice Gverini i Petricioli, o kojima na zadnjim stranicama ove radnje donosimo kratak prikaz.

Zbog obilata kornatskog ribolova u Salima je g. 1905. podignuta Tvornica ribljih konzervi, koja i danas uspješno djeluje pod imenom »Mardešić«.[5]

Kad god u ovoj radnji bude govor o saljskom ribolovu, to će ujedno označavati kornatski ribolov, jer se, kako spomenusmo, za nekoliko stoljeća jedino Saljani imali pravo ribanja u tim vodama.

O kornatskom ribolovu napisano je mnogo, a mi ćemo se ovdje osvrnuti na neka pitanja za koja imamo nove arhivske podatke, i to najvećima iz Historijskog arhiva u Zadru, a iz kućnog arhiva obitelji Petriciolija, kojega se veliki dio odnosi na kornatski ribolov, a do danas se njime nitko nije služio.

I. Vlasnici potegača za lov srdela

Prvi popis kornatskih ribara potječe iz g. 1587. kad su na 15. srpnja vlasnici srdelskih trata (patroni di tratté da sardelle) u ime svoje i odsutnih drugova, koji zbog udaljenosti nisu mogli doći, pred javnim bilježnikom Šimunom Mazzarellijem izabrali zadarskog trgovca-ribara Mihu Filakaneva i Andriju Kursarovića iz Vrgade, a nastanjena u Zadru, kao svoje predstavnike, da se mogu u ime njihovo prikazati pred mletačkim duždom i ponizno mu iznijeti njihove potrebe i teškoće, od njega primiti eventualnu pomoć. Tu je navedeno ovih 30 vlasnika trata:

Hilarijo Gverini	Kozulić Ive	Fatević Grga
Stoia Zane	Ivančić Mate	Radinić Ive
Filacanevo Miho,	Uskoković Ive	Brunčić Ive
Colina Mateo,	Gvozdić Ive	Merdešić Jure
Rančić Ante	Ivančić Luka	Brunčić Ante
Vodopija Luka	Brzičić Nikola	Medvidović Ive
Marinčić don Grgo	Mučić (Muhin) Šime	Toljić Jakov
Brzičić Marin	Šperhlić Mate	Sedmičević Ive
Filipović Mate	Debelić Ive	Kovdanović Jure
Ivančić Ante	Filipović Ante	Mušanić Pere[6]

[4] A. Benvenuti. Storia di Zara dal 1409 al 1797. Milano 1944, str. 343.
[5] A. R. Filipi, Kornati str. 28—30.
[6] HAZd, Zadarski notar Simon Mazzarello (1569.—1587.), sveščić XIV, str. 5, od 15. VII. 1587.).

Kao što se izričito navodi, prva četvorica su zadarski trgovci, koji su se znajući da se novac uložen u ribarstvo dobro isplati, posvetili i toj grani privrede. Ostalih 17 potpisnika, kako se vidi iz glagoljskih matica u Salima, bili su iz Sali.[7] Šest ribara i to Radinić, dva Brunčića. Merdešić, Sedmičević i Toljići bili su iz Žmana, Mišanić iz Zaglava,[8] a za Koudanovića ne znam odakle je.

Kursarovića iz Vrgade izabrali su zato jer je boravio u Zadru i valjda su ga uz Filakaneva smatrali najprikladnijim za taj posao. Interesantno da među navedenim prezimenima nema niti jednog iz Vrgade[9] niti iz ostalih mjesta zadarskog otočja. Prema tome iz ovoga bi se moglo zaključiti da su vrlo vjerojatno već tada saljski ribari imali isključivo prava ribanja u kornatskim vodama.

Kao što vlasnici kućica u Piškeri nekoć nisu bili ribari iz Sali nego uglavnom zadarska gospoda,[10] tako ćemo se ovdje uvjeriti da su i vlasnici trata bili većinom Zadrani i po koji zanatlija iz Sali, a Saljani su u tratama Zadrana bili paroni, prciniguli koji su se kao kvalificirani ribari brigali da nađu sposobne svićare, vozače i obične ribare zvane tovariši. Bili su povjerenici zadarskih vlasnika, koji su u mreže, brodove i ostala ribolovna sredstva uložili svoj novac. O tome imamo nekoliko vrijednih podataka iz petog decenija 17. stoljeća.

Godine 1641. bilo je u Salima 15 trata. Najjači od svih vlasnika bio je Gverino Gverini s 5 trata, Marko Lorini s 3, Bojko s 2, a Tonini Vitanović, Venesta Antonio, Mate Orlić i Jerko Ivančić s po jednom.[11] Za šest prvih sigurno znademo da su bili iz Zadra, premda se u dokumentu ne kaže odakle su. Valjda je u ono vrijeme bilo razumljivo da su samo Zadrani mogli biti vlasnici trata, pa je stoga samo za dvojicu zadnjih Orlića i Ivančića izričito naglašeno da su iz Sali. Oni su bili iz Sali, ali nisu to bili obični seljaci ribari nego zanatlije, pa su kao takvi smogli novaca za nabavu ribolovnih sredstava. Za Matu Orlića znamo da je bio bačvar (Mattessa Orlić bottaro, habitante a Sale),[12] a za Ivančića nalazimo u župskim maticama da je »meštar«, zanatlija.[13]

Iduće 1642. godine broj trata je pao na 13, a vlasnici su im bili: Gverini koji je imao 5 trata, Lorini 3, Boyco 2, Vitanović 1, Orlić 1 i Ivančić 1.[14] S pozornice kornatskog ribolova nestali su Tonini i Venesta.

---

[7] A. Jagić, Indeks glagoljskih matica Salj sa svim prezimenima imenima i stranicama na kojima se nalaze, ali bez datuma. Župski ured Sali.

[8] HAZd, Estratti dai repertori degli atti de Notay di Zara dall'anno 1307. all'anno 1780, Odjel sv. Domenika br. 223. Moj izvadak u rukopisu.

[9] B. Jurišić, Glagoljski spomenici otoka Vrgade, Rad, JAZU, knj. 327, str. 147.

[10] Filipi, Ribarsko naselje Piškera... str. 983.

[11] HAZd, Zadarski knez G. B. Benzon (1641—1642) I, str. 185.

[12] HAZd, Zadarski notar Simun Venier (1586—1616) VI, str. 19—34.

[13] A. Jagić, sp. dj.

[14] HAZd, Zadarski knez. G. B. Benzon (1641—1642) I, str. 198.

Godine 1643. broj trata opet se diže na 15. Među njihovim vlasnicima više se ne spominje Boyco i Ivančić, ali se zato broj trata u Gverinija od 5 popeo na 6, a u Lorinija od 3 čak na 7, a Vitanović i Orlić imali su samo po jednu. Vidi se kako su raznovrsne dažbine, slab ulov i slično mogli izdržati samo najbogatiji, koji su vrlo vjerojatno ušli u posjed mreža i brodova kao i drugih ribolovnih sredstava nestalih ribara.

Spomenuti vlasnici trata Gverini, Lorini, Vitanović i Orlić za svaku od svojih trata izabrali su među saljskim ribarima najpovjerljivijeg i najsposobnijeg, pa su mu kao rukovodiocu i upravitelju (parone e prezenevole) povjerili svoju tratu. Pojedini vlasnici imali su g. 1643. ove parone:

Šime Kampana paron u trati Marka Lorinija
Šime Kampana paron u trati Marka Lorinija
Šime Kampana paron u trati Marka Lorinija
Šime Bistričević paron u trati Marka Lorinija
Šime Bistričević paron u trati Marka Lorinija
Šime Bistričević paron u trati Marka Lorinija
Don Ive Rančić paron u trati Marka Lorinija
Ive Balarin paron u trati Gverina Gverinija
Ive Bilan paron u trati Gverina Gverinija
Andrija Simunčin paron u trati Gverina Gverinija
Filip Babić paron u trati Gverina Gverinija
Ive Bilan paron u trati Gverina Gverinija
Barić Orlić paron u trati Mateše Orlića[15]

Ne samo da su vlasnici Gverini i Lorini imali 6 odnosno 7 trata nego su paroni Kampana i Bistričević preuzeli rukovođenje svaki s 3 Lorinijeve trate, a Babić je upravljao s dvije Gverinijeve, tako da je svaki od ovih morao imati još po jednoga ili dva pomoćnika, koji su imali upravljati s onom drugom, odnosno drugom i trećom tratom.

Rukovodioci Lorinijevih i Gverinijevih trata Kampana, Bistričević, Šimunčin, Ivančić, Babić, Orlić i Rančić bili su iz Sali,[16] Balarin iz Zadra,[17] a za Bilana nisam mogao ustanoviti odakle je. Prema tome svi su paroni, možda osim dvojice, bili iz Sali.

Slične pojave da su vlasnici trata bili bogati građani, a s njima rukovodili vješti kvalificirani ribari sa sela, nije postojalo u predjelima srednjodalmatinskog otočja. U Novakovim Dokumentima za povijest ribarstva takvim odnosima nema ni traga. Tamo su vlasnici ribolovnih sredstava bili gotovo isključivo domaće porodice. Od 74 vlasnika ribarskih brodova g. 1593. samo za trojicu je naznačeno

[15] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643), I, str. 168—198.

[16] Jagić, sp. dj.

[17] R. Jelić, Stanovništvo Zadra u drugoj polovici XVI. i početkom XVII. st. gledano kroz matice vjenčanih. Starine, knj. 49, str. 371.

Mo. (+ maestro).[18] Slične pojave regbi da nije bilo ni u predjelima Božave — Velog Rata — Molata.[19] Zadarskoj bogatoj gospodi zazubice su rasle za prihodima bogatog kornatskog ribolova, premda možda nisu ni poznavali ribarsku vještinu.

Naišli smo još na jedan dokaz da su Zadrani uložili kapital u ribarska sredstva, u brodove, mreže itd. i davali ih saljskim ribarima da njima upravljaju. Godine 1648. bilo je u zadarskoj luci zaplijenjeno i zapečaćeno 8 ribarskih leuta, jer njihovi vlasnici zadarsko-saljski ribari nisu prošlih godina prijavili količinu ulovljenih srdela, niti dali gradu određeni dio. U dokumentu su zabilježeni ne samo vlasnici leuta nego i njihovi rukovodioci paroni. Zaplijenjeni su ovi leuti:

Leut Jerolima Borga — Paroni Andrija Osal ¡ Ante Maulić
Leut Gverina Gverinija — Paron Jerolim Ivančić
Leut Gverina Gverinija — Paron Ive Burmeta
Leut Marka Lorinija — Paron Ive Troskot
Leut Marka Lorinija — Paron don Ive Rančić
Leut Šimuna Vitanovića — Paron Tome Šćirenica
Leut Šimuna Vitanovića — Paron Filip Babić
Leut Rafaela Bonicellija — Paron Stipe Dvorničić[20]

Vrlo vjerojatno to nisu svi vlasnici ondašnjih trata, već samo oni koji nisu izvršili obaveze prema gradu. Ovdje Gverini, Lorini i Vitanović imaju po dvije trate. Kao što smo već vidjeli, Gverini, Lorini, Vitanović i Borgo bili su iz Zadra, a valjda je bio i Bonicelli, premda se ne spominje u Maticama vjenčanih (1576.—1613.) sv. Stošije u Zadru.[21] Svi paroni su iz Sali, samo za Osala i Maulića ne znam odakle su. U predašnjem slučaju iz g. 1643. vidjeli smo da je jedan paron upravljao i s tri trate, a ovdje imamo slučaj da jedan leut, tj. jedna trata ima dva parona. Gradska uprava je u ovom slučaju zaplijenila baš leute, jer su tu najvredniji i najskuplji ribarski brodovi bez kojih se ne može na ribanje.

Nemamo nikakvih podataka o odnosu gradskih vlasnika trata i njihovih rukvodilaca. Interesantno je da je u spomenutom dokumentu iz g. 1648., kao i u ovom iz 1643., zabilježen kao paron u trati Marka Lorinija i glagoljaš don Ivan Rančić.

Iza toga nalazimo popis ovih vlasnika potegača za lov srdela pri ždrijebanju kornatskih lovišta u Salima pri koncu 18. st. Nalazimo da je 1782. bilo 13 potegača za lov srdela i to:

---

[18] G. Novak, Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskog mora, sv. I, str. 74.

[19] Župski ured u Velom Ižu, Processo fra i villici di Melada e Ponte Bianche contro quelli di Eso per la pesca nelle valli Saccaron e Molaschizza.

[20] HAZd, Zadarski knez A. Diedo (1646—1648) unico fol. 100.

[21] R. Jelić, sp. dj.

Prvi mrak
Don Ante Basioli za lovište Zago i Opat
Antonio Katineli za lovište Abu
Marko Petricioli za lovište Šilo i Sestricu
Domenik Petricioli za lovište Balun
Zuane Petricioli za lovište Lučicu i Kobiljak
Nikoleto Armanini za lovište Pikoloču
Joso Armanini za lovište Rašip
Šimun Piasevoli za lovište Kasela
Marko Lorini za lovište Studenjak
Paron Šimun Banić za lovište Statival
Paron Mate Banić za lovište Panitula
Don Šimun Mazin za lovište Lavsa
Paron Antonio Romanjolo za lovište Hiljača[22]

Godine 1783. broj vlasnika potegača za lov srdela povećao se na 14, jer im se priključio paron Patar Crljenko. Iduće 1784. godine broj je pao na 9 i zadržao se za vrijeme svih 5 mrakova. Otpali su don Ante Basioli (došao Dominik Basioli) Joso Armanini, Marko Lorini, Zuane Petricioli i Mate Banić. Iduće dvije godine (1785. i 1786.) na ždrijebu ponovno su — djeluje 14 potegača, a 1787. broj pada na 13, među kojima se nalazi samo 6 vlasnika iz 1782, a u tih 5 godina ih je nestalo 7. Evo ždrijebanja 6. kolovoza 1787. godine:

U četvrtom mraku
Antonio Katineli iždrijebao Abu
Marko Petricioli iždrijebao Zago
Zuane Domeniko Petricioli iždrijebao Studenjak
Marko Lorini iždrijebao Lavsu
Šimun Piasevoli iždrijebao Panitulu
Domeniko Filip Basioli iždrijebao Kobiljak
Anzula ud. Armanini iždrijebala Balun
Nikola Armanini iždrijebao Oključ
Don Tome Banić iždrijebao Pikoloču
Paron Frančeško Romanjolo iždrijebao Sestrice
Paron Petar Crljenko iždrijebao Lučicu
Paron Franjo Dvornica iždrijebao Rašip
Ive Mezičić iždrijebao Šilo[23]

Pri svim ždrijebanjima u spomenutih 5 godina vlasnici potegača imali su titulu Signor, Paron ili Don, a tek u zadnjoj 1787. godini javlja se prvi vlasnik potegača bez ikakve titule, a to je Ive Mazičić. Osim dva ribara s hrvatskim prezimenom od 1782. godine konačno se javljaju još dva hrvatska prezimena, tako da sada imamo četiri, a to su Banić, Mazičić ili Mezin, Crljenko i Dvornica. Prva dvojica iz Malog Iža, četvrti iz Sali, a treći valjda iz Zadra.

Iza ovog podatka za čitavih 125 godina nismo naišli na popis vlasnika trata za lov srdela u Kornatima. Međutim u zadnja dva decenija prošlog stoljeća nastupio je interval slabih lovina srdela,

[22] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 75.
[23] Isto, sv. 45, str. 83.

što je prouzrokovalo nestanak velikog broja trata. Plaćanje skupog drva za svijetljenje, hrana za ribare i najam ribarskih čamaca predstavljalo je za vlasnike trata toliki teret da ga nisu mogli izdržati, te ih je skoro sasvim nestalo, ali se zato povećao broj vojga, koje su radi malih troškova mogle izdržati i deficitarne godine.

Na temelju ispitivanja starijih ribara Sali i Iža sastavio sam ovaj popis vlasnika trata za lov srdela u predjelu Kornata za g. 1913.:

Iz Sali:

1. Dominis Šime pk. Ante
   Dominis Ive pk. Ante
2. Dominis Mate pk. Ante
   Raljević Šime pk. Mate
3. Lorini Josip pk. Trife

Iz Malog Iža:

4. Petričić Ive pk. Jakova i braća
5. Petričić Mikula pk. Krste i braća
6. Jelić Ante pk. Šime »Njola«
7. Toman Šime »Šindija«

Pred sam I. svjetski rat bilo je dakle na tom području sedam trata koje su sve u rukama domaćih saljsko-iških ribara, a Zadrana je sasvim nestalo. Iški ribari su brojčano jači od saljskih.

U to vrijeme uz klasičnu potegaču za lov srdela pojavila se mreža plivarica »Kanaštrela« koju je 1908. konstruirao ribarski stručnjak iz Sali Petar Lorini, a praktično ju je iskušao 1912. god. u kornatskim vodama, ali zbog tehničkih nedostataka nije se mogla održati. Prvu mrežu plivaricu na stezanje uveli su 1925. god. ribari Malog Iža, a kad se iza toga ovladalo tehnikom rukovanja, broj im se naglo povećao. Plivarice su se pokazale boljim od potegača, pa su njihovi vlasnici, osobito u Malom Ižu, držali i potegaču da pomoću nje mogu sudjelovati na ždrijebanju u Salima. Tako su poslije i plivarice dobile pravo ždrijeba.

Neposredno pred drugi svjetski rat u Salima je za ribanje u Kornatima ždrijebalo 20 potegača, i to 14 iz Sali, 3 iz Malog Iža i 1 iz Žmana, a istodobno je u kornatskim vodama lovilo i 17 plivarica, od kojih 11 iz Malog Iža, 5 iz Sali i dvije iz Velog Iža. Njihovi vlasnici su 1939. godine bili:

POTEGAČE

Iz Sali

1. Basioli Liberat i Amos braća
2. Basioli Tonći pk. Trife
   Dominis Joso i Ante pk. Mate
3. Dominis Ivan pk. Ive
4. Dominis Petar »Pierin«
5. Dominis Paško pk. Ante
6. Dominis Fausto pk. Šime
7. Filipi Ante pk. Bože i braća
8. Finka Roko
   Buturić Paško
9. Frančeškini Petar pk. Ante
   Basioli Josip pk. Trife
10. Milić Milovan pk. Marka i braća
11. Milić Salvo pk. Nike
12. Milić Ivan pk. Nike
    Milić Ante reč. Bare
13. Milin Šime pk. Ive
14. Milin Ante pk. Ive
15. Orlić Ante
16. Piasevoli Josip, Pere i Andjeo

Iz Malog Iža

17. Jelić Ante pk. Šime »Njola«
18. Petričić Mate pk. Ive
19. Petričić Miško pk. Jakova

Iz Žmana

20. Morović Jereslav

POTEGAČE

Iz Sali

1. Dominis Fausto pk. Šime
2. Dominis Ive pk. Ive
3. Dominis Petar pk. Nikole
4. Filipi Ante pk. Bože
5. Milin Šime pk. Ive i braća

Iz Malog Iža

6. Jelić Ante pk. Šime
7. Petričić Mate pk. Ive
8. Petričić Miško pk. Jakova
9. Petričić Šanto pk. Krste
10. Lovrin Ljubo pk. Jose
11. Mezić Marijan »Atlagić«
12. Ravkin Šanto pk. Ante
13. Lukin Luka pk. Ive
14. Martinović Šime »Hero«
15. Rokov Bože pk. Ante
16. Gaćina Mile pk. Jose
17. Martinović Luka Petrca Tome
18. Lukin Šime pk. Ive

Iz Velog Iža

19. Sutlović Tome
20. Brajković reč. »Fratar«

Bilo je potrebno da se donese i popis najzadnjih vlasnika trata i plivarica iz ribarskih mjesta koja su tokom stoljeća dapače i tokom milenija davala glavninu običnih ribara »tovariša« kao i vrsnih voditelja svih vrsta ribolova u kornatskim vodama.

U ovom poglavlju donio sam samo popis vlasnika trata za lov srdela, jer su one preko četiri stoljeća činile najvažniju skupinu mreža upotrebljavanim u predjelima kornatskog otočja.

II. Ribolovna sredstva

1. *Zimske i ljetne trate.* Ribarske mreže potegače zvane trate (od tal. trarre = vući, potezati) dobro su poznavali već stari Egipćani i Rimljani,[24] pa je razumljivo da su se u veoma dalekoj prošlosti upotrebljavale i na dalmatinskoj obali. Kao što se najstariji spomen ribarstva na području Dalmacije iz g. 995. odnosi na lovišta u Telašćici, tako se prvi bar indirektni spomen mreže potegače u Dalmaciji odnosi na lovišta u predjelima Telašćice i Kornata.

Prema dvjema listinama iz g. 1056. ribari »gripatores« Župan, Patule i Podboj obećali su i zakleli se za sebe i svoje drugove otočke ribare pred tijelom sv. Krševana u Zadru da će njegovoj crkvi i samostanu davati dio ulova kakav ima svaki pojedini ribar.[25] Pod nazivom grippus ili grippa nekad se u prvom redu nazivala mreža potegača i to ona mala, kako se i danas u nekim dijelovima Dalmacije naziva, ali tako se nazvala i lađa s mrežom potegačom, pa se pod »gripatores« ima svakako uzeti ribare koji su lovili tratom.[26]

Mrežama potegačama su se u prijašnjem razdoblju, sve do početka 16. st., uglavnom lovile lokarde, skuše i šnjuri, kako svjedoči

[24] N. Milić, Mreža ribarska. Pomorska enciklopedija sv. 5, str. 369.
[25] T. Smičiklas, Codex diplomaticus. Zagreb 1967, I, str. 84.
[26] N. Čolak, Otpor ribara zadarskog otočja u XVI. st. protiv obaveza samostanu sv. Krševana u Zadru. Anali Historijskog instituta Jug. akademije u Dubrovniku, god. IV—V, str. 509.

isprava iz g. 1233., prema kojoj su saljski ribari od ulova u Kornatima morali davati samostanu sv. Krševana osmi dio lokarda (»gripatores qui cum grippis piscantur lacertos debent dare monasterio . . .«)[27] To su morali davati i u razdoblju između g. 1532—1547., kad su isti u sporu sa Sv. Krševanom uspjeli pronaći stare dokumente iz kojih se vidi da su se nekada njihovi pređi obavezali davati samostanu osmi dio ulovljenih lokarada, skuša i šnjura (de lacertis, videlicet de scombri et scusi).[28] Znači da su se tratama potegačama uglavnom lovile spomenute vrste ribe.

Godine 1524. nastala je velika prekretnica u razvoju kornatskog ribolova. Te godine je zadarski plemić Šimun de Cedulinis pronašao nov način lovljenja srdela, i mletačka vlada mu je na njegovu molbu dala privilegij da za 10 godina smije samo on na taj način loviti i to pod prijetnjom globe od 50 dukata, gubitka mreže i ostalih ribolovnih sredstava.[29]

Tim novim načinom Cedulini je uveo drukčiju vrst mreže nego je dotada bila u upotrebi, a to je »ljetna trata«, i upotrebio svjetlo od smreke ili borovine za lov srdela.

Cedulini je za taj novi način lova srdela upotrebio nešto drukčiju vrst mreže potegače nego je do tada bila u upotrebi, (nuovo modo de pigliare sardelle con tratte insolite) tako da su se dotadanje trate rabile samo za lov skuša, gira, itd. kao i dotada, a nove za lov srdela. Prve su se poslije g. 1524. nazivale »male« (cum grippie cioè rette picole),[30] a ne druge »velike«. Prve »zimske«, a druge »ljetne trate« ili »leske mriže«.

Zimske trate su se uglavnom rabile za lov skuša, lokarada i šnjura, jer se lov srdela nigdje u Dalmaciji ne spominje prije Cedulinijeva izuma u zadarskom kraju, a u predjelima Visa i Brača spominje se tek 100 godina iza toga (1626.)[31] Prje Cedulinijeva pronalaska lovile su se srdele, u maloj mjeri uz ostalu ribu, a poslije 1524. uvijek se na prvom mjestu spominjao lov srdela, a tek koji put i to sekundarno lov skuša i lokarada. U svakom slučaju Cedulinijev izum je donio pravi preokret u lovu srdela.

Na temelju pristupnih starijih isprava ne možemo točno ustanoviti u čemu se sastojao taj njegov pronalazak. Tek godine 1788. kornatski ribar i ribarski stručnjak Ivan Petricioli iz Sali u svom opširnom izvještaju »Relazione delle pesche della Giurisdizione di Zara« odmah na početku govori o tom izumu, i to ovako: »Još godine 1524. zadarski plemić Šimun Cedolini pok. Krešula bio je prvi koji je pronašao sretan način lova srdela, skuša i druge ribe pomoću vatre (col mezzo del foco). To je bio koristan pronalazak i velikoduš-

[27] Smičiklas, Codex diplomaticus, III, str. 385.
[28] Čolak, sp. dj., str. 521.
[29] Benvenuti, sp. dj., str. 342.
[30] N. Čolak, sp. dj., str. 521.
[31] G. Novak, sp. dj., str. 71.

no priznat od nadležnih vlasti. Ribolov vatrom obavlja se na ovaj način: Uz svaku mrežu, koja je položena na lađu opskrbljenu s 8 ljudi i rukovodiocem, koji ima rukovati istom mrežom, potrebne su još dvije manje lađe pune borovine. Svaka od njih ima po dva čovjeka i gvozdenu napravu sličnu gradelama (graticola), na kojoj se loži vatra«. Zatim potanko opisuje cijelu proceduru lova srdela, pa dodaje: »Na taj se način obavlja lov srdela vatrom. To je način skup ali zato koristan, jer se u malo vremena, ako posluži sreća, može uloviti 50, 80, 100, pa i više tisuća srdela samo u jednom potegu«.[32]

2. *Broj lađa i broj ljudi u ljetnoj trati.* Male trate prije uvađanja novog načina ribolova sastajale su se samo od jedne lađe. Tek nekako pri koncu tog perioda, kako ćemo naskoro vidjeti, počele su se uvađati, bar na Korčuli, dvije lađe. Dočim ljetne trate uvedene od Cedulinija imale su tri, i to dvije kao svićarice, a treću s mrežom.

Kad je potanko opisao proceduru lova srdela tratom, isti Petricioli g. 1788. izvještava da bi osim tri spomenute lađe trebala biti i četvrta s dva čovjeka, koja bi, kad se mreža utopi, jednim konopom držala uzdignut gornji kraj sredine mreže, ali samo toliko da se mreža ne odcijepi od dna, pa da ne bi riba pobjegla ni ispod ni ozgor mreže, nego bi ušla ravno u vreću.[33] Već nakon nekoliko godina on je uveo četvrtu lađu, jer g. 1800. nalazimo u njegovim ribarskim računima troškove ne samo za leutare i svićare nego i za ljude u četvrtoj lađi »bjankarici« (biscotto ai biancari.)[34]

Dok su se trate sastojale od 3 broda u njima je bilo u predjelima Visa 11, a u Kornatima 13 ljudi. Prvu potvrdu za broj ljudi nalazimo g. 1654. pri spasavanju broda lutalice kod kornatskog otoka Žakna. Andrija Kortelin iz Šibenika, svićar u trati Andrije Ivančića iz Sali, pri istraživanju o tom zagonetnom slučaju, pozvan pred zadarskog kneza, u zapisnik je između ostaloga izjavio: »Iza toga je stiga vlasnik naše trate Andrija Ivančić sa svojih 11 drugova bez mene.« Svih skupa je bilo 13.[35] Druga potvrda je s otoka Visa, gdje se je g. 1782. velika trata sastojala od tri lađe s 11 ljudi (per armare una delle suindicate Tratte vi occorino undeci Uomini di capacita divisi in tre barche),[36] a Ivan Petricioli, kako smo vidjeli g. 1788. izvještava da se je velika mreža potegača sastojala od tri lađe. Najveća je bila ona u kojoj je bila smještena mreža s 8 ljudi i rukovodiocem, a dvije manje imale su svakako po dva čovjeka. Ukupno 13 ljudi.

---

[32] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 46, str. 136.

[33] Isto, sv. 46, str. 137—139.

[34] Isto, sv. 43.

[35] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655), II, str. 453.

[36] Novak, sp. dj., str. 175.

3. *Svjetlo za lov srdela.* Prvi spomen ribolova s ognjenim svjetlom nalazimo g. 1272. u statutu grada Dubrovnika, na čijem su se području skuše i šnjuri lovili pomoću vatre (cum igne). Ognjeno svjetlo se u skradinskom području rabilo još u 14. st. i to uglavnom u ribolovu s malim mrežama uz pobuk (qui vadunt cum retibus in nocte cum pobuc et igne et cum eo qui vocatur scitillo).[37]

U vodama otoka Korčule ognjeno se svjetlo upotrebljavalo uz trate, koje su se sastojale najmanje od 2 lađe. Godine 1516. naime korčulanski knez naređuje da »tko prvi sa svjetlom nađe ribu i dovede ju u svoju poštu, mora odmah dozvati ribare svoje trate da bace mrežu. U to se vrijeme nitko nije smio približiti i voditi ribu u druge pošte, dok prva družina ne izvuče svoju tratu i pokupi ulovljenu ribu. Prvima je naređeno da rade u najvećoj žurbi, kako bi drugi mogli što prije privući u svoje pošte ostalu ribu. Ovaj je red bio uspostavljen na samo traženje ribara, koji su se zbog nereda u ovoj stvari znali češće potužiti knezu.«[38]

Svjetlo za lov srdela dobivalo se od borovine i smreke. Borovina je bila najprikladnija, a nabavljala se izvana, jer je siromašna zaliha na zadarskim otocima bila brzo iscrpljena. Premda inventaru Gverina Gverinija iz g. 1653. kod njega u Salima bila je uskladištena velika količina od 120 hvati borovine, a u velikoj kući u Pišker i 100 hvati.[39] Petar Frleta je g. 1643. iskrcao u Salima 20 hvati (passa) borovine.[40] I Valentin Petricioli je g. 1695. u svom magazinu u Salima imao 100 hvati borovine.[41] Ribari Vrgade su razlikovali borovinu od luči, pa su u ribarskim računima za isti mrak zabilježili cijenu za obje. Luč je crvena sredina borova drva, a pod imenom borovine uzimali su sječene borove grane.

Dok su zadarski ribari imali u rukama glavninu kornatskog ljetnog ribolova, većinom su rabili borovinu, a poslije, osobito u drugoj polovici prošlog stoljeća, siromašni saljski ribari zadovoljavali su se domaćom i jeftinijom smrekom. Neki ribari su u lađi kao rezervu čuvali i ponešto borovine, da bi je upotrebili kad im bude najnužnija. Smreku su najradije kupovali u Žmanu, Luci i Savru na Dugom otoku, a ukrcavali su je sa strane Kulfa.

Mjera za smreku bila je kar, koji je prema mišljenju Grandova sadržavao 1 m^3 drva.

Cijena smreki a osobito borovini bila je visoka, tako da je Petriciolijeva trata tokom cijeloga ljeta g. 1800. potrošila za to drvo jednako kao za kruh i vino zajedno. Potrošio je:

---

[37] N. Čolak, Naše ribarstvo do pada mletačke republike. Pomorski zbornik (jubil. br.) I, II, str. 398.
[38] Ibidem, str. 412.
[39] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655) I, str. 21—50.
[40] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643) I, str. 321.
[41] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 8, str. 8.

U travnju:

Luči 4 hvata po L. 120	= Lira	480.—
»Dinara« 4 kara preostala od prošle godine	»	120.—
Smreke 5 hvati	»	130.—

U svibnju:

Smreke 46 1/2 kara, izgorene potrošene u preostalom dijelu ljeta, računajući svaki kar 1.9 skupa sa troškovima	»	418.10
»Dinara« 5 kara po 36.10 L uključivši troškove prevoza	»	182.10
S k u p a		1331.—[42]

A za kruh i vino tokom cijeloga ljeta potrošilo se L. 1337.—

Imenom »dinara« kako se vidi nazivali su neisjeckanu borovinu koju su dovozili iz Podgorja (Podvelebitsko primorje). Godine 1799. Petricioli je platio 144.16 lira četvorici ljudi koji su dovezli »dinaru« iz Podgorja (a prender la Dinara sotto la Montagna). Jasno je da iz Podgorja ne bi dovozili smreku, kad su je dovoljno imali na Dugom otoku. Smreku su nabavljali ne samo u Luci, Žmanu i Savru već i u Salima. Tako je Petricioli g. 1799. kupio u Mate Pazina i Mate Garbina iz Sali 32 lire smreke.[43]

U glagoljskoj matici Vrgade u jednoj bilješci nalazimo da su tamošnji ribari koji su ribali i u Kornatima oko g. 1820. nabavili u sama 3 mraka:

»borovine sežnji 12, i luča sežnji po. Čini usve	Lira	82.—
Borovine sežnji po.		15.—
drv sežnji 11, luči po.	Groš	80.—
Borovina sežnji 10, luča sežanj?	»	19.—«[44]

Evo dakle Vrgadini su diferencirali luč od borovine. I dok su saljski ribari za lučevinu rabili mjeru »kar«, dotle je u Vrgadi važila mjera »sežanj« = hvat.

Prema podacima koje je skupio Šime Grandov jedna trata mogla je potrošiti oko 5 leuta smreke, a to je oko 150 kara, jer je leut mogao primiti oko 30 kara smreke.[45] Ribari cijelog zadarskog okruž-

[42] Isto, sv. 45, str. 25.
[43] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 62.
[44] B. Jurišić, Glagoljski spomenici otoka Vrgade. Rad, JAZU, knj. 327, str. 97.
[45] Š. Grandov, Bilješke o ribolovu, str. 108. (Rukopis).

ja znali su godišnje potrošiti preko 6000 m^3 lučevine u vrijednosti od 30.000 forinta, a cijena borovini je dostizala i do 10 forinti za 1 m^3. Prema tome je ognjeno svjetlo bilo i previše skupo.

Lov srdela sa svjetlom od borovine odnosno smreke bio je veoma skup i nepraktičan, pa je trajao samo do g. 1898., kad je Ivan Delaita iz Senja izumio aparat za osvjetljenje na acetilenski plin od karbida i akomodirao ga za lov srdela. Time ne samo da je ribolov dobio nov zamah nego su otada bile pošteđene naše poharane šume. Poslije prvog svjetskog rata pošlo se u tom pogledu još i dalje, pa se karbid zamijenio petrolejskim plinom. On je davao mnogo jače svjetlo, te je i učinak ribolova bio veći.[46]

4. *Nagli pad broja trata od 60 na 18.* U svojoj molbi upravljenoj između g. 1532.—1547. mletačkoj vladi saljski se ribari između ostaloga tuže kako su uslijed raznih dažbina gradu i samostanu toliko osiromašili da im se broj trata smanjio od 60 na 18. Saljani tada nisu mogli imati 60 velikih trata, po tri broda, jer gdje bi za njih našli 180 lađa i gdje bi ih mogli smjestiti. Odakle bi opet smogli 660 ljudi za njihovu opskrbu, kad je naselje Sali skupa sa Zaglavom tada imalo točno 660 stanovnika,[47] od kojih je glavnina muškaraca bila na mletačkim galijama. Sali su 100 godina iza toga, naime g. 1642., imale samo 13 trata po 12 ljudi, koje su mogle imati 39 brodica s oko 156 ljudi, pa jer u Salima nije bilo dovoljno ribara, najmili su ih iz Šibenika, Zlarina, Prvića i Žirja.[48] I g. 1788., kad su Saljani, Zadrani i Ižani imali svega 14 trata, svićari su im većinom bili sa šibenskih otoka.[49]

Mišljenja sam da su Saljani prije pronalaska novog načina lova srdela g. 1524. uistinu imali 60 trata, ali to su bile trate sa jednom brodicom u kojoj je bilo 6—9 ljudi. Međutim, uvođenjem trata sa 3 lađe broj trata se smanjio na 18, a u kojima su bile oko 54 lađe sa oko 216 ljudi.

5. *Izradba mreža u kućnoj radinosti.* U Salima kao u najglavnijem ribarskom naselju zadarskog arhipelaga pravile su se razne vrsti mreža. U tom selu bilo je osoba koje su bile vješte u pravljenju konca, zatim u izradbi i uređenju mreža. Tako je g. 1776. Roko Makale, valjda iz Zlarina, poslao Zuani Petricioliju u Sale 74 libre konoplje »canavo« s vrećom, da mu sa 22 libre dade napraviti zimsku mrežu potegaču, a sa 50 libra ljetnu tratu s vrećom, i nek mu osim toga nabavi 70 libri mreže za zimsku tratu. Posao neka po mogućnosti obavi Ive Orlić iz Sali.[50] Valentin Petricioli je g. 1695. po-

[46] G. Bilafer, Ribolov i ribarska privreda na zadarskom području od davnina do danas, Zadarska revija, IV/1955, str. 228.

[47] A. R. Filipi, Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka. Radovi Instituta Jug. akademije u Zadru, 1960, sv. VI—VII, str. 169.

[48] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655) I, str. 154.

[49] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 46, str. 140.

[50] Isto, sv. 45, str. 1.

sjedovao 15 libra špaga zvanog »sforcin«, zatim 100 libra lana,[51] a Gverin Gverini također, iz Sali, imao je u spremištu 56 smotaka konoplje.[52] Konoplja i lan su bez dvojbe služili najprije za pravljenje konca, a potom za pletenje i uređenje mreža. I žene su u tom sudjelovale pletući konoplju i lan, kako pričaju stari Saljani.

6. *Iz ribarskog inventara.* Da vidimo koje su vrsti mreža, lađa i ostalih ribolovnih sredstava upotrebljavali kornatski ribari. U ribarskim spremištima kornatskog ribara Gverina Gverinija u Salima iza njegove smrti g. 1653. našlo se:

Parangal sa 150 udica za ugore	1
Parangal za kanjce	1
Udica raznovrsnih za parangal	800
Mreža za pse komada 12, djelomično s olovom, a djelomično bez (rede cagnere)	12
Sanadiže upotrebljene komada (pezze)	4
Cerbare stare teške komada	3
Cerbare mletačke nove komada	2
Mreža zvana »ghiglar« (valjda iglar ili girar)	1
Gaunare upotrebljene komada	3
Gaunare nove komada	2
Fružata opskrbljena ličinom kom	1
Mreže velike »d'inudino«	1
Mreža jednaka stara bez vreće i olova	1
Uze za mrežu »d'inudino«	1
Tende nove za pokrivanje mreža kom.	4
Ljetne mreže za srdele (»Rede d'Insta) ispravne kom.	6
Uze za trate, tankih 12, debelih 24, kom.	36
Lavor di rede da sardelle e menole N.	107
Osti (»Fossini para doi«)	2
Goverini je tada posjedovao i:	
Leuta	6
Svićarica »brazziere da luminar«	9
Vesla ispravnih i starih	24
Grip od 150 stara nosivosti s 2 sidra i čamcem	1
Peota od 500 stara nosivosti sa čamcima i svim priborom	1
Braceru veliku za kućne potrebe	1
Bracere malene za kućne potrebe	2
Košara za ribu »corbetti da barca«	70
Svitila (= gvozdena naprava za ognjeno svjetlo)	10
Svitilo gvozdeno maleno	1
Barila za inćune	36
Mastelada punih skuša	15
Okruglih kamena za pritiskivanje ribe u bačvicama	204
Dna za barila, muljače i mastelade komada	740
Obruča za barila svežanja	566
Dūgā za bačve	400
Karatela novih za srdele	16
Mastelada novih i starih	368
Barila u Piškeri	390
Muljača »mogiazzi« za srdele	191

[51] Isto, sv. 8, str. 1.

[52] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655) I, str. 28.

Slane ribe svojom peotom poslane u Veneciju:

Srdela muljača	151	
Skuša barila	40	= 209[53]
Suri barila	18	

III. Količina ulova

Ako želimo govoriti o količini ulova, treba da naglasimo kako su u prošlim stoljećima nastupala razdoblja raznih frekvencija ulova ribe, intervali obilatih ulova, a iza toga opet razdoblja kad je more bilo »sterilno«. I tako se često ponavljalo. Prema tome količina ulova na pojedinim područjima nije ovisilo samo od proizvodnih sredstava, nego i od proizvodnosti mora.[54] Tako je bilo svugdje pa i na kornatskim lovištima.

16. stoljeće. Najveći zamah u svom razvoju dalmatinsko ribarstvo učinilo je iza pronalaska novog načina lova srdela (1524.) svjetlom i s tri broda. Stoga su se osobito polovicom 16. st. redale tolike plodne godine. Paolo Giustinian i u svojoj relaciji g. 1553. ističe kako je te godine u Zadru prodano 15.000 kvarata soli u vrijednosti od 2000 dukata, uglavnom za soljenje ribe, a bilo bi se prodalo i više, da je bilo dovoljno buradi za ribu. Zadarska komuna je tim izvanrednim prihodom obnovila svoje financije, podmirivši sve dugove.[55]

Interesantno da su baš te iste godine 1553. ribari Visa samo u jednoj noći ulovili 3 milijuna srdela,[56] a to je oko 100.000 kg. Ulov srdela bio je dakle te godine veoma obilat na području cijele Dalmacije.

Za obilat ulov u kornatskim vodama imamo podatak otprilike iz istog vremena. Zadarski ribar Bonetto Bonetti[57] ulovio je u Kornatima u razdoblju od 18 mjeseci (od 7. VII. 1578. do 9. XII. 1579.) 276.000 komada srdela, 34.000 skrdinula i 11.000 gira,[58] što bi iznosilo 11.000 kg srdela, 3.400 kg skrdinula i oko 270 kg gira, ako se uzme da u kilogramu ima oko 25 srdela, 10 skrdinula i 40 gira, kao što smatraju kornatski ribari. Cijeli ulov iznosio je 14.750 kg razne ribe.

Te podatke iznio je zadarsko-saljski ribar Ilario Gverini, koji je tada bio pobirač državnog poreza na ribu ulovljenu na kornatskom području, pa je kao takav imao prilike doznati za pravu količinu njegova ulova. Gverini nije brojeve smanjio, već bi ih radije bio povećao, jer se upravo u to vrijeme s Bonettijem parničio. Prema Gverinijevu iskazu Bonetti je na račun gornjeg ulova već bio dao 220

[53] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655) I, str. 26—31.
[54] G. Novak, sp. dj., str. 7.
[55] Š. Ljubić Commissiones et relationes Venetae, sv. III, str. 50.
[56] G. Novak, sp. dj., str. 31.
[57] Bonetti je kao aktivni kornatski ribar 1594. god. posjedovao u Piškeri kuću s magazinom.
[58] HAZd, Zadarski knez F. Bon (1594—1596) I, str. 211, 351.

lira poreza, a još je trebao dati 184.12 lira. Bonetti tvrdi da ne duguje više ništa. Pa kad bi mu iz pakosti bio povećao ulov za jednu trećinu, opet bi mu ulov iznosio 19.700 kg ribe. To je u svakom slučaju velik ulov, pogotovo kad se zna da su ribari Visa g. 1553. pri njihovu rekordnom ulovu, koji se često iznosi kao klasičan primjer najviše postignutog ulova, a koji je iznosio 100.000 kg srdela u jednoj noći, imali 96 trata, pa su po svakoj trati polučili ulov samo od oko 1000 kg.

Neki talijanski anonim je početkom 17. st. zabilježio da je samostan sv. Krševana u Zadru za svoj dio od ribanja sa svojih lovišta imao godišnje prihod od 15 do 16 tisuća dukata, a koji put i više.[59]

Taj gotovo nevjerojatno visoki prihod može se protumačiti jedino tako da se na prelazu iz 16. u 17. st. obredalo nekoliko izvanredno plodnih godina.

Vrhunac u razvoju ribarstva Dalmacije postignut je u 16. st., što nam potvrđuje i činjenica da se baš polovicom 16. st. razvila velika građevinska djelatnost pomoću kapitala postignutog od kornatskog ribolova. Godine 1558. u ribarskom naselju Muna na o. Žirju nalazi se 7 ribarskih kućica podignutih djelomično i od kornatskog ribolova, možda nešto ranije.[60] Otprilike u 4. deceniju 16. st. kornatski ribari podigli su kaštel na otočiću Panituli kod Piškere,[61] a u samoj Piškeri g. 1560. veliku crkvu, više kuća i kulu. Glagoljski natpis na malim vratima saljske župske crkve govori da je ta crkva g. 1581. produžena i proširena, dakako uglavnom prihodom od kornatskog ribolova. Većina dvokatnica s kaštelima nanizanih oko saljskih pristaništa Porat podignuto je u istom stoljeću, što svjedoči kapelica sv. Nikole sazidana g. 1583. u sklopu prostranog Gverinijeva dvorca, danas kuća Frančeškini-Fortis. Najbogatiji dalmatinski ribar svih vremena Ilario Gverini i njegov sin Gverin obogatili su se kornatskim ribolovom baš u drugoj polovici 16. st. Jednom riječju kornatsko ribarstvo uslijed veoma plodnih godina postiglo je svoju kulminaciju baš u 16. stoljeću.

17. stoljeće. U svojim prestavkama i žalbama saljski ribari se često tuže kako je u tom stoljeću opao ribolov i kako se ni izdaleka ne može usporediti s onim obilatim iz prošlog stoljeća. U molbi g. 1652. između ostaloga ističu da je broj njihovih trata pao na 15, a količine ulovljene ribe svake godine smanjuju se za jednu trećinu.[62] To potvrđuje i jedna glagoljska bilješka iz g. 1651. na Ritualu

[59] F. Rački, Prilog za povijest hrvatskih uskoka. Starine, JAZU, knj. IX. str. 221.

[60] K. Stošić, Sela šibenskog kotara. Šibenik 1941, str. 195.

[61] A. R. Filipi, Ribarsko naselje Piškera ... str. 989.

[62] N. Čolak, Borba saljskih ribara u 17. st. protiv obaveza prema gradu Zadru. Morsko ribarstvo srpanj 1958, god. X, str. 155.

u župskom uredu Vrgade, koja glasi: »I tada biše velik glad u Dalmaciji i deboto po svemu svitu i tada ne bi u moru ribe nego malo, da ne mogahu ljudi uhititi ča bi poili.«[63] To je morala biti jedna od izvanredno slabih godina. Imamo podatak da je i u tom stoljeću bilo i obilatih ulova. Prema ondašnjem naređenju svaki vlasnik trate morao je doći u Zadar i uz zakletvu prijaviti količinu ulovljene ribe za svaki škur napose. Vlasnici i paroni 15 saljskih trata dali su g. 1643. detaljne podatke o polučenom ulovu u pojedinim mrakovima, što se vidi iz priložene tabele br. 1. na str. 200.

Te cifre nisu sasvim pouzdane. One su dobrim dijelom smanjene, jer su ribari kao što ćemo vidjeti u poglavlju »Porezi i dažbine od kornatskog ribolova«, kolikogod su mogli zatajivali pravu količinu ulova, pa su vjerojatno i u ovom slučaju jednako postupili. Zbog toga njihovi gornji iskazi nisu realni. Ribari su ih smanjivali možda i za jednu četvrtinu, možda i više, ali ne previše, jer su i vlasti nalazile kanale i načine kako će doznati istinu i progoniti prekršitelje.

Iz table se vidi da je 15 saljskih trata u svibnju, lipnju i srpnju postiglo ulov od 371,560 komada srdela i 559,400 skrdinula, što odgovara 14.826 kg srdela i 55.940 kg skrdinula. Ukupno je ulovljeno 70.802 kg, tako da na svaku pojedinu tratu dolazi 4720 kg ribe. To je za ono doba bio i te kako dobar ulov, kojim bi se i u današnje vrijeme zadovoljili toliki motorizirani ribari. Zanimljivo je da je trata Marka Lorinija, kojom je upravljao pop glagoljaš don Ive Rančić, ulovila najviše od svih trata. Ona sama ulovila je 13.337 kg ribe, a to je više od petine cijelog ulova.

U svakom slučaju 17. st. bilo je u količini ulova kornatske ribe znatno slabije od šesnaestoga.

18. stoljeće. Iz konca tog stoljeća raspolažemo s nekoliko vrijednih podataka. Pod naslovom »Gdje i tko je pobirao porez na ribu« iznijet ćemo kako je Zuane Petricioli, koji je imao 2 trate, u društvu s ostalih 6 vlasnika srdelskih potegača iz Sali osnovao Društvo ribara, koje je pobiralo ribarski porez za cijelo zadarsko područje. Zuane je u tančine vodio pismenu evidenciju o ulovu svakog člana, tako da je njihovih 8 trata prodalo količine srdela, koje smo prikazali u tabeli br. 2, na str. 201.

Na hvarskom području g. 1761. ulovljeno je 4,464.720 srdela, 329 barila skuša, 99 barila šnjura i 48 barila srdelina, a g. 1762. 6,120.232 srdela, 148 barila skuša, 272 barila šnjura i 35 barila srdelina. Na bračkom području g. 1761. ulovljeno je 95.000 a 1763. god. 476.000 srdela. Četrnaest trata je od g. 1757. do 1763. u Korčuli oso-

[63] B. Jurišić, sp. dj., str. 94.

TABELA 1 SALJSKI RIBARI U KORNATIMA ULOVILI SU GODINE 1643:

Izjava Dan	PARON TRATE	VLASNIK TRATE	Koji mjesec	Srdele komada	Srdele kg	Skuše komada	Skuše kg	Lokarde komada
1. VI.	Kampara Šime	Lorini Marko	V.	4.700	188	—	—	—
»	Bistričević Šime	Lorini Marko	V.	30.000	1.200	—	—	—
»	Balarin Zuane	Gverini Gverin	V.	11.500	460	35.000	3.500	800
»	Bilan Zuane	Gverini Gverin	V.	15.400	616	—	—	—
			VI.	14.000	560	11.000	1.100	—
»	Šimunčić Andrija	Gverini Gverin	V.	17.400	696	6.500	650	
29. VI.	Bistričević Šime	Lorini Marko	VI.	7.000	280	28.900	2.890	900
»	Jivančić Jerolim	Vitanović Šime	VI.	15.000	600	36.000	3.600	600
30. VI.	Kampana Šime	Lorini Marko	VI.	9.000	360	—	—	—
3. VII.	Babić Filip	Gverini Gverin	V.	36.000	1.440	20.000	2.000	—
			VI.	9.000	360	21.000	2.100	—
29. VII.	Babić Filip	Gverini Gverin	VII.	29.000	1.160	1.000	100	—
30. VII.	Kampana Šime	Lorini Marko	VII.	20.000	800	1.000	100	—
31. VII.	Bilan Zuane	Gverini Gverin	VII.	26.000	1.040	70.000	7.000	—
»	Bistričević Šime	Lorini Marko	VII.	30.000	1.200	13.000	1.300	—
1. VIII.	Orlić — Barić	Mro Orlić Mateša	VII.	14.000	560	106.000	10.600	—
			VI.	20.000	800	38.000	3.800	
			V.	20.000	800	40.000	4.000	
	Rančić don Ive	Lorini Marko	V.	14.000	560	8.000	800	
			VI.	16.000	640	25.000	2.500	
			VII.			99.000	9.900	
				358.000	14.320	559.400	55.940	2.300 [64]

[64] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643) I, str. 192, 193.

TABELA 2 PRODAJA KORNATSKIH SRDELA U GODINAMA

VLASNIK TRATE	1780.		1781.		1782.		1783.		Svega u 4 godine
	Komada srdela	Petice	Komada srdela	Petice	Komada srdela	Petice	Komada srdela	Petice	
Petricioli Valentin za 2 trate	68550	68	414600	414	289100	289	152000	152	924250
Petricioli Zuane	171400	171	240250	240	85150	85	58150	58	554950
Lorini Marko	194750	194	228000	228	94550	94	80000	80	597300
Basioli don Ante	297350	297	400000	400	180000	180	178000	178	1055350
Armanini Lovre Armanini Joso	317150	317	216000	216	180000	180	83000	83	796150
Armanini Nikoleto	314350	314	426400	426	199000	199	101000	101	1040750
Piasevoli Šimun	260240	260	219000	219	118450	118	57000	57	[65]654690

[65] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 33, str. 7, 9, 12, 16, 19.

lilo 41.384 miljara srdela.[66] Međutim 8 saljskih trata u 4 godine ulovilo je 5.916.300 srdela, što bi iznosilo na svaku tratu u četiri godine 739.537 srdela, a u svakoj godini 184,884 srdela ili 134 barila, a to je svakako znatno više od 125 spomenutih rovinjskih barila po svakoj trati.

Sve te slane srdele prodale su se za 5520 petica. Tome treba još pridodati 524 petice od prodanih slanih skrdinula, šnjura i lokarada ulovljenih u istom periodu. To znači da je ulov drugih vrsta ribe u odnosu na ulov srdela bio u omjeru 1 prema 10.

U svojoj opširnoj »Relaciji o ribolovu zadarskog područja«, poslanoj g. 1788. zadarskom knezu, spomenuti Zuane Petricioli između ostaloga kaže da je lov srdela veoma skup, ali i koristan, jer jedna trata, ako posluži sreća, može u jednom potegu uloviti 50, 80, 100, pa i više tisuća srdela,[67] a to bi bilo 2000, 3200, 4000 i više kilograma srdela. Tako obilat ulov postizavao se jedino u veoma plodnim i rijetkim zgodama.

Iz slijedeće tablice jasno ćemo vidjeti kako se dijelila riba, koliko je pripadalo vlasniku, koliko se dalo za porez, a koliko za dio i za doručak tovarišima. Ulov Zuana Petriciolija u dva potega 29. svibnja 1799. god. u Lavsi, koji je iznosio ukupno 7775 srdela, dijelio se ovako:

TABELA 3

Kome je pripala riba	Koliko srdela	ili kg
Vlasniku trate Zuani Petricioliju	4.2000	168
Tovarišima	1.400	56
Za porez	700	28
»Più dalle sardelare«	450	18
Ručenje za bjankare	100	4
Ručenje vlasnika	50	2
Ručenje za tovariše	600	24
Srediru	100	4.6
Komandiru	115	4
Segondiru	60	2.4
	7,775	311.—[68]

(Ručenje vjerojatno dolazi od ruka u značenju jedan pregršt).

Sav ulov srdelskih trata dijelio se u ono doba na ovakav način i u ovakvim proporcijama. Vlasnik je radi armanja takve trate imao za cijelo ljeto potroška oko 5000 lira. Isti Petricioli kaže da je potrošak oko jedne trate za sve ljeto iznosio oko 100 cekina,[69] a to je oko 5000 lira. Radi toga je vlasniku pripalo preko polovice ulova.

[66] Parenzo, Un inchiesta sulla pesce in Istria e Dalmazia, Venezia 1894, str 8.
[67] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 46, str. 137.
[68] Isto, sv. 45, str. 20.
[69] Isto.

Ako odbijemo vlasnikov dio, zatim porez i »dalle sardelare«, družini, koja je brojila 13 ljudi, od spomenutih 7775 ulovljenih srdela pripalo je samo 2420 komada, a to znači od 311 kg samo 97 kilograma.

Kadgod su mogli tovariši su radije lovili i jeli kanjce i drugu ribu privatno ulovljenu, da mogu svoj dio srdela kao i količinu za doručak prodati vlasniku trate,[70] koji bi svu ulovljenu ribu osolio i njom dalje raspolagao, a družini platio prema tadanjoj cijeni. Tovariš je naime za potrebe svoje obitelji odmah trebao novac.

Nekoliko decenija prije svog pada Mletačka Republika osjetila je veliku dekadencu ribolova na istočnoj obali Jadrana. Nije bilo dovoljno ni svježe ni slane ribe. Da bi tome stala na kraj i unapredila ribolov, od g. 1764. pa do svog pada poduzimala je veoma opsežna ispitivanja u tom pogledu. Bez obzira na naredbu, da se sva dalmatinsko-istarska riba ima uvoziti isključivo u Veneciju, mletačka vlast je ustanovila da je velika većina te ribe dospijevala na strana tržišta i to iz jednostavnog razloga što je Serenissima udarila velik namet na ribu, pa i taksu pri uvozu u Mletke, a u stranim lukama sličnih nameta nije bilo i riba im je bila bolje plaćena.

Prema tome uzrok dekadanci nije bila smanjena količina ulova nego kriomčarenje i nedovoljna opskrba mletačkog tržišta ribom. Mi smo međutim vidjeli kako je i u 18. st. ulovljena prilično količina ribe.

19. stoljeće. Osim podataka o ulovu srdela u 19. st. imamo potvrda i o ulovu lokarada, skuša, gira i šnjura, a u tom razdoblju pojavljuje se i tunolov, pa ćemo o svakoj vrsti govoriti posebno.

a. *Ulov srdela.* Tokom prošlih stoljeća, pa i u ovom, na kornatskom bogatom ribolovnom području znalo se obredati po nekoliko plodnih godina, pa jer se nije mogla nabaviti sol, ribari su ogromne količine ribe bacili u more.

Na unutrašnjoj stranici zadnjeg lista Blagajničkog dnevnika u župskom uredu u Salima (1832.—1854.) nalazimo zanimljivu bilješku koja u slobodnom prevodu glasi:

»Na vječnu uspomenu.

U godinama 1834., 1835. i 1836. postignut je u kornatskim vodama s ljetnim tratama tako obilat ulov srdela, a osobito skrdinula, da vlasnici trata nisu imali potrebnih sredstava da ih osole. Zbog toga su neke dane g. 1834. i 1835. izvezli iz saljske luke, pa iza Punte Bluda utopili u more preko 20.000 funti ribe. U mjesecu kolovozu bio je najobilatiji ulov, te je pojedina trata, kao npr. Petriciolijeva, Lorinijeva itd., u jednoj samoj noći, bez pretjeravanja, ulovila 30.000

[70] Isto, sv. 60, str. 99.

funti ribe (= 16.000 kg). Radi velikog obilja cijena ribi bila je čak po 2 fiorina za jedno barilo, a svako je težilo po 100 funti, pa se nisu mogli podmiriti niti troškovi prehrane«.

To isto potvrđuje i jedna druga glagoljska bilješka u Župskom uredu u Salima iz g. 1834. koja glasi: »U to isto godišće bila sila sarde (l) i skumbri. Nisu imali arnaxi ni soli i utopihu jih tri krcati levuti u more. Pišem ja don Ivan Bondulich paroko od Sali, a ja od Oliba rodom«.[71] Četiri godine kasnije uvrštena je u istu knjigu bilješka »1838 bisse opet ribe puno skardinu (l) i sarde (l), jesu ih potopili toliki levuti i gajete pod manum parrokum don Matom Lonićem iz Sali, rođen u selu od Kukglieze«.[72]

Međutim prema saljskoj tradiciji (po prilici polovicom 19. st.) bilo je nekoliko oskudnih godina kakve nisu zabilježene u povijesti našeg ribarstva. Prema izjavi Josipa Armanina, saljskog ribara, u kornatskim se vodama za 7 godina nije ulovila niti jedna srdela. Dapače se naglašava da je vlasnik trate neki Basioli ulovio jednu jedinu srdelu, koja ga je koštala više nego cijela ljetna trata. Tu najbolje vidimo kako je oscilacija u ulovu ribe znala biti i previše upadna.

Lučka kapetanija u Zadru u izvještaju Pomorskoj vladi u Trstu g. 1900. između ostaloga piše da se u saljskim vodama godišnje ulovi oko 300.000 kg raznovrsne ribe u vrijednosti od oko 150.000 kruna.[73] Nažalost ne raspolažemo nikakvim drugim podacima o ulovu srdela tokom 19. st.

b. *Ulov lokarda, skuša, gira i šnjura.* Levrnaka je najbogatije kornatsko lovište za zimski ribolov, osobito za gire (manule). U njoj su saljski ribari lovili prema iždrijebanom redu pa, se tokom zimskih mjeseci običavalo uloviti i do 100.000 kg gira i po nešto drugih vrsta ribe.[74] To je i bio razlog zašto su saljski ribari tu uvalu pridržali isključivo za svoje potrebe.

Ulov plavica bio je veoma bogat i u Telašćici. Zbog njega su se pred jedan milenij zadarski plemići svađali i tukli. U toj uvali su se lovile velike količine svakovrsne ribe. Običavale su se npr. u lipnju i srpnju tokom cijelog 19. i početkom 20. stoljeća (na lovištima Miru, Tripuljaku i u Pasjaku) loviti velike količine lokarada, koje su bile natprosječne veličine, po 20 do 75 dkg komad.[75]

Godine 1900. postojala je u Salima samo jedna migavica, proti koje su se bunili ostali ribari, jer da je navodno štetna za ljetni ribolov. Međutim na 11. veljače 1913. pojavila se u Telašćici ogromna

[71] Župski ured Sali, Libar lašov (1625—1698), glagoljicom, str. 78.
[72] Isto, str. 76.
[73] HAZd, Misecellanea 124—:1, list 667—673.
[74] J. Basioli, Razvitak ribarstva Dogootočana. Ra.ovi Instituta JAZU u Zadru. Zadar 1962, str. 410.
[75] Š. Grandov, Telašćica. Anali Jadranskog inistituta, sv. IV, Zagreb 1968, str. 645.

količina šnjura (šaruna) i lovili su se na svakoj pošti, sve do 15. svibnja iste godine. Lovilo se dnevno od 1000 do 6000 kg. Tom prilikom su Saljani u Kukljici, Poljani i Ošljaku nabavili 13 migavica. Neki ribari su za mjesec dana pokrili troškove učinjene nabavom migavice, proti koje se dakako više nitko nije bunio.[76]

Izravnih podataka o zimskom ribolovu nemamo, ali možemo bar donekle ustanoviti kolik je bio ulov tokom 19. stoljeća. U Blagajničkom dnevniku župske crkve u Salima imamo točne podatke koliko je koji ribar u kojoj godini dao toj crkvi kao dio koji joj je pripadao, a pripadao joj je dio kakav je imao pojedini ribar, to jest desetina ulova. Prema tome donijet ćemo za neke godine sveukupan crkveni prihod od zimskog ribolova, koji ćemo pomnožiti s 10, te tako dobiti svotu koju su ribari dobili od godišnjeg ribolova:

TABELA 4

Godine	Cijeli zimski ulov	Crkvena desetina od zimskog ulova
1808.	4764.10 lira	476.09 lira
1809.	5906.10 lira	590.13 lira
1810.	4597.— lira	459·14 lira
1811.	5849.10 lira	584.19 lira
1815.	2208.— lira	220·16 lira
1816.	6378.— lira	637.16 lira
1817.	5520.— lira	552·— lira
1846.	120.20 fiorina	9.20 fiorina
1847.	162.30 fiorina	16·15 fiorina
1848.	304.40 fiorina	30.28 fiorina
1849.	188.30 fiorina	18.35 fiorina
1850.	501.30 fiorina	50.8 fiorina
1855.	880.— fiorina	88.— fiorina
1873.	830.— fiorina	83.— fiorina
1890.	200.— fiorina	20·— fiorina
1913.	1471.— kruna	147.10 kruna
1914.	9454.60 kruna	945.46 kruna
1916.	3209.— kruna	320.90— kruna [77]

Osim gornjih podataka o saljskom ulovu u Levrnaki i Telašćici, lovili su i ribari otoka Zlarina, Prvića, Vrgade, Iža itd. velike količine plavica i na ostalim kornatskim lovištima, o čemu nemamo potvrda.

c. *Tunolov.* Prvi spomen tunolova u kornatskim vodama susrećemo g. 1504. kad su šibenski ribari na zadarskom području lovili

[76] Š. Grandov, sp. dj., str. 644. 645.

[77] Župski ured Sali, Blagajnički dnevnici odnosnih godina.

tune i prodavali ih na zadarskoj ribarnici, a da samostanu sv. Kršćevana nisu dali osmi dio.[78] Tu se vrlo vjerojatno radi o ulovu u kornatskim predjelima, koji su šibenskim ribarima bili najbliži.

Saljski ribari u svojoj predstavci nadležnim vlastima (g. 1843.) kažu da su se oni od najstarijih vremena bavili lovom srdela, skuša, gira i polanada. To pravo im je bila zagarantirala i mletačka uprava.[79] Po tome bi se reklo da su Saljani već u 18. st. lovili polande, ali običnim gustim mrežama.

Početak tunolova većeg stila nalazimo u Salima g. 1820. Tada su Zovanin Petricioli i Josip Lorini napravili velike mreže zvane »palandare«.[80] Prve bogate godine ulova tuna i polanada spominju se godine 1825., 1834., 1845., 1848. i 1849.[81]

Iz spomenute prestavke saljskih ribara saznajemo da su Maloižani specijalne mreže za tunolov nabavili g. 1849.,[82] a prije su ih dakako lovili običnim gustim mrežama. Maloižani i Kaljani su g. 1843. i mimo volje saljskih ribara svojim mrežama lovili velike »mase« polanada u Kravljačici.[83] Maloiškim i saljskim ribarima su g. 1849. radi međusobnih natezanja pobjegle velike količine polanada u Vruljama,[84] a g. 1852. isto se dogodilo na lovištu u Kravljačici.

Tačnim podacima o količini ulova raspolažemo počevši od g. 1860., što se vidi iz iduće tabele:

TABELA 5

Godina	Dan i mjesec	Lovište	Polanada kg	Tuna kg	Luca kg
1860.	10. V.	Gvozdenjak, Kučičin			26.000
1861.	13. VI.	Saljski Porat mul		16.250	
1877.	IX.	Levrnaka Zabižanj	6.960		
1887.	10. XI.	Dumboka			22.750
1888.	12. XI.	Bošci	5.000		
1889.		Levrnaka	6.000		
1893.		Levrnaka	7.000		
1899.	V.	Krševica			10.000
1899.		Krševica			10.000
1903.	VI.	Saljski Porat		7.000	
1906.	VI.	Čučka Dumboka		6.000	

[78] N. Čolak. Naše ribarstvo do pada Mletačke republike. Pomorski zbornik, jub. I. 1962, str. 407.
[79] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 52, g. 1843.
[80] Š. Grandov, sp. dj., str. 645, 646.
[81] J. Basioli, Tunolov na Jadranu. Zagreb 1962., str. 58.
[82] Ribarski spisi bivše općine Sali, br. 59.
[83] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 52, g. 1843.
[84] Ribarski spisi bivše općine Sali, br. 43.

Godina	Dan i mjesec	Lovište	Polanda kg	Tuna kg	Luca kg
1908.	18. VIII.	Za Kučičin		20.000	
1912.		Kršovica		5.000	
1912.		Kršovica		10.000	
1914.	31. XII.	Levrnaka	3.000		
1917.	III.	Telašćica	3.000		
1917.	15. XII.	Levrnaka	4.000		
1918.	12. XI.	Levrnaka	4.000		
1922.	22. XI.	Levrnaka	22.000		
1939.		Katina	10.000		[85]

Prva četiri ulova zabilježena su u funtama, a mi ih donosimo u kilogramima. Veći dio gornjih podataka Šime Grandov je prenio iz ribarske knjige koja se čuva kod Anđela Piasevolija u Salima. Osim navedenih, saljski ribari su polučili i mnoge druge možda i obilatije ulove, ali nažalost nisu zabilježeni. Isto tako nemamo podataka o postignutom ulovu kaljskih i iških ribara u kornatskim vodama u istom razdoblju.

Vrijedno je usput napomenuti kako su tunolovci iz Malog Iža početkom ovog stoljeća polučili tako bogate ulove tuna, da su ušli u našu ribarsku literaturu kao klasičan primjer. Oni su naime oko g. 1908. u uvali Kablinu na otoku Sestrunju u samom jednom zatvaranju ulovili 70 tona tuna, a nešto kasnije u uvali Dubokoj kod Dragova na Dugom otoku 50 tona također u jednom zatvaranju.[86]

IV. Glagoljaši kornatski ribari

Popovi glagoljaši zadarskih otoka bili su veoma siromašni. Od svojih miniaturnih i siromašnih župica imali su malene prihode, tako da su se siromašno po seljačku odijevali, a još siromašnije hranili. Bili su primorani baviti se manuelnim radom, a najčešće ribolovom. To je g. 1579. zabilježio i apostolski vizitator Valier: »Svi svećenici ovih otoka služe ne samo u crkvi nego se bave i manualnim radom, a u prvom redu posvećuju se ribarstvu«.[87] Bavili su se ribanjem ne samo radi poboljšanja siromašnog obroka nego i radi nabave najnužnijega.

Godine 1797. na zadarskim otocima 13 glagoljaša imalo je svoje velike mreže i svoje ribarske družine. Takve trate imali su dakako i toliki glagoljaši koji su ribali u kornatskim vodama, i to uglavnom glagoljaši iz Sali, Zaglava, Žmana, Iža, Vrgade.

[85] Š. Grandov, sp. dj., str. 654, 656.
[86] J. Basioli, Tunolov na Jadranu, str. 60.
[87] A. R. Filipi, Popovi glagoljaši na visini svog poziva, Vjesnik zadarske nadbiskupije, Zadar 1964, br. 7.

Prvoga nalazimo don Grgu Milanića, župnika u Ižu. U parnici između ribara Iža s jedne i ribara svih sela od Savra i Sestrunja do Oliba s druge strane, 18. ožujka 1501. god. prikazao se i on, pa je kao svjedok izjavio da se bavi ribolovom i da posjeduje svoje trate već preko 40 godina, i da je tokom tog vremena s ostalim ribarima Iža išao sa svojom tratom na ždrijebanje u Sale, gdje su trošne mreže bile izbačene iz upotrebe (»... et habuit Tractas per annos guadraginta«). Pošto je riječ »Tractas« u pluralu, zaključujemo da je bio vlasnik više trata. Na temelju činjenice što je išao na ždrijebanje u Sale očigledno je da je ribao i u kornatskim vodama.[88] On je bio ribar počevši otprilike od g. 1460.

Glagoljaš don Grgo Marinčić iz Sali uvršten je g. 1587. u popis tridesetorice saljsko-zadarskih vlasnika trata. Ribar i vlasnik trate don Jure Juranić iz Sali g. 1616. žali se na pobirača poreza na ribu Pietra Britanika, da protuzakonito od njega traži osmi dio slane ribe.[89] Morao se žaliti, jer je prema ondašnjim propisima ribar morao davati osminu od svježe, a samo tridesetinu od usoljene ribe, zbog toga što je usoljena riba izgubila na težini, a ribar oko njezina konzerviranja uložio mnogo truda.

Marko Lorini tražeći u Salima vješte ribare, koji će rukovoditi s njegovih 7 ljetnih trata, između ostalih izabrao je i saljskog ribara popa glagoljaša Ivu Rančića. Don Ivan je bio toliko vješt u ribolovu da je g. 1643. između 15 saljskih trata njegova polučila najobilatiji ribolov. On je u tri mraka ulovio 13.337 kg raznovrsne ribe. Samo skrdinula ulovio je 9900 kg.[90] To je izvanredan uspjeh ne samo za ona nego bi bio i za današnje vrijeme. Pop glagoljaš je dakle između 15 trata polučio rekord. Pošto on i njegov vlasnik Lorini nisu podmirili porez za ulovljenu ribu, uz ostalih 7 leuta bio je zaplijenjen i leut kojim je on rukovodio dok ne izvrši obavezu.[91]

Glagoljaš don Bare Lugović iz Nevidana svjedoči 24. X. 1571. god. pred zadarskim knezom da je Giacomo Merini spasio iz mora u Piškeri 168 barila slane ribe i nešto svježe, koja je bila potopljena skupa s brodom Marka Bonda.[92] Don Bare je dakle bio prisutan u Piškeri vjerojatno na nekakvu zimskom ribolovu, pa se pri spasavanju ribe našao u Piškeri i kao očevidac mogao posvjedočiti.

Glagoljaš don Šimun Banić, član glasovite brodovlasničke porodice Banić iz Iža, kupio je g. 1731. trabakul svog oca. Glavar Iža protestirao je proti te kupnje, jer da don Šimun kao svećenik nije

[88] Župski ured Veli Iž, Processo fra i Villici di Melada e Ponte Bianche contro quelli di Eso per la pesca nelle Valli di Saccaron i Molaschizza. Prijepis iz 1781. godine iz HAZd »Atti Corponese«. Sveščić I., str. 29.

[89] HAZd, Zadarski knez L. Surian (1614—1615)) sv. III., str. 303.

[90] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643), sv. I., str. 193.

[91] HAZd, Zadarski knez A. Diedo (1642—1648), sv. I., str. 100.

[92] HAZd, Zadarski knez E. Tron (1569—1571), str. 519.

smio ništa kupovati ni prodavati. Vidi se da je don Šimun bio čovjek poduzetan i imao smisla za poslovnost i sticanje. Bez dvojbe i on je bio ribar.[93]

Ribar don Filip Kržola iz Sali u oporuci iz g. 1793. između ostaloga kaže: »Pušćam da se proda brod ... i mriže sve, i da se plati dug u gradu komu sam dužan«. Imao je i srdelare, koje ostavlja nekome Frani. Ribarski prihod mu je tako malo donio da je svojoj rodbini naredio »da nimaju moji hoditi na srdele ni na del, ni na okurd« (= akord).[94] Znači da nije ni ribolov naročito popravljao loše ekonomsko stanje glagoljaša.

Don Ante Basioli, glagoljaš iz Sali, potekao je iz poznate ribarske porodice, te se i on razvio u vrsna ribara. Nalazimo da je samo u studenome mjesecu 1778. god. u četiri navrata raznim trgovcima prodao 37.000 srdela, a g. 1780. sedmorici trgovaca 303.000 srdela. Uz 7 vlasnika trata kornatskih ribara bio je i on, te je u čitiri godine (1780.—1782.) ulovio 1,055.750 srdela. Godine 1783. imao je također i tratu za gire.[95]

Glagoljaši koji su se bavili ribolovom, poput ostalih ribara ostajali su u Kornatima za vrijeme cijelog mraka, a koji put bi cijelo ljeto boravili tamo, osobito u Piškeri.[96]

I glagoljaši Vrgade bavili su se ribolovom. Tri svećenika Torić don Marko, don Jure, don Mate nalaze se 1797. god. sa svojim mrežama i družinama na popisu otočkih ribara, koji su dužni donositi na određene dane u Zadar ribu za opskrbu grada u mjesecima ožujku i travnju.[97] Među ovom trojicom najviše se isticao don Mate, za kojega nalazimo da je g. 1780. i 1781. uplatio svotu od 48 odnosno 40 lira kao porez na ribu ulovljenu njegovom tratom.[98] Zabilježeno je

---

[93] N. Čolak, Ekonomska moć iških parona Banića u XVIII. stoljeću· Pomorski zbornik II, Zadar 1964, str. 642.

[94] Župski ured Sali, Libar lašov crkve sv. Marije u Salima, (1626—1698), str. 92—97.

[95] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv· 33, str. 2, 7, 16, 22, 26, 27, 30.

[96] A· M. Strgačić, Svećenici iz župe Sali od početka XVII. vijeka do danas. Croatia sacra, Zagreb 1935., str. 113.

Interesantan je slučaj, koji se prema saljskoj tradiciji dogodio negdje oko g. 1760. don Antonu Bažioliju iz Sali. Pošto je po svojoj naravi bio buntovan, posvadio se sa tadašnjim saljskim župnikom don Krševanom Matulićem (1757.—1769.) pobjegao u Kornate na ribanje i tamo ostao punih pet mjeseci. Župnik je to dakako prijavio nadbiskupu, koji ga je pozvao i reče: »Čuo sam don Antone, da je u vašoj župskoj crkvi u Salima bila lijepa srebrna kandela i da ste hodajući neoprezno po crkvi, udarili glavom u nju i razbili ju«. »Ja! Nisam ja prisvitli bi u saljskoj crkvi celo leto, pa ju nisam mogao ni razbiti«. »To sam i želio doznati« reče nadbiskup. »To vam je sigurno rekao don Krše. Znate Prisvitli. On nema mozga više od ćifla, ki ima debeli trup a malu glavu sa malo soli«.

[97] A·M. Strgačić, Glagoljsko sjemenište u Priku kod Omiša u Dalmaciji i njegovi posljednji đaci. Vjesnik Udruž. kat. svećenika, Zagreb 1956, br· 1, str· 22.

[98] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 33, str. 6 i 7.

također da je 16. X. 1804. pismeno ugovorio s baštinicima Petricioli iz Sali da će im za cijelu 1805. godinu unajmiti svoj leut sa 4 čovjeka za lov srdela, i to za svotu od 72 lire za svaki mrak.[99]

Glagoljaš Šime Švorinić iz Malog Iža u svojoj glagoljicom pisanoj oporuci 1700. god. svoje brodove i mreže ostavlja djelomično i svom ukućaninu (valjda sinovcu) don Mati.[100] Oni su obojica bez dvojbe poput ostalih Maloižana lovili i u Kornatima.

Ante Kalcinić, glagoljaš iz Žmana a na službi u Brbinju, u glagoljskom pismu između ostaloga tuži se da je g. 1750. svom sinovcu don Peri, glagoljašu, dao svoju gajetu i tratu, koju je kupio za 20 cekina, a don Pere je tratu prodao don Mati Zetkovu iz Luke. Ovdje se navode tri glagoljaša ribara. Da je don Ante ribao i u Kornatima, vidi se po tome što je u Salima posjedovao kuću.[101]

U Salima postoji tradicija da je neki nama nepoznati saljski svećenik jedreći prema Kornatima stao na kormilu. Za vrijeme dok su njegovi drugovi počivali pao je u more i nisu ga više našli. Nešto južnije od Punte Mavra, gdje su ga posljednji put vidjeli, i na istočnoj Punti Katine (u Veloj Proversi), gdje su primijetili da ga nema, njegovi drugovi ribari podigli su križeve od običnog kamena, kao spomen na tu nesreću. Spomenuti Rt Katine i danas se po tome križu naziva »Punta Križa«.

Don Ive Iveljin iz Sali dao je 1695. god. crkvi sv. Marije u Salima dio lokarada koje je svojom mrežom ulovio u Telašćici.[102]

Ribarska crkva u Piškeri, koja je bila jedina isključivo ribarska crkva kod nas, imala je i svog posebnog kapelana, koji je redovito bio pop glagoljaš ribar, i to običan tovariš na potegači nekog saljskog prcinigula. Zbog toga se on izdržavao u prvom redu od ribolova i poljoprivrede, kao i ostali glagoljaši onog vremena, a od crkovinarstva piškerske crkve ili od Društva saljskih vlasnika potegača zbog obavljanja svoje službe primao je veoma malo. Oni su ga npr. koncem 18. st. opskrbljivali samo vinom, i to jedino za vrijeme ljetnog ribolova. Za svakog mraka koji je trajao 20 dana davali su mu 2 sića vina, a pošto je sić držao oko 10 l, znači da su mu davali oko jedne litre vina dnevno.

Kapelan crkve u Piškeri 1778. god. bio je glagoljaš ribar don Frane Garšković (Gršković), za kojega znamo da je bio iz Sali. Za vrijeme dok je bio kapelan piškerske crkve bio je običan ribar u trati nekog ribara, pa je 8. lipnja 1778. god. svoj dio srdela istog jutra u svježem stanju prodao Društvu saljskih vlasnika potegača za svotu od 100 lira, a društvo je taj izdatak ubilježilo u svoje knji-

[99] Isto, sv. 60, str. 175.

[100] H. Morović, Glagoljski spisi arhiva obitelji Garanjin — Famfonja u Trogiru. Izdanje Historijskog arhiva u Splitu, br. 5, Split MCMLXV, str. 100.

[101] H. Morović, sp. dj., str. 103.

[102] Župski ured Sali, Libar braće sv. Marije Sali, str. 128.

ge. Crkva u Piškeri primala je od ribara milostinju u svježoj ribi, tako da je 1778. god. prodala spomenutom Društvu 1050 srdela skupljenih od milostinje, za svotu od 43 lire.[103]

Glagoljaši don Nikoleto Armanini je 1778. god. podmirio porez za 97.500 posoljenih srdela u 21 muljači, »mogiazzo«, po lira 1:4 za miljar = 117 lira. Iste godinne je još 3 puta podmirio porez za srdele i lokarde.[104] Don Nikoleto je kao kornatski ribar poklonio Gospinoj crkvici na Trcu oltarnu palu (sliku). Na njoj je bilo napisano ime darovatelja, i bilo je čitljivo sve do g. 1905., ali je iza toga za vrijeme borbe za pravo ribanja u Kornatima ostrugano.[105]

Don Petar Vodopija prodao je 1781. god. Društvu saljskih vlasnika potegača za lov srdela 10 miljara srdela,[106] don Mate Bonja prodao je 1780. god. istome 6 miljara srdela posoljenih u dvije muljače,[107] a don Jivan Rakar na isti način je 1782. god. prodao 13 miljara srdela. Sva trojica su iz Sali.[108]

Don Šime Mezičić iz Malog Iža 1783. god. prodao je 111 miljara srdela, skuša i lokarada,[109] don Šime Vrgada iz Vrgade 1783. god. podmirio je porez na ulovljenu ribu za 4 godine u iznosu od 110 lira, a glagoljaš don Ive Mezić iz Malog Iža 1783. god. platio je 72 lire poreza na ulovljenu ribu.[110]

Don Jakov Matanović, župnik Vrgade, bio je veoma aktivan kao ribar te je vodio računa i o interesu svih ribara Vrgade. On se dopisivao i s Ernestom Petriciolijem, sinom Zuana, glavnog kornatskog ribara u Salima, i 1798. god. upravio mu ovo pismo:

»Ja sam razumio vašu knighu koju pissete zaradi levuta, za lito doscasno. Bitti ćete sluxeni, biti će jedan na provi i tri tovarisca od podgodbe kako i ostali perceniguli. Recite mesctru na vasce ime, da mi ucini 20 bari za manule, a ja chiu poslati pinezi i da mi poscaglie 10 dnov zascto su mi mnogo od potribe.« Iste godine poslao mu je i ovo pismo:

»Draghi sign(o)r Ernescto. Ja sam razumio Vašu knigu i razumio sam scto ste mi pisali zaradi tovariscu, biti che vam mali scukulin (?) pravio i biti che vam koi chie saku nositi i dva druga tovarisca, dali recite ostatim percenigulin, da nije pravedno da zovu za svichiari Pervichiani buduchi nasci kervnici i suprotivnici i da ste zdravi i pozdravite otca i svi perceniguli od strane svih starac.

U Vrgadi na 27 decembra 1798.

Vasc Don Jakov Matanović Perok«[111]

---

[103] A. R. Filipi, Ribarsko naselje Piškera . . . str. 995, 996.
[104] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 33, str. 4, 5.
[105] A. M. Strgačić, Svećenici iz župe Sali . . . str. 112.
[106] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 33, str. 21.
[107] Isto, sv. 33, str. 20.
[108] Isto, sv. 33, str. 28.
[109] Isto, sv. 33, str. 33.
[110] Isto.
[111] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 57, str. II/21, II/23.

Matanović je održao riječ i unajmio leut Ernestu Petricioliju odnosno njegovu ocu Zuani, koji mu je za najam u svibnju, lipnju i srpnju 1799. god. isplatio svotu od 216 lira.[112]

Glagoljaš don Ivan Gršokvić iz Sali više puta se spominje kao ribar. Godine 1808. dao je crkvi sv. Marije u Salima u više navrata od ribolova 124 lire, a od skuša dao je istoj crkvi 1809. — 34,10 lira, 1811. — 11, 1813. u više navrata 1,18, a g. 1814. — 3 lire.[113]

Don Marko Armanini iz Sali prvi put se spominje 1817. god. Od ulovljene ribe 1823. god. dao je istoj crkvi 7,10 fiorina, 1824. u dva navrata 5,10, a 1830. 1,10.[114] fiorina. Njegove mreže gaunare su se sve do 1915. brižno čuvale i upotrebljavale u obitelji Armanini.

Saljski ribari su 1843. god. pozvali glagoljaša don Grgu Blasova i druge ribare iz Kali nek dođu svojim mrežama plandarama u saljske vode, gdje su se pojavile velike količine palamida. Oni su došli, skupa ih polovili i podijelili ulov.[115]

Iza g. 1843. nismo naišli ni na jednog glagoljaša ribara, te je prema tome don Grgo Blaslov zadnji svećenik koji se u predjelima Sali—Kornata bavio ribolovom.

Posve je sigurno da su svi svećenici iz Sali, Žmana, Iža, Vrgade i Kali koje smo naveli bili aktivni ribari i na kornatskim lovištima.

Među mojim bilješkama bi se našlo još nekoliko glagoljaša ribara, ali neka i ovo bude dosta da se pokaže kako su čuvali naše nacionalne svetinje glagoljice, skupa s našim običnim ljudima obavljali težak posao ribara na kornatskim lovištima.

Oni su odreda živjeli od poljoprivrede i ribolova. Na Tridenskom saboru donesen je zaključak da svećenički kandidat ne smije biti pripušten višim redovima, ako mu unaprijed nije osiguran dovoljan crkveni beneficij. Tom zgodom (na 15. VII. 1562.) pred saborskim ocima dubrovački nadbiskup i šibenski biskup dokazivali su kako se to ne bi smjelo provoditi u Dalmaciji, gdje svećenstvo ima tako malene beneficije da se moraju baviti ribolovom ako će nekako životariti.

Kad je bio govor o starim glagoljašima, obično se o njima mislilo kao o nekim seoskim svećenicima koji se nisu ni u čemu razlikovali od svojih suseljana, ni intelektualno, ni moralno ni socijalno, pa ni vjerski, koji su se nosili i ponašali kao seljaci i poput njih obrađivali zemlju i bavili se ribolovom. Kad su trebali biti zaređeni da se od njih tražilo samo da znaju čitati, a tokom vremena da bi i to napola zaboravili, tako da nisu znali čitati nego iz svog misala.

Takvo ili slično mišljenje bilo je kod nas uvriježeno, ali ono je velika nepravda nanesena našim zaslužnim glagoljašima. Građani

---

[112] Isto, sv. 45, str. 64.

[113] Župski ured Sali, Amministrazione della Chiesa Parochiale di Sale dal 30. VIII. 1808 — 10. II. 1815. u odnosnim godinama.

[114] Župski ured Sali, Registro della Fabriceria di Sale (1822—1854).

[115] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 52.

dalmatinskih gradova a osobito Zadrani su ih prezirali. Oni su ih cijenili po vanjštini, po seljačkom odijelu, po manirama i po žuljevima njihovih ruku, a tom krivom i nepravednom mišljenju nemalo je doprinio i zadarski historičar Bianchi, koji je za njih napisao: »Non avevano cultura alcuna, ne intelettuale, ne sociale, ne religiosa, el' unico requisito per essere promossi agli ordini sacri era il saper leggere, ed anche questo assai male«. Priprostost i siromaštvo nije im dalo da ih realno ocijene.

Međutim na temelju dokumenata iz Vatikanskog tajnog arhiva i Vatikanske biblioteke u jednoj svojoj radnji dokazao sam, da su naši glagoljaši bili na visini svog poziva i da su bili na razini izobrazbe svećenstva drugih evropskih naroda onoga vremena, pa donekle i svojih kolega latinaša u našim primorskim gradovima. Papinski delegati su g. 1579. i 1603. potanko ispitali svakog našeg glagoljaša napose i nisu našli među njima ni jednog neznalicu, ali su ih zato našli u Napulju, Milanu, dapače i u samom Rimu.

Premda su živjeli većinom od motike i vesla i bili obučeni u hrvatsko narodno odijelo (»croatico more confecto«), glagoljaši su moralno nadvisivali gradsko svećenstvo. To nam dokazuje i ovaj slučaj. Godine 1579., iza obavljene vizitacije u svim župama od Krka do Kotora, pred vizitatorom Valierom vodio se crkveni proces zbog raznih prekršaja crkvene discipline proti 21 svećenika. Od tih se 13 odnosilo na gradske kanonike, a od ostalih osam šest se odnosilo na gradsko svećenstvo, a samo jedan na »nedorasle i neuke glagoljaše«.

V. Porezi i dažbine od kornatskog ribolova

Porez na ribu uvijek je sačinjavao znatnu stavku u financijama države, komune, privatnika i nekih ustanova. To je dolazilo do izražaja osobito u bogatijim ribolovnim godinama. Stoga su država i grad veoma budno kontrolirali odvajanje ribolova i prodaju svježe i soljene ribe, koliko radi poreza toliko i radi osiguranja prava nekih velikih ribarskih poduzetnika. Da ta kontrola bude što efikasnija, poslužili su im u prvom redu poreznici, dacijeri (od tal. daziere — carinar), sakupljači državnog i gradskog poreza, koji su u našem slučaju djelovali na terenu, tj. u Salima i u Piškeri posred kornatskog ribolovnog područja. Državi i gradu dobro su posluživali i brušketi koji su ne samo osiguravali red na boljim lovištima, nego se pomoću njih stalno znalo gdje lovi koja trata i tako se na lak način imao uvid u količinu ulova radi lakšeg oporezivanja.

Tokom stoljeća postojale su raznovrsne dažbine, koje nisu uvijek bile jednake. Neke su radi uskraćivanja, zatim parničenja i uvijek novih odredaba u razno vrijeme bile različite. Državni porez, tj. desetina i tridesetina, uvijek su ostali nepromijenjeni. Zbog njih

nije bilo osobitih prigovora sa strane ribara, osim kriumčarenja ribom, jer je svaki ribar bio svjestan da se državi mora dati porez, a davanja gradu i drugim ustanovama doživljavala su razne izmjene.

Vlasnici ribarskih trata bili su opterećeni raznovrsnim dažbinama, a to su, ako idemo kronološkim redom: četvrtina, osmina, desetina, tridesetina, 200 barila slanih srdela za opskrbu grada, svježa riba iz 4 lovišta, također za opskrbu grada, crkvi sv. Marije u Salima, za ribarske kule, za parničke troškove, doprinos bratovštini ribara sv. Andrije u Zadru i napokon izdržavanje ribarske crkve i kapelana u Piškeri. U sve jedanaest raznih daća, koje dakako nisu sve postojale u isto vrijeme. One su se sve osim desetine i tridesetine donekle mijenjale.

Prvih pet daća opisat ćemo samo s nekoliko riječi, jer je o njima mnogo napisano, a potanje ćemo se osvrnuti na opskrbu grada slanom i svježom ribom, davanje crkvi sv. Marije u Salima, na pobirače i mjesta pobiranja, i na uskraćivanje poreza, o čemu do sada gotovo ništa nije objelodanjeno, a raspolažemo vrijednim podacima.

1. *Tko i gdje je pobirao porez*

Naplaćivanje poreza na svježu i slanu ribu ulovljenu u kornatskim vodama, obavljali su posebni poreznici ili kako su ih nazivali dacijeri. U tu svrhu su većinom bili angažirani zadarski građani koji su boravili u Salima i u Piškeri, odnosno na obližnjem otočiću Panituli, a onaj iz Sali je slao svog povjerenika na Kučičin mul u Telašćici.

Prvi spomen utjerivanja poreza susrećemo samih 8 godina iza uvađanja novog uspješnijeg načina lova srdela (1524.), kojim se postizavao mnogo veći efekat uloženog truda. Naime, godine 1532. naređuje mletačka vlada da se ima sva ulovljena riba dovesti na otok Panitulu (kod Piškera), koja je zato najprikladnija od svih zadarskih otoka i tu se ima dacijerima isplatiti sav porez određen za svježu ribu (»... che siamo condutte tutte le sardelle alla Isola del Panitole .... et pagar tutti li datij alli datieri«)[116] Dacijer je bez sumnje boravio u kuli koja je upravo tada u prvoj polovici 16. st. podignuta na brdu Male Panitule, jer se danas na tom otoku ne vidi traga neke druge građevine osim Kule. Pobirač je sigurno u obližnoj Piškeri imao magazin za spremanje državne ribe, jer se porez naplaćivao u novcu, a još češće u ribi.

Dažbine su pobirali također i zakupci (conduture del datio, esatore), koji su državi davali ugovorenu svotu, a oni bi se već pobrigali kako će postići da im što više ostane. Oni su vjerojatno poslovali u Piškeri. Zbog toga su se za taj posao jagmili bogatiji Zadrani, a osobito Zadrani kornatski ribari sa sjedištem u Salima.

[116] HAZd, Odjel sv. Krševana, kaps. XIV., str. 256.

Našli smo na 10 pobirača odnosno zakupnika poreza na ribu, te ćemo ih ovdje donijeti kronološkim redom.

1. ožujka 1539. god. samostan sv. Krševana dao je u zakup svoje pravo na ubiranje tribunije Jakovu Britaniku, koji je imao pravo utjerivati dio svih vrsta ribe, i to u ribi ili u novcu. Ne znamo koliko je imao davati samostanu od ulova srdela, a ostalih vrsta riba trebao je doprinijeti po 100 komada.[117]

Isti samostan dao je 1546. god. trgovcu Mihovilu Radinoviću pravo na ubiranje za svotu od 80 dukata, računajući dukat po 6 lira i 4 solida. Samostanu je mjesečno isplaćivao 31 libru.[118]

Treći zakupnik na kojeg smo naišli jest zadarski zanatlija Piero Venieran. On je ustanovio da je 18. prosinca 1578. god. Ivan Stoja u Piškeri u brod Luke Suriana ukrcao 180 barila slane ribe, pa ga je pozvao na odgovornost. Vodio je knjigu o naplaćivanju dažbina, a osobito popis dužnika.[119]

Iduće 1579. godine u službi zakupnika naslijedio ga je zadarski bogataš, poslije najbogatiji kornatski ribar, Ilario Gverini. Pet godina prije toga kupio je kuću u Piškeri, po čemu bi se dalo zaključiti da je već imao svoju tratu ili trate, pa je kao takav zakupio pobiranje ribarskih nameta, »daciario dalla nova imposta« Ilario je te godine imao sudbeni spor s Bonetom Bonettijem, koji mu je dugovao dio poreza za tu kao i za prošlu 1578. godinu. Bonetti je za te dvije godine imao platiti svega 302, a još je dugovao 184.12 lira.[120]

Da im preostane što veća svota, zakupnici su često naplaćivali više nego je bilo propisano. Tako je don Jure Juranić, glagoljaš ribar iz Sali, prosvjedovao g. 1616. proti postupka zakupnika Piera Britanika, koji je od njega htio naplatiti jednu osminu na slanu ribu, a bila je propisana samo tridesetina.[121]

Navest ćemo i slučaj gdje su 1641. i 1642. god. svi saljski prciniguli skupa preuzeli dužnost da će međusobno skupiti, prodati i gradu predati onaj dio koji su mu bili dužni dati (questi due anni s' atrova il detto negotio e maneggio nelle mani delli sopredetti signori percenevoli d' esse tratte),[122] o čemu ćemo govoriti i pod naslovom »200 barila ili određeni broj srdela gradu Zadru«.

Svaki ribar je nastojao izbjeći ili bar što manje poreza platiti, pa su zbog njegova utjerivanja imali poteškoće ne samo kad se radilo o srdeli nego i o skušama, koje su se lovile u Telašćici. Zakupnik Konstantin Bonetti,kojemu je bilo povjereno utjerivanje nameta u Salima, i Piškeri, 30. travnja 1698. god. tužio se knezu Michelu

---

[117] N. Čolak, Naše ribarstvo do pada mletačke republike. Pomorski Zbornik, jub. 1962, I, str. 408.

[118] N. Čolak, sp. dj., str. 409.

[119] HAZd, Zadarski knez B. Paruto (1579—1580), unico, str. 110.

[120] HAZd, Zadarski knez F. Bon (1594—1596) sv. I, str. 151.

[121] HAZd, Zadarski knez L. Surian (1614—1615) sv. III, str. 303.

[122] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643), sv. I, str. 185.

Vizzimanu koji je naredio, da svi koji budu lovili skuše u Telašćici imaju ribari dovesti na Kučičin mul, prijaviti se zakupniku, koji će doći i naplatiti porez, uz kaznu od 100 dukata; ta svota bi se upotrebila za popravak zadarske luke.[123]

Nešto prije 1713. god. doselio se u Sali Domenego Barioli iz Murana kod Venecije.[124] Tradicija veli da je došao u svojstvu pobirača ribarskih nameta. Kad je nešto zaradio nastanio se u Salima, a njegovi baštinici razvili se u odlične kornatske ribare. I danas ima u tom mjestu 8 obitelji s prezimenom Basioli.

Braća Valentin i Franco Petricioli, bogati saljski ribari, uzeli su 1. listopada 1778. god. od povjerenika za javne dažbine u Zadru gosp. Antonija Metaxa za 6 godina pravo na pobiranje poreza na ribu za cijelo zadarsko područje, a oni njemu isplaćivati godišnje 75 cekina i 500 svježih srdela.[125] To je jedini slučaj za koji nalazimo da su se njegove kompetencije protezale i izvan kornatskih voda.

Osim pobirača s talijanskim prezimenom susrećemo i jednoga s hrvatskim, a on potječe iz obitelji koja se iz Skradina doselila i nastanila u Saljskom Portu. To je Frane Raljević, koji je pobirao dažbine u Salima i na Kučičinu mulu. Na njegov podnesak gen. prov. Alvise Marin naređuje svim vlasnicima trata u Salima neka lokarde ulovljene u Telašćici i na obližnjim položajima odmah dovedu na dva spomenuta mjesta i tu najprije dadu određeni dio za porez, a da se prije toga ni najmanja količina ribe ne proda ili otuđi, uz kaznu od 100 dukata.[126]

Posljednji je pobirač na kojeg nailazimo Matij Franceskini iz Zadra, a podrijetlom iz Ceneda, koji se u tom svojstvu g. 1804. nalazi u Salima,[127] gdje se vjenčao i nastanio. Danas postoje 3 obitelji.

Međutim su svi saljski prciniguli izrazili želju da se pridruže braći Petricioli i da stvore neku vrst ribarskog društva. Braća Petricioli su na to pristala i s ostalim vlasnicima srdelskih trata 1778. sklopila ugovor. Društvo se sastojalo od ovih članova: Petricioli Zuane, Petricioli Valentin, Basioli don Ante, Piasevoli Šimun, Armanini Josip, Armanini Lovre, i Lorini Marko. Za svakoga osim za don Antu je naznačeno »signor«. Svaki prcinigul je po jednu, a Valentin 3 trate.[128]

U Arhivu obitelji Petricioli nalazi se posebna rukopisna knjiga pod naslovom: »Compagnia, Dazio, Licenza e Negozio«, u koju je potanko uneseno poslovanje tog neobičnog društva. Iz podataka

[123] HAZd, Zadarski knez M. Vizzimano (1697—1699), unico str. 96.
[124] A. Jagić, Indeks glag. matica župe Sali.
[125] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 33, str. 1.
[126] HAZd, Generalni providur A. Marin (1793—1795), sv. III, str. 272.
[127] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 60, str. 85.
[128] Isto, sv. 33, str. 1.

se vidi da su svi gornji vlasnici trata za vrijeme od 6 godina (1778—1784.) zajednički skupljali porez na cijelom zadarskom području. Utjerali su ga ne samo od saljskih ribara nego i od ribara Prvića, Vrgade, Iža, Božave, Velikog Rata, Molata, Premude, dapače i Zadra.[129] To su svi ribari, koji su lovili na najbogatijim lovištima zadarskog otočja, a to je Kornatski arhipelag i predjel od Velog Rata do Premude.

Za područje od Velog Rata do Premude utjerivanje ribarskih dažbina unajmili su g. 1778. Mati Bačoka iz Božave za 14 cekina godišnje. Ali Baćoka je zaostajao u davanju ugovorenog doprinosa, pa je Društvo ribara g. 1783. uz intervenciju nadležnih vlasti utjeralo od njega zaostalih 10 cekina poreza.[130] Na sličan način se utjerivalo i od ribara Iža, Zadra i Prvića.[131]

Društvo je vodilo točnu evidenciju o godišnjem ulovu svakog svog člana, pa tako znamo da je njihovih 8 trata u 4 godine (1780—1783.) polučilo ovaj ulov:

TABELA 6

Godine	Ulov srdela komada	Prodali za srdele	Porez na soljene lokarde, skardinule i šnjure	Ukupno porez
1780.	1,916.400	1536 petice	134	1670
1781.	2,144.250	2144 petice	139	petice 2283
1782.	1,146.650	1146 lire	L. 135	lire 1281
1783.	709.000	709 lire	L. 101	lire 810
Ukupno	5,916.300	5535	509	6044

Članovi društva su sumu poreza od 6044 petice odnosno lire (svakih 1000 srdela 1 peticu ili liru) podijelili na 8 dijelova, tako da je svaka trata imala platiti u četiri godine 755 petica odnosno lira.[132] Po tome vidimo da su članovi društva ugovorili da će svaki od njih plaćati jednak porez, bez obzira koliko koji ulovi ribe.

Osnivač i rukovodilac neobičnog društva bio je Zuane Petricioli, godine 1778. (fasc. 33. str. »Giovanni Petricioli socio e animatore di detta compagnia.«) Društvo je trajalo samo 6 godina, a vjerojatno se takav način pobiranja poreza za cijelo zadarsko područje nije pokazao efikasnim, pa poslije 10 godina takva udruženja nema, nego dacijar Frane Raljević sam pobire porez, i to od kornatskih ribara.

[129] Isto, sv. 33, str. 1, 3, 5, 19.
[130] Isto, sv. 33, str. 33.
[131] Isto, sv. 33, str. 3, 19, 32.
[132] Isto, sv. 33, str. 9—19.

Pitanje sjedišta, djelokruga i kompetencije pobirača na ribu još bolje osvjetljuje vojni zapovjednik zadarskih otoka pukovnik Petar Corponeze, koji 14. XI. 1797. god. izvješćuje dvorsku komisiju u Beču o stanju ribolova na njegovu području, pa između ostaloga piše: »Daće se utjeruju u Salima, gdje se nalazi i registrator i utjerivač svih vrsti daća za južno područje (Zadarskog otočja) i to samo od seljana iz Sali i Vrgade. Oni iz Iža su izuzeti od svih daća, osim na srdele, jer tvrde da nose ribu u Zadar.«[133]

Domenico Petricioli, sindik saljske općine, u izvještaju iz g. 1812. kaže: »Pod prošlim vladama svi su pripadnici kotara Zadar imali pravo da opreme tratu i da love srdele i skuše u tzv. saljskoj peškijeri, i to uz uvjet da svaki gospodar trate ili preduzetnik lova ima magazin u luci sela Sali, gdje ima dovesti svježu ribu, da je tu soli, da su tu uredi i da tu bude u stanju ispuniti dužnost prema javnim dažbinama. Te je dažbine primao jedan pobirač zadarske dogane. Stalno je boravio u saljskoj luci. Te su se dažbine sastojale od desetine svježe ribe, a plaćale se poimence, izuzimajući od tog doručak svakog pojedinog ribara, na osobu po 50 srdela, i od tridesetine od osoljene ribe kada se puštala u promet.. Carinski pobirač osim što je bio dužan nadzirati luku Sali, morao je držati jednog zamjenika za vrijeme lova, i to za svih mrakova, na otoku Panituli usred Kornatskog otočja, da prima desetinu od svježe ribe od onih trata koje zbog udaljenosti nisu mogle dolaziti u saljsku luku.... Saljski utjerivač je bio dužan svakog jutra poslati jednog svog zamjenika na mjesto zvano Kučičin mul u Telašćici, koji je nadzirao onaj predjel i utjerivao carinu od trata koje su lovile ribu i morale doći na to mjesto«.[134]

2. *Daće od 1/4, 1/8, 1/10 i 1/30 na ribu*

Četvrtina. U X. st. zadarska komuna bila je vlasnik svih ribarskih lovišta zadarskog otočja, pa je npr. od lovišta u Telašćici i na Molatu do g. 995. imala pravo na četvrtinu ulova, a iza te godine to pravo je prešlo na zadarske plemiće. Prihod od jedne četvrtine morao je biti veoma unosan, kad su se zbog njega plemići međusobno otimali, svađali, dapače i tukli. Da bi se izbjegli ti ekscesi, plemići su svoju četvrtinu, nagovor gradskog priora Maja, poklonili samostanu sv. Krševana.[135]

Osmina. Četvrtina se poslije više negdje ne spominje. Možda je nestala zato jer su se g. 1056. predstavnici gradskih i otočkih ribara obavezali da će unaprijed oni i njihovi baštinici davati samostanu sv. Krševana dio od ulova, koliko pripada pojedinom ribaru,

[133] A. M. Strgačić, Dva priloga poznavanju prošlosti ribarstva na Dugom otoku. Zadarska revija, Zadar 1955, god. IV., sv. 4, str. 251.
[134] A. M. Strgačić, sp. dj., 251, 252.
[135] F. Rački, Documenta, str. 25.

a to je bila jedna osmina ulova, koja se poslije zvala tribunija. Predstavnici ribara su to obećali u časovitu oduševljenju prema gradskom zaštitniku sv. Krševanu, a kad su zatim uvidjeli krutu realnost, naime da svaka osma ulovljena riba pripada samostanu. Ta su natezanja. potrajala nekoliko stoljeća, dok konačno samostan nije toliko osiromašio da je radi podmirivanja parničkih troškova g. 1547. bio primoran kod zadarske općine založiti svoje srebrene kaleža.[136]

U velikom procesu radi tribunije g. 1500. velik dio, a možda i polovica, tog prava prešla je sa samostana na grad Zadar, tako da su se odsada samostan i grad skupa borili za pravo na tu osminu, koja se posljednji put spominje na koncu procesa g. 1548.[137]
Osmina se plaćala i pri prodaji svježe ribe na malo.

Desetina. Kornatski ribari su od davnine kao državni porez plaćali desetinu na prodanu svježu ribu u novcu ili u ribi. Među prvim ispravama o ribarstvu Visa i Hvara, g. 1408., govori se o toj desetini,[138] a u dokumentima o kornatskom ribarstvu tek g. 1524., gdje se govori kako je novator novog načina lova srdela Šimun Gedolini morao platiti »trošarinu na svježu prodanu ribu i tridesetinu za soljenu ribu«.[139] Pod trošarinom na svježu ribu ima se razumjeti desetina.

Godine 1812. davala se desetina od sve ulovljene ribe, odbivši od svakog ribara doručak od 50 srdela.[140] Zadnji put se desetina spominje g. 1822., kad je saljska općina naredila ribarima neka podmire zaostatke desetine za g. 1818. i 1819., jer inače »biti ochieju prikazani pravdi, za da budu odmah porobljeni brez nikakve milosti«.[141]

Tridesetina. O tom daciju na slanu prodanu ili izvezenu ribu nalazimo prvi spomen u spomenutom dokumentu iz g. 1524., a posljednji put 1812., kada se kaže da se tridesetina imala davati onda kad se slana riba puštala u promet.[142] Taj državni dacij se ne samo uplaćivao redovito nego su neki put dacieri znali od ribara tražiti i više nego je bilo propisano. Tako je g. 1616. pobirač ribarskih dacija Petar Britanico od ribara popa glagoljaša don Jure Juranića iz Sali za slanu ribu mjesto tridesetog dijela tražio osmi, proti čega se on žalio.[143]

---

[136] N. Čolak, Otpor ribara zadarskog otočja... Anali Hist. instituta Jug. akad. u Dubrovniku, Godina IV—V, str. 507, 523.

[137] N. Čolak, Otpor ribara zadarskog... str. 523.

[138] G. Novak, sp. dj., str. 29.

[139] N. Čolak, Otpor ribara... str. 517.

[140] A. M. Strgačić, sp. dj., str. 251.

[141] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 52.

[142] A. M. Strgačić, sp. dj., str. 251.

[143] HAZd, Zadarski knez L. Suruan (1614—1615), sv. III, str. 303.

3. *Slana riba za opskrbu grada*

Dvjesto barila ili određeni broj srdela gradu Zadru.

Saljski su odnosno kornatski ribari za opskrbu grada i vojske u nekim utvrdama u zadarskom zaleđu morali davati godišnje 200 barila srdela, o čemu je već dosta napisano.[144] Ovdje ćemo donijeti nove zanimljive podatke o daljem načinu opskrbe grada.

Za vrijeme dok su kornatski ribari vodili parnice i obraćali se u Mletke radi nepodnosivog tereta davanje 200 barila slanih srdela i dok su ribari ostalih zadarskih otoka iz zavisti spletkarili i potpirivali doganalnog carinika Antuna Napolija u Zadru protiv interesa saljskih ribara, uveo se sasma novi način opskrbe grada.

Mjesto 200 barila saljski ribari počevši od g. 1639. imali su godišnje davati određeni broj srdela i to npr. g. 1641. po svakoj srdelskoj trati 11 miara[145] srdela (queste tratte furono obligate di dar quel anno alla detta città meara di sardelle undeci per ogni una), tako da je te godine 15 saljskih trata imalo dati gradu 165 miara, bez obzira na količinu ulova, a to nije manje od 200 barila. Određeno je da se svaki miar računa po 13 lira.[146]

Godine 1642. kad je broj saljskih trata smanjen na 13, smanjio se i broj miare srdela od 11 na 10 (Queste tratte furono obligate per quel anno di dare alla città meara diece per tratta). Sve trate zajedno imale su dati 130 miara.[147]

Koncem g. 1643. učinjen je konačan obračun cijelog poslovanja oko opskrbe grada za period od 4 godine, koji je izgledao ovako:

TABLICA 7

OPSKRBA GRADA SRDELAMA

Prcinigul	1639.	1640.	1641.		1642.
	Miara	Miara	Miara	lira	
Gverin Gverini			55	374	50
Marko Lorini			72	525·9	30
Šimun Vitanović			11	74·16	10
Antonio Venesta			11	74·16	
Riyco Borgo			11	74·16	20
Jerolim Ivančić					10
Mateša Orlić					10
	204	165	160	1123·17	130[148]

[144] N. Čolak, sp. dj., str. 517.
[145] Miar od tal. riječi migliaio = tisuća.
[146] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643), sv. I, str. 185.
[147] HAZd, Zadarski knez B. Civran, sv. I, str. 198.
[148] HAZd, Zadarski knez B. Civran... sv. I, str. 165, 198.

Riba određena za g. 1642. jednostavno nije rasprodana, a 534 miara srdela koje su bili dužni dati za godinu 1639., 1640., i 1641. rasprodali su se u gradu na malo za svotu od 4.218 lira i 19 soldina, računajući miar po 6.16 lira, a ne po 13, kako je bilo predviđeno.

Nastaje pitanje kome je pripala svota od 4218.19 utjeranih lira. Taj novac se prema odrebi vlasti podijelio u tri dijela i to:

jedan je dio išao za gradnju utvrde (pel erezione del fortigleto)	lira 1406.6.
drugi dio za povećanje kapitala u fontiku	lira 1406.6
treći dio za grad Zadar	lira 1406.6
Ukupno	lira 4218.18[149]

Ne možemo točno ustanoviti o kojem fortiglietu je ovdje govor; vrlo vjerojatno se baš tada imala podignuti kula u Piškeri koja se prvi put spominje g. 1653. u inventaru ostavštine pk. Gverina Gverinija (kao kaštel na 3 kata), a još danas joj se vide temelji uz more u blizini sjevernog pristaništa.

Iz gornje raspodjele novca inkasiranog od prodane ribe vidimo da saljski ribari nisu imali nikakve direktne koristi od 200 barila slane ribe, odnosno od određenog broja miara srdela. Ta je velika količina ribe za saljske ribare bila gotovo sasvim izgubljena. Stoga se nije čuditi što su bili tako uporni u dugoj i žilavoj borbi proti tog neizdrživog tereta, pogotovo u sterilnim godinama, koje su se veoma često ponavljale.

Saljski su ribari g. 1534., pri općenitom uvađanja novog načina lova srdela, polučivali velike uspjehe, lovili su veoma velike količine ribe. Oni su se u tom oduševljenju prenaglili, pa su sami ponudili da će za opskrbu grada davati 200 barila srdela (isprava iz g. 1634. kaže: »ne prendendo si più quelle quantità di sardelle che già cento anni si prendeva mentre spontanea — mente si off^mmo di dar dette sardelle alla città«). Međutim, kad je ribolov podbacio, a broj trata se smanjio, nisu bili u stanju više izvršavati tu obavezu.[150]

Ni novi način opskrbe grada nije bio efikasan. Ribari jednostavno nisu davali određeni broj miara srdela, kako je bilo određeno, pa su carinske vlasti g. 1648. bile prisiljene saljskim ribarima u zadarskoj luci zaplijeniti 8 ribarskih leuta dok ne podmire zaostatke iz prošlih godina (Ova je zapljena potanje donesena u poglavlju »Vlasnici trata«).

Tri godine kasnije (1651.) mletačka vlada kao i generalni providur Foscarini naređuju neka Saljani unaprijed kao i u prošlosti opskrbljuju grad s 200 barila. Pošto saljski ribari nisu htjeli na to

[149] HAZd, Zadarski knez B. Civran,... sv. I, str. 345.
[150] HAZd, Zadarski knez T. Contarini (1632—1633), unico str. 105.

pristati, isti generalni providur Foscarini uviđa težinu tog tereta, pa donosi rješenje kojim im smanjuje 200 barila na 50, ili neka »svaka trata dade gradu onoliki broj srdela, koliko se bude činilo pravedno«, time da ostane na snazi obaveza o davanju 200 barila, ukoliko se poveća broj trata. Na žalbu saljskih ribara od 28. X. 1652. Foscarini odlučuje neka saljskim ribarima ostanu na snazi stare obaveze.

Iza tih dugih i žestokih borba proti obaveze opskrbe grada ribom najednom se sve potpuno smirilo. Ne susrećemo se više nikakve žalbe ni rješenja, i to iz jednostavnog razloga što je upravo tada umro protagonist te borbe, veliki ribarski bogataš i okretan čovjek Gverin Gverini. Poslije njegove smrti (1653.) nema gotovo nikakvih podataka o toj obavezi za pune 144 godine, osim nešto malo koncem 17. st., pa su saljski ribari tokom tog perioda i te kako vršili svoje teške obaveze.[151]

Slane srdele kojima su ribari opskrbljivali grad prodavale su se u zimsko doba, kad nema dovoljno svježe ribe, a pogotovo za vrijeme korizmenog nemrsa. Godine 1698. na 12 veljače knez Michele Vizzamano zbog blize korizme naređuje vlasnicima 15 saljskih trata da imaju bez odgađanja donijeti u grad 60 miljara slanih srdela, koje su dužni dati i smjestiti ih u za to određeni magazin, uz prijetnju kazne od 30 lira po svakom miaru. Točno je precizirano koliko svaki prcinigul ima predati srdela.[152]

Svi ribari nisu izvršili tu naredbu, pa iste godine knez Vizzamano javlja don Jerolimu Barkoviću i Jerolimu Piasevoliju iz Sali nek se ne usude prodati ili otuđiti slanu ribu koju duguju, nego je imaju dovesti za opskrbu grada.[153] Iza pada Mletačke Republike (g. 1797.), a za vrijeme prve austrijske vladavine, ribari su iskoristili tu promjenu pa su uskraćivanjem ribe izazvali da je zadarski sud I. stepena ovako presudio:

Posebnim mletačkim zakonom bilo je propisano a i izvršavano da su prciniguli saljskih trata morali davati gradu određenu količinu slanih srdela uz cijenu mnogo manju nego je bila tada na tržnici. Pošto su navedeni ribari nekoliko zadnjih godina zanemarili tu svoju dužnost i običaj, naređujemo da saljski ribari moraju i unaprijed svake zime davati gradu slanu ribu uz pola cijene nego se u korizmi bude prodavala na tržnici (»mettà di quelle che coresse in piazza al tempo della quadragesima«).[154]

Mnogobrojne parnice, dukale i terminacije, koje su se neprekidno redale zbog opskrbe grada slanom ribom, svjedoče s jedne strane da je ta obligacija za kornatske ribare bila neodrživi teret,

[151] HAZd. Zadarski knez A. Marcello (1653—1655) sv. I, str. 21.
[152] HAZd, Zadarski knez M. Vizzamano (1697—1699) unico, str. 29.
[153] HAZd, Zadarski knez M. Vizzamano... unico, str. 245.
[154] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 195.

a s druge strane da je slana riba bila veoma važan i potreban artikl za opskrbu grada u vrijeme kad Zadar zbog turske prisutnosti u neposrednoj blizini nije imao nikakve koristi od svog kopna.

4. Daće crkvi Sv. Marije u Salima

Saljski su ribari stoljećima davali dio svog ulova župskoj crkvi sv. Marije u Salima, o čemu najstarije podatke imamo iz g. 1676. i 1682., kad su izdane dvije terminacije, koje govore o toj obligaciji. Prva se kako izgleda, odnosi na zimski ribolov gustom mrežom (kojom se love lokarde, skrdinule, šnjuri, manule, palamide, tuni itd.), a druga na ljetnji ribolov srdela. Prema jednoj i prema drugoj ribari su bili dužni davati crkvi dio kakav je imao pojedini ribar. Davali su joj »jedan del«.

1. Davanja crkvi od ulova srdela. Saljski su ribari od davnine davali župskoj crkvi u Salima 1/25. svote od ulova srdela, od čega je crkva imala velike prihode. Pošto je u administraciji iste crkve vladao pravi nered, to je zadarski knez Marco Balbi svojom terminacijom od 22. XII. 1682. odlučio staviti red u prihode saljske crkve, te je naredio nek se biraju tri crkovinara, od kojih dvojica imaju biti iz sela, a treći iz kruga vlasnika trata. Ima se nabaviti blagajna s tri ključa i knjiga u koju će se odmah na početku uvrstiti ova terminacija, zatim podroban intentar, a iza toga potanko prihodi i rashodi crkve. Pri koncu svake godine crkveni će se računi prokontrolirati u prisutnosti trojice revizora, od kojih će jedan biti vlasnik trate. Neizvršenje će se kazniti s 25 dukata.

U drugom dijelu terminacije Balbi naređuje: Svi vlasnici trata, na temelju starog i nikad prekinutog običaja (»per antica ne mai interotta consuetudine«) dužni su davati saljskoj crkvi sv. Marije pri koncu godine, iza posljednjeg mraka, dvadesetpeti dio (»la vigesima quinta parte«) prihoda od ribanja i to u novcu ili u slanoj ribi, prema postojećim cijenama. Crkovinari ne smiju primiti na račun neku drugu robu, kao sol, vosak itd., nego jedino novac ili posoljenu ribu.[155]

Vidi se da se ta terminacija odnosi na ribare s ljetnim srdelskim tratama, jer se samo od njih prihod dijelio na 24 dijela, a u ovom slučaju je crkveni dio bio dvadesetpeti. Nadalje se vidi da je još prije ove terminacije postojao »stari i nikad prekinuti običaj« da kornatski ribari daju saljskoj crkvi 25. dio. Oni su taj dio bez dvojbe i davali. Međutim nisam naišao na crkvene prihode od srdela sve do druge polovice 18. st.

[155] Župski ured Sali, XXXXX. Per la Chiesa Parochiale di s. Maria di Sale str. 16—18.

Očigledno je da to ribarsko davanje nije dugo potrajalo. Ono je s vremenom pošlo na manje, tako da od g. 1808. do 1854. u Blagajničkim dnevnicima crkve sv. Marije nalazimo samo neznatne prihode od srdela. Za vrijeme od 42 godine, za koje imamo podatke, crkva je od saljskih ribara primila samo 41 300 komada srdela, što bi iznosilo 165 kg, a to je 3.90 kg godišnje.

TABLA 8

CRKVENI PRIHODI OD ULOVA SRDELA

Godine	Komada srdela	(— kg)	Prodano za svotu
1809.	13800	55.2	634.16 lira
1812.	3500	14.—	131. 5 lira
1835.	6000	24.—	20 fiorina
1836.	16000	64.—	
1840.	2000	8.—	5.20 fiorina
	41300	165.2	

Treba naglasiti da u Blagajničkim dnevnicama za neke godine nije precizirano za koju je vrst ribe crkva primila dio, nego je samo općenito rečeno »Elemosina dei sequenti pescatori«, ili »Elemosina di pesca« ili jednostavno »Elemosina«, tako da se u tim godinama možda krije još po koji malen prihod od srdela. Međutim u razdoblju od g. 1808. do 1814. crkva uistinu nije od srdela primila nego samo ono što je u križaljci navedeno za g. 1809. i 1812.

Na temelju iznesenih podataka reklo bi se da je ta obligacija ukoliko se odnosila na sva kornatska lovišta, postepeno nestala, a ograničila se samo na uvalu Kobiljak, koja leži na ulazu u Telašćicu. Crkva je imala pravo na dio od sve ribe ulovljene u toj uvali. Današnjim saljskim ribarima nije poznato da su njihovi pređi ikada davali crkvi dio od ulova srdela s kornatskih lovišta, osim od uvale Kobiljak, jer kažu da se Kobiljak uvijek smatrao sastavni dio Telašćice. Prema tome gornja oskudna primanja vjerojatno su samo dio ribe ulovljene u Kobiljaku.

Moje je mišljenje da su saljski ribari uskratili crkvi dio od ulova srdela s kornatska lovišta zato, jer su smatrali da je za izdržavanje njihove crkve i te kako dovoljan veliki crkveni prihod koji se iza g. 1685. povećao najamninom od nekoliko kuća u Portu, koje joj je te godine oporučno ostavio Ante Kaeran. Možda je baš zbog toga prestala važiti Balbijeva terminacija iz g. 1682., pa je prema tome važila samo nekoliko godina.

Crkva u Piškeri, koja je imala svog kapelana i posebno crkovinarstvo, raspolagala je izvjesnom količinom slanih srdela, primljenih od ribara u svježem stanju kao milostinja.

2. *Davanja crkvi od zimskog ribolova.* Druga terminacija, šest godina starija od Balbijeve, jest terminacija generalnog providura Jerolima Grimanija (1675.—1677.) iz g. 1676., kojom naređuje vlasnicima trata u Salima da imaju određeni dio ulova davati crkvi.[155] Ona se vrlo vjerojatno odnosi na zimski ribolov, jer u »Libru braće skule s. Marije na Salima« nalazimo da je baš te godine počeo poseban način utjerivanja crkvenog dijela od zimskog ulova ribe u Telašćici. Naime, od godine 1676. taj se crkveni dio na javnoj dražbi davao u zakup za tri godine onome koji je najviše nudio. Unajmitelj je iždrijebanu svotu imao isplatiti crkvi u tri navrata, svake godine po trećinu, a vlasnici zimskih trata, koji su lovili u Telašćici imali su zakupniku godišnje isplatiti određenu svotu. Kod prvog dražbovanja g. 1667. nije bilo određeno koliko ima doprinijeti svaki ribar, nego se to pripuštalo savjesti pojedinih ribara. (»Svi tratari imaju dati del po kušenci«.)[157] Poslije je ta svota bila fiksirana, jer je savjest ribara na razne načine reagirala. U spomenutom Libru skule nalazimo podatke za takvo utjerivanje crkvenih dažbina od ribe samo za vrijeme od 48 godina i to od 1676. do 1724. godine.

TABLA 9

Zakupnici crkvenog dijela u Telašćici:			
Godina	Zakupnik	Za koju svotu	(U lirama)
1676.	Lorini Zane	15 tolari	(— 360 lira)
1691.	Rančić don Ante	12 tolari i 1 lira	(289 lira)
1696.	Švorcov don Ivan	6 tolari	(144 lira)
1705.	Švorco don Ante	210 lira	(210 lira)
1708.	Lorini Trife	155 lira	(155 lira)
1717.	Matul Pave	10 groša	(100 lira)[158]

Vidimo da je u svakom novom nadmetanju vrijednost crkvenog dijela bila sve manja. Možda se nije pokazao efikasan takav način skupljanja crkvenog dijela, zato što su možda ribari zavidno gledali kako na njihovu trudu zarađuje posrednik, i to možda njegov susjed. Tako npr. trgovci-ribari iz saljskog Porta nisu htjeli g. 1705. davati ribu koja je pripadala crkvi (»non volendo hobedire da dare il pese, che tocava alla Chiesa«),[159] ali se ne može reći da su se za njima poveli i svi ostali ribari, jer su mnogi, osobito pri koncu tog razdoblja (1721.) veoma spremno davali svoj doprinos crkvi. To su

[156] J. Basioli, Razvitak ribarstva Dugootočana... str. 402.

[157] Župski ured Sali, Libar braće sv. Marije Sale, str. 125.

[158] Isto, str. 51, 77, 125, 126, 128.

[159] Isto, str. 77.

bili Švorco, Petricioli, pop Gršković, Matul i Trife valjda Lorini, koji su na samom zboru podmirili svoj godišnji dio od 5 lira ili su zajamčili da će ga što prije dati.[160]

Crkva je imala pravo ne samo na dio ulovljene ribe u Telašćici nego i u nekim poštama kornatskog otočja. Godine 1686. »Paron Mikula Troskot obliga se dati za del crikveni od polanad ke uhiti u Šipnatah libar 6 i po«, a »Jivan Pesurina plati 4 za del crikveni od lokarad ke uhiti u Šipnatah«.[161]

Dapače kad je na javnom nadmetanju g. 1691. crkveni dio pripao Anti Rančiću, bilo je na istom skupu zaključeno da »ako se uhiti o letu, o zimi lokarad, ali polanad u poštah od brušketa, da (crkva sv. Marije) mozi imati del. A ki ga ne bi dal, ter se doznalo, da ga moze isti kantavc jiskati s pravdom priduplo. I bihu kuntenti prokuratori i svi ostali seljani od Salih«.[162] Lovišta od brušketa izvan Telašćice bila su Statival, Čušćica, Šipnata, Levrnaka itd.

Pravo saljske župske crkve na dio ulova u Telašćici i na nekim »poštama od brušketa« možemo na temelju Blagajničkog dnevnika iste crkve pratiti preko 100 godina, i to od 1808. pa sve do 1923. Cijelo to vrijeme nije se to pravo kao prije stavljalo na dražbu nego je svaki pojedini ribar od svog ulova davao crkvi jedanaesti dio, većinom u novcu. Iz tih se knjiga vidi da davanje crkvi nije zapinjalo, nego je svaki davao ono što je morao.

Prihod crkve od tog ribolova iznosio je po prilici 25 do 75 % cijelog njezina prihoda. Za ilustraciju donijet ćemo podatke o tim davanjima za g. 1815., 1816. i 1817., dakle u vrijeme kad su se prilike iza burnih napoleonskih ratova prilično normalizirale.

TABLA 10

Davanje crkvi od zimskog ribolova: (u mlet. lirama)

Ribar	1815.	1816.	1817.
Armanini Ante pk. Lovre	34.—	46.18	6.—
Armanini Ante pk. Nikole		19.—	4.10
Basioli Ante	28.—	46. 4	18.—
Beneti Andrija i Marko			7.10
Dominis Ante (mro)	2.—	37.10	
Dvornica Lovre	3.18	12.10	
Frka Šime	2.10	11.—	20.—
Gršković don Ive	1.10	26.—	20.—
Karinja	3.10		
Lorini Josip	22.—	19.15	65.10

[160] Isto, str. 87.
[161] Isto, str. 41.
[162] Isto, str. 126.

Ribar	1815.	1816.	1817.
Grbin Šime		22.11	
Mihić don Ive		61.11	40.12
Milić	12.10		4.—
Petricioli Domeniko	5. 6	24.11	
Petricioli baštinici	50.—	8. 1	25.10
Petešić don Bože		15.—	24.—
Piasevoli Meme (-Domenico)	12. 2	66. 2	18.—
Raljević Ante Skroza	16. 3		2.14
Raljević Šime	17. 3	32.13	12.14
Švorco Lovre		2.10	
Ušalj don Ante		23.17	
Vodopija Pere	10. 4		25.—
Slana riba prodana		183.—	258.—
Svega od ribe	220.16	658.13	552.—
Prodano ulje		608.—	720.—
Donos iz g. 1814.	305. 2		
Sav godišnji prihod	525.18	1266.13	1272.— [163]

Pojedini ribari su tokom godine u više navrata dali crkvi dio ulova, a ovdje smo za svakog ribara donijeli zbroj cijelog godišnjeg davanja.

Ako zbrojimo sav godišnji prihod svih triju godina dobivamo svotu od 3054.11 lira, od toga inkasirano od ribanja 1434.4, a od ulja 1328 lira. Znači da je crkva od ribanja dobila preko polovicu cijeloga priloda spomenutih triju godina. Da slika bude još jasnija, donijet ćemo samo sumarne podatke za još nekoliko godina tokom jednog stoljeća (1810.—1916.) skupa s inkasom od prodana ulja.

TABLA 11

Godina	Prihod od ribe	Prihod od ulja	Sav godišnji prihod
1810.	459.14 mlet. lira	600.— lira	1059.14 lira
1846.	9.20 fiorina	370.— fiorina	379.20 fiorina
1855.	88.— fiorina		142.41 fiorina
1873.	83.— fiorina	767.— fiorina	1040.40 fiorina
1890.	20.— fiorina	102.— fiorina	187.— fiorina
1913.	147.10 kruna		418.— kruna
1914.	945.46 kruna		2057.21 kruna
1916.	320.90 kruna		5787.51 kruna [164]

[163] Župski ured Sali, Amministrazione della Chiesa Parochiale di Sale, 1815—1822.

[164] Župski ured Sali, Blagajnički dnevnici odnosnih godina.

Svote crkvenih prihoda u pojedinim godinama upadno su varirale, jer je poznato da je u ribolovu kao i u urodu maslina uvijek bilo sterilnih kao i plodnih godina.

U dnevnicima blagajne župske crkve u Salima sve do iza prvog svjetskog rata, u mnogim je godinama ubilježeno koliko je tko dao od ribanja, uz naznaku vrsti ribe, i gdje je ulovljena. Pri koncu svake godine taj se prihod proglašavao u crkvi s oltara, što je dakako poticalo ribare da i unaprijed daju svoj dio, a time se omogućilo, da javnost kontrolira ribare. Za ilustraciju pogledajmo kako je to izgledalo 1913. godine:

TABELA 12

Prezime i ime ribara	Vrst ribe	Gdje ulovljena	Predano crkvi
Dio od polanada			20.— kruna
Filipi Marko	Lokarde	Levrnaka	40.— kruna
Raljević Frane i Dominis Ive	Lokarde	Levrnaka	38.— kruna
Armanini Šime i Ante	Lokarde	Telašćica	6.— kruna
Braća Orlić	Lokarde	Telašćica	4.— krune
Beneti Joso	Lokarde	Telašćica	4.— krune
Milić Miko i Ive Raljević	Lokarde	Telašćica	2.— krune
Filipi Marko	Manule	Levrnaka	13.60 kruna
Palandaraši dio polanada			10.— kruna
Rudić Ante			3.50 kruna
Dominis Ive	Lokarde	Pasjak	2.— krune
Raljević Šime pok. Jose	Lokarde	Pasjak	4.— krune
Sav prihod od ribe			147.10 kruna
Sav godišnji prihod			418.— kruna

Proglašeno s oltara 23. studenog 1913. god.

Svota predana crkvi deseti je dio ulova. Brod je imao 1 dio, mreža 3, a 5 ljudi 5 dijelova, što je ukupno 9 dijelova, a za crkvu je bio deseti dio.

Ima slučajeva kad saljski ribari nisu bili dužni dati crkvi nego samo dio kakav ima svaki ribar, a ipak su dali mnogo više. Tako su g. 1922. u Levrnaki uhvatili 20 tona polanda za koje su dobili 42.000 dinara, pa su od te velike svote gotovo polovicu (20 000 din) poklonili saljskoj crkvi za izgradnju zvonika kod crkvice sv. Roka. Novac je vraćen ribarima, jer se Saljani nisu složili u pitanju lokacije.[165]

[165] Š. Grandov, Zapisi o Kornatima (Rukopis).

I ribari s otoka Iža su crkvi sv. Marije u Malom Ižu doprinašali dio ribe ulovljene na Škardi i Molatu.[166] I tu se vjerojatno radilo o dijelu kakav je imao pojedini ribar. Stariji ljudi u Solinama još se sjećaju da je svaki njihov ribar sve do nedavno od svog ulova davao crkvi sv. Jakova u Solinama dio kakav je pripadao svakom ribaru. Ribari iz Iža i Kali kad su lovili na otoku Sestrunju tamošnjoj župskoj crkvi bi davali 4 % od polanada i tuna ulovljenih u uvalama, a osobito u Kablinu, a 3 % ulovljenih izvan uvala.

*

Mnoge crkve u primorskim i otočkim naseljima imale su od ribanja velike prihode, ali najobilatiji na zadarskom otočju crkva sv. Marije u Salima. Od lova srdela primala je velike svote, ali samo neko vrijeme, a od zimskog ribolova u Telašćici i u bogatijim kornatskim lovištima, osobito u Levrnaki, imala je velike prihode od davnine pa neprekidno sve do nedavno.

Međutim, ta crkva nije imala velike prihode samo od ribanja nego i od drugih izvora. Posjedovala je velike maslinjake i vlastiti mlin za preradu maslina u Šašćici, od kojih je za plodnih godina dobivala velike količine ulja. Preko 50 godina primala je najamninu od »velike kuće« na dva kata u Portu i još nekoliko kuća, koje joj je oporučno g. 1685. ostavio Ante Kaeran. Crkva je te kuće g. 1743. na javnoj dražbi u Veneciji prodala Anzulu Petricioliju za svotu od 4450 lira.[167] Povrh svega toga crkva je od g. 1851. imala u Salima i svoju krčmu, od koje je npr. g. 1854. imala prihod od 252 fiorina.

Crkovinarstvo sv. Marije uslijed svih tih prihoda bilo je ekonomski jako. Raspolagalo je velikim novčanim sredstvima. Toga su bili svjesni i saljski vjernici, pa su gotovo sve usluge učinjene crkvi naplaćivali, i to punim dnevnicima. Crkva je između 1808. i 1850. redovito plaćala: za branje i skupljanje maslina, za muškarce i 12 žena u mlinu pri preradi maslina (za vrijeme svih tih radova oko maslina težaci su primali i hranu), za pranje crkvenog rublja, za čišćenje crkve i grobišta, za donos vode pri otapanju vapna, itd.

Moramo naglasiti i to da je ista crkva iz svoje blagajne trošila i za javne seoske i ribarske potrebe. Tako je neko vrijeme snosila parničke troškove u sporovima zbog presizanja stranih ribara na kornatska lovišta. Godine 1821. podmirila je troškove za popravak javnih pristaništa (»per ristauro dei moli comunali«), a g. 1822. za popravak pristaništa na Kučičinu mulu (u Telašćici).

---

[166] N. Čolak, Naše ribarstvo do pada mletačke republike. Pomorski zbornik, jub. 1962, str. 417.

[167] Župski ured Sali, Per la Chiesa Parochiale... str. 6.

Iz crkvene blagajne platilo se g. 1822. i za čišćenje seoskih voda (lokava). Crkva je od 1825. do 1851. davala desetinu (decimu) od proizvedenog ulja, koja se godišnje kretala od 3,6 do 115 fiorina, prema urodu maslina.

Iz navedenog se vidi da su saljski ribari davali dio srdela crkvi sv. Marije iz Kobiljaka na ulazu u Telašćicu, a ostala riba ulovljena zimskim mrežama dolazila joj je iz Telašćice i Levrnake. To znači da je 70 posto crkvenog prihoda od ribolova dolazilo upravo iz Telašćice.

Možda nije slučajno što je najprije samostan sv. Krševana imao pravo na četvrtinu ulova iz Telašćice, a poslije nekoliko stoljeća to isto pravo u nešto blažoj formi ima crkva sv. Marije u Salima. Da nije možda to pravo sa samostana prešlo na crkvu? Razmak je od nekoliko stoljeća u vijestima između ta dva prava, pa se ne može ništa pouzdano reći.

Saljska župska crkva mogla je bez ikakvih teškoća snositi sve navedene izdatke, jer je imala velik prihod i od kornatskog ribolova, dapače mnogo veći nego od ulja, jer je berba i prerada maslina bila opterećena velikim izdacima, a prihod od ribolova bio dotovo čist. Prema tome ekonomska jakost crkve proizlazila je najvećma od dažbina na ribu ulovljenu u Telašćici i u kornatskim vodama.

5. Ostala ribarska davanja

Kornatski ribari osim navedenih dažbina morali su davati i za podizanje i izdržavanje ribarskih utvrda, snositi parničke troškove u borbi protiv presizanja drugih ribara u kornatske vode, pridonositi bratovštini ribara sv. Andrije u Zadru i opskrbljivati grad svježom ribom iz četiri odnosno iz šest kornatskih lovišta.

Za podizanje i popravke ribarskih utvrda. Prema odluci gen. prov. Angela Ema razne kule i tvrđavice, podignute radi obrane od gusarskih napada, morali su graditi i popravljati sami njihovi vlasnici.[168] Tako su za gradnju i održavanje kornatskih ribarskih kula bili opterećeni ribari. Već smo vidjeli da je trećina svote utjerane od prodanih srdela za opskrbu grada g. 1643. išla za gradnju »fortigletta«,[169] vjerojatno onog u Piškeri uz samo more, o kome je upravo bilo govora.

Poslije jedanaest godina Andrija Ivančić iz Sali, paron trate Ante Kaerana, bio je glavni pokretač rada oko popravka utvrde u Piškeri (»è stato il promotore per li ripari il Castello alle Peschere«).

[168] HAZd, Generalni providur A. Emo (1614—1717) sv. IV, str. 179.
[169] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643) sv. I, str. 345.

I taj popravak se obavio na teret ribara.[170] Pošto ovdje nije govor o fortęglietu nego o kaštelu, moglo bi se misliti i na kaštel na otoku Panituli, u kome je boravio pobirač ribarskog dacija.

Za parničke troškove. Vlasnici saljskih trata, braneći svoje isključivo pravo ribanja u svim kornatskim predjelima, neprekidno su bili u borbi sa svakim tko je nadirao u to područje. Vodile su se gotovo neprekidne i skupe parnice u prvom redu s ribarima zlarinske općine i Iža, a poslije i Murtera. Bilo je sporova i s onima iz Vrgade. Sve troškove tih parnica i sporova snosili su svi saljski ribari i to podjednako. Dapače u arhivu obitelji Petricioli postoji posebna knjižica pod naslovom »Lite di Ocluz«, u kojoj su ubilježeni troškovi učinjeni u sporu sa zlarinskim općinarima za pravo ribanja na najjužnijem kornatskom otoku Okljuću. Vlasnici saljskih trata su g. 1782. za pokriće tih izdataka dali 36.300 srdela,[171] što je iznosilo preko 3000 kg u vrijednosti od 6867 mletačkih lira.

Možemo biti sigurni da su saljski ribari i u dalekoj prošlosti snosili parničke troškove sa samostanom sv. Krševana i upravom grada Zadra.

Doprinos bratovštini ribara sv. Andrije u Zadru. U tu bratovštinu, koja je postojala još prije petnaestog stoljeća, bili su učlanjeni ne samo zadarski nego i otočki ribari, koji su djelomično u nju ušli da bi izbjegli plaćanje lokalnih ribarskih dažbina. Stoga je knez Cristofor Canal g. 1594. zabranio otočanima da budu njezini članovi bez njegove dozvole,[172] što im je poslije bilo dozvoljeno.

Vlasnici velikih trata davali su bratovštni 24 solida godišnje, a vlasnici malih trata 12 solida za svijeću bratovštine. Osim toga ribari s malim lađama bez svjetla davali su za duplir bratovštine 2 solida, a oni sa svjetlom 4 solida.[173]

Pobirači bratovštinskih pristojbina g. 1698. bili su paroni Nadalin Kolan i Ante Črljenko, kojima su svi otočki ribari bili dužni predati »solite regalie«, koje su godišnje bili dužni dati.[174] Ta ribarska bratovština je u 19. st. imala godišnji prihod od 118.18 fiorina.[175]

Svježa riba iz četiri uvale za opskrbu grada. Osim dužnosti opskrbe grada slanim srdelama vlasnici saljskih trata, uslijed dekreta od 9. lipnja 1588. god. bili su dužni dovoziti u grad i svježe srdele i skuše iz uvale Lučice, Kobiljaka, Abe i Šila, i to količinu koja bude potrebna gradu.[176] To su od saljskih ribara tražili razni knezovi svojim naredbama od 8. svibnja 1665., 25. srpnja 1667., 20. lipnja 1672.

---

[170] HAZd, Zadarski knez A. Marcello (1653—1655) sv. I, str. 289.
[171] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 112, 122.
[172] N. Čolak, Otpor ribara zadarskog otočja... str. 514, 515.
[173] N. Čolak, Naše ribarstvo do pada mletačke republike... str. Pomorski zbornik I—II, str. 409.
[174] HAZd, Zadarski knez M. Vizzimano (1697—1699), str. 245.
[175] C. Bianchi, Zara cristiana, sv. I, str. 510.
[176] HAZd, Zadarski knez M. Vizzmano (1697—1699), str. 96.

i iz g. 1676.[177] Knez M. Vizzamano g. 1698. naređuje nek Saljani daju bar 10.000 srdela u dane nemrsa i 6.000 u dane bez nemrsa (»o almeno migliara 10 di sardelle in giorno di magro, et migliara sei in giorno di grasso«), dakako iz četiri spomenuta lovišta, kojima se pridružuju i pošte Stival i Hiljača. Na to su dužni i zadarski ribari, koji love u tih šest uvala.[178]

Iz tih šest lovišta davali su i g. 1724.[179]

Za crkvu i kapelana u Piškeri. Ribari su g. 1560. podigli crkvu u Piškeri radi svojih vjerskih potreba, jer je u toj uvali za cijele ljetne sezone boravilo preko 100—150 ribara. Oni su crkvu i uzdržavali milostinjom u svježoj ribi. Tako je ta crkva g. 1778. za 43 lire prodala svojih 1050 srdela, koje je dobila od ribara kao milostinju. Ribari su joj iste godine dali i novčanu pomoć.[180] Crkva u Piškeri imala je i svoje posebno crkovinarstvo.

Toj crkvi bio je dodijeljen i kapelan, i to pop glagoljaš ribar don Frane Gršković, kojemu su vlasnici trata davali pomoć. Za g. 1782. dali su mu 10 sića vina, u vrijednosti od 60 lira, g. 1781. također vina vrijednog 68 lira, a za mjesec kolovoz 1782. dva sića vina u vrijednosti od 12 lira.[181] Znači da su mu svaki škur davali 2 sića, a to je 22 litre ili oko jedan litar vina dnevno. Premda ribari nisu bili dužni uzdržavati kapelana, ipak smo to uzdržavanje donijeli. Kapelan je regbi s ostalim ribarima išao na lov srdela, jer vidimo da je za svoj dio g. 1778. dobio 100 lira.[182]

6. Izbjegavanje plaćanja poreza

Pošto komuna zbog prisutnosti Turaka u zaleđu Zadra nije imala nikakva prihoda, iscrpljivala je otoke do maksimuma, a u prvom redu ribolov. Ribari su kako smo vidjeli (koji su i onako podnosili težinu ribarskog života i uvijek bili u strahu od gusara) bili opterećeni mnogovrsnim porezima i daćama, koje su za njih bile nepodnosive. Stoga su sve poduzimali kako bi terete donekle olakšali. To su vršili osobito utajivanjem količine ulova i prodajom ribe za strana tržišta. O petstoljetnom nastojanju kornatskih ribara da izbjegnu svojim dažbinama prema samostanu sv. Krševana i gradu Zadru mnogo je napisano, pa ćemo ovdje donijeti nekoliko slučajeva iz kasnijih stoljeća, koji će dovoljno osvijetliti to ribarsko nastojanje.

---

[177] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 171.

[178] HAZd, Zadarski knez M. Vizzimano (1697—1699) str. 245.

[179] Ribarski spisi bivše općine Sali, br. 5.

[180] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 6, str. 3.

[181] Isto, sv. 33, str. 14, 27, 38.

[182] Isto, sv. 33, str. 6.

Vlasnici srdelskih trata, da bi izbjegli plaćanje dacija i drugih davanja, potajno su prodavali ribu domaćim i stranim zakupcima. Zato je g. 1614. gradska uprava poduzela oštre mjere proti gradskih trgovaca koji su išli u kornatske vode, pa i u Piškeru, da kupuju svježu ribu radi trgovine, i tako izbjegavali plaćanje osmog dijela svježe ribe.[183]

Osim toga ribari su u obližnjim selima zamjenjivali ribu za žito i za ostale živežne namirnice. Zato im je g. 1642. naređeno da svu količinu ulova i onu koju su dali u zamjenu imaju prijaviti, i to pod zakletvom.[184] Već iduće 1643. godine svi rukovodioci trata došli su u Zadar i tamo pod zakletvom prijavili količinu ulova.[185] Oni su bez dvojbe tom zgodom utajili dio ribe, umirujući savjest time da im to po pravici pripada. Mi bismo to danas nazvali tajna nadoknada ili occulta compensatio.

Međutim niti porez na tu reduciranu količinu nisu podmirivali, tako da je gradska uprava saljskim vlasnicima trata g. 1648. zaplijenila 8 leuta dok ne izvrše svoje obaveze.[186] Zaplijenili su im upravo leute, jer su znali da su to najskuplji brodovi iz njihovih trata i da bez njih ne mogu na ribanje.

Ribari su i posoljene ribe koje su čuvali za opskrbu grada znali prodati ili na koji način otuđiti, pa je g. 1698. saljskim ribarima don Jerolimu Batroviću (?) i Jerolimu Piasevoliju naređeno da to ne smiju činiti, nego ribu dovesti u Zadar.[187]

Vlasnici trata su i dalje pri prijavljivanju utajivali dio ulova, pa je g. 1698. naređeno najprije saljskim ribarima da su dužni prijaviti cijelu količinu srdela ulovljenu u posljednja tri mraka,[188] a g. 1707. ribarima Vrgade da imaju »manifestare la vera quantità di pesce fresco e salato venduto« uz prijetnju kazne od 100 L. Očevidno je da je zatajivanje uzelo velikog maha kad se od svih ribara Sali i Vrgade traži da prijave »vera quantita«, tj. stvarnu količinu ulova.[189]

Međutim ostali ribari zadarskih otoka jednostavno nisu platili porez, pa je iste godine 1707. zadarski knez A. Bon naredio ribarima 13 ribarskih sela — Ugljana, Kali, Kukljice, Pašmana, Punte Pašmana, Vrgade, Molata, Brgulja, Zapuntela, Božave, Savra, Dragova i Iža — da svaki koji je ulovio i prodao ribu ima u roku od 20 dana podmiriti porez.[190] U ispravi se ne spominje o kojoj vrsti ribe ni o kojem je porezu ovdje govor.

---

[183] HAZd, Zadarski knez L. Surian (1414—1615) sv. II, str. 296.
[184] N. Čolak, Borbe saljskih ribara u 17. st. protiv obaveza prema gradu Zadru, Morsko ribarstvo, Rijeka, srpanj 1958, god. X., str. 155.
[185] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643) sv. I, str. 192.
[186] HAZd, Zadarski knez A. Diedo (1646—1648) unico, str. 100.
[187] HAZd, Zadarski knez M. Vizzimano (1697—1699) unico, str. 29.
[188] HAZd, Zadarski knez M. Vizzimano... str. 187.
[189] HAZd, Zadarski knez A. Bon (1705—1708) sv. I, str. 271
[190] HAZd, Zadarski knez A. Bon... str. 271.

Količina ribe zatajivala se i na taj način da su ribari stranim trgovcima, koji su čekali na mjestu ulova, prodavali ribu, a da za to nisu saznali zakupnici poreza. Sindici inkvizitori su g. 1751. veoma oštro nastupili proti takva oštećenja državnog poreza.[191] Oštro su nastupili zato jer je, premda je bilo uzakonjeno da se sva dalmatinska i istarska riba ima izvesti u Mletke, velika većina ribe svršavala na strana tržišta, gdje im se nudila veća cijena, a time bi izbjegli i plaćanje tridesetine na izvoz. Samo Rovinj je npr. g. 1714. usolio 20.000 barila srdela, od kojih se samo 5000 izvezlo u Mletke, a 15.000 drugdje, i na taj je način, ako se uzme da bi bili morali platiti za svako barilo samo jednu liru, državna blagajna bila oštećena za 15.000 lira.[192] Sličan kontraband bio je razvijen i u predjelima šibensko-zadarskih otoka. Samo jedan trgovac iz Ankone ulagao je u 18 st. u ribu kupljenu na šibenskom području oko 2000 cekina godišnje.[193] Dio te ribe je ulovljen u kornatskim vodama, a to znači na zadarskom području.

Slično krijumčarenje ribom odvijalo se prije i poslije navedenih slučajeva i nije mu se moglo stati na put. Stoga je shvatljivo da je generalni providur Francesco Diedo g. 1759. proglasio: Pošto ribari ulažu sve napore kako bi oštetili državnu blagajnu, pozivaju se (vlasnici i rukovodioci trata, kao i svi ribari u tratama zaposleni) u predjelima južnih i zmorašnjih zadarskih otoka, (a to je u predjelima Kornata i Molata) da moraju dati dacij porezniku, koji će biti određen. Ako se ustanovi da je netko sakrio ili utajio cijelu količinu ribe (»ocultare e nascondere la intiera quantità del pesce«), platit će dvostruki dacij.[194] Pod »nascondere intiera quantità« providur misli na otuđivanje cijelog ulova za strana tržišta.

VI. Gusarski pohodi i obrana

Labirint kornatskog otočja bio je uvijek siguno sklonište tolikim jedrenjacima na putu kroz Jadran, ali je ujedno bio prikladna točka i za gusarske pohvate. Zbog toga su kornatski ribari tokom stoljeća vodili borbu ne samo sa samostanom s. Krševana, s gradom Zadrom, s ribarima Zlarina, Iža, Vrgade i Murtera, sa siromaštvom i elementarnim nepogodama nego i s raznim neželjenim gostima, raznovrsnim gusarima. Sigurni smo da je bilo mnogo takvih slučajeva, a mi ćemo ukratko iznijeti ono na što smo naišli.

Napadi. Mletački su se brodovi prolazeći Jadranom veoma često, a osobito za nevremena, sklanjali u kornatskim vodama, pa su više

[191] N. Čolak, Naše ribarstvo do pada mletačke republike. Pomorski zbornik, jub. 1962, I, str. 417.
[192] N. Čolak, sp. dj., str. 415.
[193] Š. Županović, Ribarstvo šibenskog područja. Zagreb 1963, str. 42.
[194] HAZd, Generalni providur F. Diedo (1760—1762) sv. II, str. 10.

puta posada, vojnici i putnici izlazili na kopno i oduzimali siromašnim pastirima stoku i sve čega bi se domogli. Znajući za slične ispade svojih podanika, Venecija je mnogo puta prijetila strogim mjerama, ali su prijetnje malo koristile, jer je teško bilo ustanoviti tko je počinitelj štete na tom pustom i osamljenom području.

U veljači g. 1361. ljudi s nekog mletačkog broda na otoku sv. Marije (= Kornat) oteli su 20 glava ovaca i koza, poveli jednog pastira i jednu lađu. Pastira i lađu su poslije vratili, ali oštetu za oduzeto blago nisu podmirili.[195]

Poslije tri godine, 28. ožujka 1364. god., neka mletačka galija s mnogo plaćenika sklonila se na otok Kornat (»insula santae Mariae«). Plaćenici i ostali s broda izašli su na kopno na dva mjesta (»in duobus partibus«) i opljačkali štogod su našli. Oduzeli su siromašnim pastirima biljce, novac, stoku, vunu, sir, a čak su muškarcima, ženama i djeci oduzeli i odjeću, sve skupa u vrijednosti od 400 malih libara. I dvije godine prije toga posada s mletačkih brodova počinila je na istom otoku velike štete pastirima i stadu Šimuna i Ivana Gali, zadarskih plemića i trgovaca.[196]

Zbog tih svih pljačka zadarska općina protestirala je 4. travnja 1364. u Mletke i tuži se ovako: »Vašoj preuzvišenosti smo ne samo mi nego i gospodin ban više puta i često o tim štetama pisali, ali nismo dobili nikakvu satisfakciju, dapače nismo primili ni odgovora. Nek se podmiri nanesena šteta i unaprijed nek se nešto slično ne dogodi, jer bi inače mogli nastati i veći skandali.«[197]

Zamislimo samo kako je to bilo teško za bijedne kornatske pastire, kad su im oduzeli odijela, sve prehrambene artikle, a k tome i lađu da ne mogu poći drugdje tražiti pomoć. Uistinu je bilo teško stanje onog malenog broja kornatskih stanovnika. Zadarska općina i hrvatski ban nisu protestirali zbog njih, nego zbog njihovih poslodavaca zadarskih trgovaca i vlastele. Razumljivo je da je u takvim prilikama kornatski ribolov bio veoma otežan, ako ne i onemogućen.

I turski gusari su često posjećivali kornatske vode i uvelike uznemirivali tamošnje pastire i ribare. Samo njihova pojava bila je dovoljna da bude sve paralizirano. Turska flota od sedam brodova ušla je g. 1532. u kornatske predjele, ali je od mletačke mornarice bila protjerana.[198]

U maticama župe Sali iz g. 1667. stoji da su Turci ubili Ivana Troskota i Brnića Pavlova i njegovu ženu u blizini Sali. Iza toga su Saljani uz svoju bratsku kuću podigli fortin za obranu od njihovih

---

[195] Š. Ljubić, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike, Zagreb 1874, knj. IV, (1358—1403), str. 33.

[196] T. Smičiklas, Codex diplomaticus, sv. XII, str. 352.

[197] T. Smičiklas, Codex diplomaticus, sv. XII, str. 352.

[198] A. M. Strgačić, Upad osmanskih gusara u predjele zadarskih otoka. Posebni otisak iz Zadarske revije, god. II/4 i III/1, str. 6.

napada.[199] Mletačke vlasti su g. 1715. dale Saljanima 50 libra baruta za svaku eventualnost.[200] Mlečani su g. 1668. u Kornatima napali dvije turske fuste i tom zgodom ubili 16 Turaka, zarobili 52, oslobodili 11 robova kršćana i zarobili im jednu fustu.[201]

Također su i senjski uskoci veoma često prolazili kornatskim arhipelagom i tamo se zaustavljali, da odatle vrebaju na neprijateljske brodove. Dana 29. siječnja 1575. god. otplovi iz Ankone za Neretvu galion s teretom vrijednim 100.000 škuda pod komandom Gašpara Batista, a na račun ankonskih i levantskih trgovaca. Kad je galion burdižajući stigao u kornatsku luku Piškeru bio je noću napadnut od sedam uskočkih brodica. Oduzeta mu je gotovo sva vrednija roba i sav novac, bili su ubijeni koji su se opirali, a zarobljeno nekoliko trgovaca Židova. Ostali članovi posade bili su ranjeni i pušteni da idu, pa su se s oštećenim i opljačkanim galionom nakon četiri dana vratili u Ankonu, gdje su izjavili što im se dogodilo.

Jedna mletačka galija pošla je u potjeru za uskocima i oduzela im dvije lađe pune zaplijenjene robe. Kapetan galije se hvalio da ide potražiti i ostalih pet ondje u blizini, četiri milje daleko. Izjavio je dapače da će ih sigurno uloviti. Međutim saznajemo da su uskoci s pet lađa punih robe sretno stigli u Senj. Zbog toga se guverner Ankone više puta diplomatskim putem u Veneciji zauzimao da se ta roba spasi. Naročito je preporučivao nek se u Senju pretraže sve bale robe i potraži čelik, koji je u nekima bio skriven. Čelik nije pronađen jer su uskoci tragajući za novcem na vrijeme pretražili sve bale. Oštećenim trgovcima nije preostalo nego da pođu u Senj i otkupe svoju robu, što su i učinili. Iz dokumenta od 2. ožujka iste godine proizlazi da su napadaj izvršili venturini. Diplomatsko dopisivanje zbog tog slučaja između Ankone, Rima, Venecije, Gorice, Beča i Senja potrajalo je preko 13 mjeseci. Kad je trebao da se s veoma bogatim teretom skloni u kornatske vode, od uskoka napadnuti galion najradije je ušao u luku Piškeru u blizini mletačke posade, jer se tu smatrao sigurnim, ali nije bilo tako.[202]

Saznali smo i za jedan žestok napad senjskih uskoka na ovo ribarsko naselje, o čemu je postojala tradicija, koja je tokom 300 godina izblijedila. Među ribarima Sali i Malog Iža sačuvala se jadikovka:

Senjani su porobili Vranu
I Piškeru našu ljutu ranu.

Tražeći podatke o prošlosti Kornata nisam mogao ustanoviti o kakvu porobljavajnu Piškere je tu govor, dok iz Državnog arhiva u

[199] Strgačić, sp. dj., str. 14.
[200] Isto, str. 19.
[201] Isto, str. 14.
[202] A. R. Filipi, Senjski uskoci i Zadarsko otočje. Pomorski zbornik, Zadar 1964, knj. 2, str. 598.

Veneciji nisam dobio mikrofilmski snimak dvaju dokumenata koje je zadarski knez Alvise Zane 4. i 5. lipnja 1617. poslao duždu u Mletke, a potanko govore baš o tom interesantnom napadu. Stoga ćemo na temelju tih dvaju izvještaja donijeti kako se odvijao taj napad.

U prvom pismu od 4. lipnja 1617. zadarski knez javlja:

U petak navečer banula su u Piškeru, oko 20 milja daleko od Zadra,[203] dva uskočka broda s oko 160 ljudi pod vodstvom Vicka Hreljanovića i Mate Klešanina, koji su razjareni po noći navalili na kuće, srušili vrata i silom odveli oko 150 ljudi, a među njima su bili trgovci iz Zadra i nekih drugih mjesta, i zatvorili ih sve u jedan veliki magazin. Kad sutradan u subotu u 11 sati opaze da neki ribarski brod lovi ribu, tri uskoka skoče u lađu, zaveslaju prema njemu, ustanove da su to braća Ive i Mate Saica iz Kukljice, pa ih dovedu u Piškeru i smjeste u veliki magazin, gdje su bili i ostali. Zatim su ih sortirali, napose Zadrane, napose one iz Sali, napose iz Kukljice itd. Svaki uskok je bio naoružan s dva arkibuza (= puška kremenjača), turskom sabljom i buzdovanom. Među zarobljenima izabrali su 16 ili 18 ljudi, većinom zadarskih trgovaca, i pogubili ih.

Iz kuća su oduzeli sav novac koji su naišli i svu robu koja im je mogla poslužiti. Porazbijali su bačvice slane ribe i upropastili svu ribu. Potopili su 33 ribarska i druga čamca i dvije fregate, jednu s teretom sira a drugu vina. Fregate su se tu sklonile zbog velikog juga. Uskoci su iza toga otplovili u pravcu talijanske provincije Apulije.[204]

Ovaj je izvještaj zadarski knez poslao 4. lipnja, a kad je sutradan doznao za ostale pojedinosti, odmah je poslao duždu i drugi izvještaj ovog sadržaja:

Brodovlasnik Blaž Nolasi iz Šibenika izjavio nam je da je prošle subote svojom fregatom punom kruha i druge robe plovio Jadranom, ali se zbog velikog juga sklonio u Piškeru. Čim je ušao u luku, opazio je da mu idu u susret dva uskočka broda i dok je okretao brod u namjeri da im umakne, što mu nije pošlo za rukom, uskoci su se naglo približili, skočili u fregatu i tako jako šakom udarili jednog mornara da je pod udarcem pao na palubu. Vlasnika broda, Blaža, dobro su izbatinali, a bili bi ga i lišili života, ali su ustanovili da je zaista brat jednog njihovog zakletog uskoka. Ipak su ga nagnali da izađe na kopno i da uskočkim kapetanima poljubi noge. Uz pratnju straže vratili su ga na njegovu fregatu, u koju su ukrcali 16 ili 18 Saljana da ih odvedu kao zalog i da ih otkupe oni koji su ostali u životu. Ali pošto su ih uskoci teglili oko 50 milja, nisu

[203] Piškera je zračnom linijom udaljena od Zadra 22 n. milje.

[204] Državni arhiv u Veneciji, Dispacci dei Rettori in Dalmazia, 16, Zadar 4. lipnja 1617.

to mogli dalje zbog velikog juga, pa su ih prepustili valovima, oduzevši im prije jedro, kruh, robu, čamce i sidra. Oni su se božjom pomoći vratili u Piškeru, upotrijebivši komad starog platna (tende) za jedro.

Kopiju jednog i drugog izvještaja zadarski knez A. Zane poslao je i zapovjedniku mletačke flote na Jadranu generalu Belegni.[205]

Pri koncu uskočkog djelovanja došlo je do tzv. Uskočkog rata (1615.—1617.), koji je 26. IX. 1617. završio Madridskim mirom. Uskoci su bili sasvim likvidirani, ali ne oružjem nego za zelenim stolom. Bili su uništeni, ali ne i slomljeni.

Da donekle umiri Mlečane, Austrija je pri kraju Uskočkog rata zatvorila u Pazinu glasovitog uskoka Andriju Frletića, koji je uspio pobjeći pa se u društvu s uskočkim vojvodom Vickom Hreljanovićem i s grupom nepomirljivih osvetnika s 12 brodova sklonio u Peskaru u Papinskoj državi, odakle je napao Mlečane. U tim pohodima uskoci su ubijali svakog Mlečanina koji im je pao u ruke i uništavali njihovu imovinu.

Uskočki napad na Piškeru uslijedio je baš u to vrijeme, naime četiri mjeseca i dvadeset dana prije Madridskog mira, u vrijeme kad je uskoke stala progoniti i Austrija, kad su bili pri koncu svog djelovanja, pa su uskoci u svojim posljednjim trzajima progonili Veneciju kao nikada. Napad je učinjen pod vodstvom tadanjeg uskočkog vojvode Vicka Hreljanovića, koji se istakao u više odvažnih pothvata. Frletić i Hreljanović bili su nepomirljivi neprijatelji Venecije, tako da se nisu pokorili ni iza Madridskog mira, nego su se i dalje osvećivali Mlečanima.[206]

Kako to da su se uskoci okomili ne samo na mletačke trgovce nego i na obične ribare? — Uskoci su za cijelo vrijeme svog 80-godišnjeg djelovanja bili su u najboljem prijateljskom odnosu sa zadarskim otočanima, čiji sinovi su se nalazili u njihovim redovima. Uskoci su odlično poznavali sve naše otoke, zalazili u svaku kuću i dolazili u doticaj sa svakim stanovnikom, među kojima su imali vjerne pomagače i povjerenike, koji su im redovito davali ugovorene znakove po noći vatrom, a po danu dimom, da ih upozore gdje je koji trgovački mletački brod, da ga napadnu, ili ratno brodovlje, da mu se uklone. Jako su pazili da ne bi otočanima napravili kakvu štetu. Dapače, u svemu su ih respektirali, da bi dobili njihovu naklonost.[207]

Za cijelo vrijeme svog djelovanja (1537.—1617.) uskoci su bez dvojbe bili u najboljem odnosu i s kornatskim ribarima i njihovom glavnom ribarskom bazom u Piškeri. To svjedoči i činjenica što se

[205] Isto, Zadar 5. lipnja 1617.

[206] B. Poparić, Povijest senjskih uskoka. Zagreb 1936, str. 180, 191, 189, 217, 223, 224, 227.

[207] A. R. Filipi, Senjski uskoci i Zadarsko otočje... Pom. zbornik,

baš u tom razdoblju nesmetano odvijao ribolov i što je baš tada postigao svoj najviši uspon. Upravo u to vrijeme su podignute u Piškeri tolike ribarske kuće i magazini, kule i prostrana crkva. Neometano su se kupovale, prodavale i unajmljivale kuće i magazini i odvijala se trgovina ribom. Nailazimo na veliki broj izvora iz tog razdoblja koji svjedoče o nesmetanu kornatskom ribolovu i o intenzivnom životu u ribarskom naselju Piškeri. Da su htjeli, uskoci su mogli s malo truda paralizirali sav kornatski ribolov i njihov centar Piškeru, ali to nisu učinili jer su kornatski ribari s njima surađivali.

Napad na Piškeru odigrao se u vrijeme kad su uskoci bili progonjeni od Mlečana i Austrije, kad nisu više operirali iz svog podvelebitskog gnijezda Senja nego iz papinske Peskare, kad su bili ostavljeni od svakog i kad su se nalazili u svojim zadnjim trzajima. Upravo tada nepomirljivi uskočki vojvoda Vicko Hreljanović odlučio je pogubiti još kojeg Mlečanina. I kad se s dva broda dovezao u vode zadarskog otočja doznao je od svojih otočkih suradnika i prijatelja da su mletačko-zadarski trgovci otišli s novcem u Piškeru da kupe ribu. Hreljanović je pohitao da im oduzme novac i da ih pogubi. Nenadani njegov dolazak zatekao je trgovce i ribare u kućama, pa su vrlo vjerojatno ríbari, da bi obranili trgovce, a time i prodali svoju ribu, na prvi mah dali otpor te su uskoci morali rušiti vrata do dođu do trgovca. Ribari su se tim otporom zamjerili uskocima, pa su ih zato kaznili.[208]

Gusarstvo i piraterija najbolje uspijevaju u osamljenim i pustim predjelima. Zato su gusari rado operirali u vodama kornatskog arhipelaga, odakle su daleko od ljudskog oka vrebali na brodove u prolazu i tu skrivali plijen, a više puta opljačkali i siromašne stanovnike tih otoka.

Za vrijeme francuske vladavine u Dalmaciji ruska i engleska flota je provela blokadu i tako priječila opskrbu Dalmacije morskim putem. Da blokada bude što efikasnija, najmili su mnoge manje dalmatinske brodove, dobro ih naoružali i s njima uvelike razvili gusarstvo na Jadranu. Istim mjerama su se poslužili i Francuzi, tako da je bio paraliziran gotovo sav tranzit. Osim gusarstva razvila se u velikoj mjeri i piraterija.

U takvim prilikama naravno da je stradalo i Kornatsko otočje. Dne 7. listopada 1807. god. murterski župnik izjavljuje da je 1. kolovoza iste godine Tomi Juragi i Antunu Šikiću odneseno na Kornatskom otočju 57 ovaca i mnogo oružja. Pljačku su obavili kotorski gusari u službi Rusa, da tako naškode Francuzima, pod čijom vlašću je tada bilo i Kornatsko otočje.[209]

---

[208] A. R. Filipi, Ribarsko naselje Piškera ... str. 988.

[209] Vj. Maštrović, Gusari u Dalmaciji za vrijeme ruske blokade Francuza god. 1806. i 1807. Pomorski zbornik, sv. 2, str. 741.

Jedan od najistaknutijih i najodvažnijih gusara u službi Francuza bio je Šimun Banić iz Iža. Taj posao mu je odlično polazio za rukom, samo što je u mnogim slučajevima napadao i na brodove bilo koje zastave. Pa kad je 25. srpnja 1806. opljačkao i jedan turski brod s dragocjenim teretom i ogromnom svotom novaca, francuski sud je njega i njegova poručnika Antuna Perakovića osudio na smrt. Dok je bježao pred francuskim vlastima, Banić je na kornatskom otočiću Smokvenjaku (»Fighiera«) zakopao u zemlju i tako skrio 4 malena brončana topa s municijom. Banić je u više navrata skrivao opljačkanu robu baš na tim pustim otocima, ali se desilo da su 1807. kornatski pastiri pronašli jedno njegovo sklonište u kojem je bilo: 101 lakat štofa, raznog vatrenog oružja, riže, cipela, postave i druge robe. Banić je na Kornatima ne samo skrivao plijen nego je često u tim pustim predjelima vrebao na brodove.[210]

Iz nekoliko navedenih slučajevima mogli smo vidjeti kako su vladale veoma teške prilike na cijelom Jadranu, a osobito u Kornatima. Niti jedan ribarski brod nije se usudio izaći iz luke. U jednoj saljskoj glagoljskoj bilježnici iz g. 1810. stoji da »kad je doša francuz u Dalmaciju, digli su se kusari po Dalmaciji, ni se smilo ni u grad pojti, ni iz grada«.[211]

Prema tome kornatski pastiri i ribari bili su napadani, pljačkani i ubijani. Na tom području odigravali su se razni oružani okršaji, odatle su gusari vrebali na razne brodove da ih opljačkaju, a i tu skrivali zaplijenjenu robu. Zbog toga je život pastira bio nesiguran i pogibeljan, a ribarski posao veoma riskantan i uvelike otežan, pa više puta i sasvim onemogućen.

OBRANA. Zbog čestih upada gusara u kornatske predjele, ribari tog područja su poduzeli potrebne mjere, da se ribarstvo odvija i u teškim vremenima. Da bi mogli obraniti svoje brodove, mreže, magazine i goli život, kornatski su ribari podizali kaštele i kule (»Castello«, »fortino«, »fortigletto«, »Toreta«) i fortificirali kućice i magazine ne samo u Piškeri nego i u Salima, a na istaknutim brdima čuvali su stražu.

Najprije ćemo spomenuti da se posred otoka Kornata kod Tarca na brežuljku Toreta visokom 58 m nalaze dobro sačuvani zidovi malene, ali tvrde kule na 1 kat, poduprte s 8 potpornjaka. Zgrada ima više prozorčića, koji su služili i kao puškarnice. Podignuta je u V. ili VI. st. u čisto obrambene svrhe. Možda je i ona služila kao izvidnica za obranu kornatskih ribara.

Na vrhuncu otočića Panitule pred samom Piškerom podignut je iza uvođenja novog načina lova srdela (1524.) veći obrambeni objekt, koji se i danas naziva kaštel. Ne možemo znati da li je po-

[210] Isto, str. 748, 749.

[211] I. Milčetić, Hrvatska glagoljska bibliografija. Starine, JAZU, knj. XXXIII, str. 281.

dignut iz temelja ili na ostacima neke starije kule. Naime, godine 1532. mletačka vlast naređuje kornatskim ribarima neka sav ulov doveze na o. Panitulu, gdje će podmiriti sve obaveze i namete na svježu ribu.[212] Panitula nije nikada igrala neku naročitu ulogu, niti je na njoj postojala neka zgrada osim Kaštela, pa možemo ustvrditi, kako kaže i tradicije, da je pobirač poreza na ribu stanovao u toj utvrdi, koja po tehnici gradnje potječe baš iz prve polovice 16. stoljeća. Pobirač nije mogao nigdje stanovati nego u Kaštelu, a to znači da nam za datiranje njegove izgradnje godina 1532. može poslužiti kao terminus post quem. Građevina je osim toga služila kao izvidnica, a i u obrambene svrhe, što svjedoči i naziv Kaštel.

Pobirač je radi utjerivanja poreza i u kasnijim stoljećima boravio na Panituli, a 1812. je glavni pobirač boravio u saljskom Portu, gdje je svaki kornatski ribar morao imati i svoj magazin radi lakšeg oporezivanja. Za vrijeme svih mrakova pobirač je morao držati svog zamjenika na o. Panituli, da tamo prima desetinu svježe ribe od onih mreža potegača koje zbog udaljenosti nisu mogle dolaziti u saljski Porat.[213]

Na detalju geografske karte kornatskog arhipelaga iz 1783. god. donesen je tlocrt Kaštela i pomoćnih zidova, iz kojeg se vidi da je tada bio čitav i upotrebljavan,[214] a na katastarskim mapama iz 1824. 1900. i 1907. god.[215] nalaze se samo ostaci zidova, iz čega se vidi da je bio rabljen do prijelaza iz 18. u 19. stoljeće.

Danas na terenu nalazimo samo ostatke zidova Kaštela, koji je izvana bio dug 7.50, a toliko i širok. Dizao se na vrhu o. Panitule na visini od 17 m. Od Kaštela do vertikalne išla su dva zida, onaj prema jugu bio je dug 15, a debeo 0.70, dok onaj prema zapadu dug oko 18, a jednako debeo, tako da je između Kaštela, dvorišnih zidova i strmine bilo dvorište, u kojem se možda nalazila kakva pomoćna zgrada, jer je Kaštel imao malene prostorije. Utvrda je bila udaljena od tjesnaca oko 85 m, a od naselja oko 160 m. Ljudstvo iz Kaštela služilo se vodom iz bunara bočate ali pitke vode oko 70 m daleko uz sam spomenuti tjesnac.

Na zidu Kaštela nalazio se kameni mletački lav kojeg su, kako donosi Stošić, iza pada Mletačke Republike (1797.) uništili ribari.[216] »Talasofil-argonaut« (I. Rubić) u svom putopisu kroz sjevernodalmatinski arhipelag donosi da je u Piškeri stolovao mletački »konte«, pa su navodno jedne krvave noći Murterani ubili njega i dvorjanike, a dvor oplijenili i zapalili.[217] Poznato je da je mletački konte

---

[212] HAZd, Odjel samostana sv. Krševana, kapsula XIV, br. 256.
[213] A. M. Strgačić, Dva priloga poznavanju prošlosti ribarstva... str. 251.
[214] HAZd, Miscellanea, CXVIII, poz. 1—2.
[215] HAZd, Mape katastarske, br. 579.
[216] K. Stošić, Sela šibenskog kotara. Šibenik 1941, str. 238.
[217] I. Rubić, Splitski argonauti kroz sjeverodalmatinski arhipelag. Jadranska straža, Split 1940, br. 6—12, u 7 nastavaka.

(knez) stolovao samo u gradovima, pa se teško može vjerovati da je boravio u zabitnoj Piškeri, tim više što u njoj nije postojala zgrada koja je mogla poslužiti za njegovu rezidenciju, a u Kaštelu na Panituli, u kojem je stolovao pobirač-decimar, za konta nije bilo mjesta. S druge strane, teško se može vjerovati da se u vrijeme mletačke vladavine u Piškeri najednom našao tako velik broj pastira iz Murtera. Da je tu boravio mletačke knez, je li moguće da to ne bi bilo spomenuto bar u jednom od mnogobrojnih dokumenata koji govore o Piškeri?

Danas se od Gverinijeve kule vide oko 1 m visoki zidovi izvan zapadne ograde uz more sa SZ strane pristaništa. Kula je bila pravilan kvadrat, kojemu je svaki zid s izvanjske strane bio dug samo 4.25 m, a zidovi debeli 0.85 m. Prvi put se spominje 1653. god. u inventaru vlasništva Gverina Gverinija, gdje se kaže da je on u Piškeri uz četiri kuće posjedovao i kaštel na tri kata, koji je prije pripadao baštinicima pok. Ante Lukačića. Znači da je postojao znatno ranije kad je pripadao Lukačiću.[218] Iste 1653. godine jedan arkibuz koji je pripadao ovoj kuli nalazio se u Gverinijevu kaštelu u Salima s oznakom da je iz Piškere.[219] Obitelj Gverini je isti kaštel koncem 17. st. dala u najam.[220] Ova Gverinijeva kula mogla je poslužiti ne samo za obranu tjesnaca nad kojim je dominirala sa svoja tri kata, kao i za obranu ribarskih lađa u pristaništu.

U današnjoj zapadnoj ogradi nedaleko mora vide se zidovi kuća na jedan kat s nekoliko puškarnica. Do 1964. god. dizala su se tri zida, na kojima se moglo nabrojiti na katu 8, a u prizemlju 6 puškarnica. Poslije toga je današnji vlasnik dio zidova porušio i u prizemlju napravio štalu. To je ona kuća za koju smo već naveli da ju je 1647. g. Gverin Gverini uzeo u posjed od Ante Venoste, a za nju se navode da je to »kaštel na kat s dvorištem, vrtom i travakom«.[221] Premda su postojali kašteli na Panituli i uz tjesnac na strani Piškere, oni ni izdaleka nisu bili kadri u slučaju gusarskog napada primiti oko 200 ljudi, koliko ih se više puta našlo u Piškeri, pa je bilo potrebno u tu svrhu fortificirati jednu srazmjerno prostranu kuću, a to je upravo ova. Možda je bilo i više ovako utvrđenih kuća, ali ne nalazimo za to dokaza ni u izvorima ni u terenu.

Raspolažemo s dva dokumenta koji govore o podizanju odnosno o popravku piškerskog kaštela, ali ne znamo na koji se kaštel oni odnose. Godine 1639., 1640. i 1641. saljski ribari su od raspačane slane ribe u Zadru inkasirali 4218 : 19 lira, od koje sume je trećina određena za podizanje kule (» ... una parte pel erezione del fortigletto«).[222] Tu se ne spominje gdje se imala podići kula, ali kad vidi-

[218] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655), sv. I, str. 32.
[219] HAZd, Isto, str. 20.
[220] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 8, str. 64.
[221] HAZd, Zadarski knez F. Bon (1594—1596) sv. I, str. 211.
[222] HAZd, Zadarski knez B. Civran (1642—1643) sv. I, str. 345.

mo da su je imali podići ribari, možemo zaključiti da je to bilo vjerojatno u Piškeri. Ako je to tako, ne možemo znati da li se radilo o Gverinijevoj kuli, ili fortificiranoj jednokatnici ili pak možda o nekoj kuli od koje ne postoje tragovi. Drugi dokument govori da je Andrija Ivančić iz Sali, koji je bio rukovodilac jedne od tri mreže potegače Ante Kaerana iz Sali, g. 1654. bio glavni pokretač za popravak kaštela u Piškeri.[223] Ni u tom slučaju ne možemo znati o kojem kaštelu je govor, jer se sva tri u dokumentima nazivaju »castello«.

Godine 1806. postojale su na Kornatu 2 kule izvidnice. Možda su to bile kule na Panituli i na brdu Toreti kod Tarca, gdje se i danas iz daljine vide zidovi malene, ali tvrde kule.

Govor o pomičnom mostu i njegovu nazivu Malkunteno ne bi spadao na ovo mjesto, ali pošto taj toponim dovodimo u vezu s obližnjim fortificiranim objektima, progovoriti ćemo i o njemu. — Tjesnac između o. Jadre i o. Panitule širok je 75, a dubok oko 1 m. Na strani Piškere na o. Jadri bilo je 1783. pred kućama sedam ribarskih gatova, a na strani Panitule samo jedan, koji je bio položen u pravcu jednog od spomenutih gatova na drugoj strani tjesnaca, tako da su se ta dva gata toliko približila da je kroz tjesnac među njima mogao proći samo ribarski čamac. Dapače, preko tog uskog prolaza pružao se drven pomični most, koji bi se povukao kadgod bi imao proći kakav brod. Preko mosta su prolazili u prvom redu ribari koji su na Panituli sušili mreže, zatim pobirači poreza i njihovo osoblje, i napokon pastiri koji su, kako tvrdi tradicija, preko mostića vodili stoku da je napoje na tamošnjoj živoj i veoma pitkoj vodi, jer je voda u Piškeri (sjev. od crkve) uslijed obilate upotrebe bila neupotrebljiva za piće. Tjesnac se u prošlosti nazivao Malkuntento, a tako se nazivlje i danas. To ime je nastalo po fortifikacijama.[224]

Kornatski fortifikacijski objekti služili su tamošnjem življu, u prvom redu ribarima za obranu čitav jedan milenij, sve do početka 19. st., kad je g. 1806. na zadarskom otočju bilo sedam kula izvidnica (»e per vedetta sette torette«), od kojih po dvije na Kornatu i Silbi, tim najizloženijim, upravo neuralgičnim točkama zadarskog arhipelaga.[225]

U magazinima Piškere čuvali su kornatski ribari osoljenu ribu i ribarski pribor samo privremeno, a glavna skladišta su im se nalazila na sigurnijem i manje izloženom mjestu u glavnom saljskom pristaništu zvanom Porat ili Blud. I tu su mnoge kuće bile utvrđene, a postojalo je nekoliko kaštela.

---

[223] HAZd, Zadarski knez A. A. Marcello (1653—1655) sv. I, str. 289.

[224] G. Praga, La topografia del castello e dell'isola di Malconsiglio, Archivio storico per la Dalm. vol. 26, sv. 156, str. 1—21.

[225] A. R. Filipi, Senjski uskoci i zadarsko otočje... str. 622.

Uz današnju crkvenu kuću — nekad Gverinijev, a poslije Fortišev dvorac u Salima — diže se četverotaktna kula zvana Kaštel, danas stambena zgrada visine 11.50, širine 4.95, dužine 7.25 m. Iz inventara vlasnika kule ribarskog magnata Gverinija Gverinija iz g. 1653. saznajemo da se u njoj čuvalo ovo oružje:

Na prvom katu Kaštela:

1 arkibuz na kolica venecijanskog podrijetla

Na trećem katu:

8 velikih mušketa na stalku (Muschettoni da cavaletto)
3 mušketa obložena kožom,
5 mušketa vijugavih na barbareski način,
1 kotao od olova, polovan.

Na četvrtom katu:

1 bačvica puščanog praha (Una mezariola di polvere),
1 nova posudica za mjerenje baruta (un mogiazzo novo)
50 komada katramane stupe (Stopa catramada N. 50)

U kući kraj kule:

2 jednaka arkibuza s Rodosa,
5 njemačkih pištolja,
1 bodež s ručkom od orahovine (Un corte stilado con manego da nogio),
2 karabine,
1 dugi arkibuz s Rodosa,
2 arkibuza s upaljačem, tj. čeličnom napravom za izazivanje iskre iz kremena (Doi archibusi con azzalin),
1 turska sablja,
2 arkibuza.
1 karabina,
2 mala samokresa s čeličnim upaljačem (Doi terzetti con azzalin).

Svega oružja u kuli i u kući bilo je: 30 raznovrsnih pušaka, 2 samokresa, 1 turska sablja, 1 bodež, 1 bačvica baruta i 50 komada katramane stupe.[226]

To je prevelika količina oružja za obranu jedne obitelji. U slučaju gusarskog napada, u kulu bi se strčali mještani Sali i tim oružjem branili ne samo »gospodina« nego i sebe i članove svoje porodice. Ako bi se napadaj zbio po danu, branili bi se s prozora kule, a u slučaju noćnog napada veoma važnu ulogu odigrao bi prozorčić natkriven izbočenim zidom s otvorom prema dole, sličan kuhinjskoj »napi«. Predaja kaže da su kroza nj lijevali vrelo ulje na glavu napadača. Možda je u nedostatku drugih sredstava bilo i takvih slučajeva, ali iz gornjeg inventara vidimo njegovu pravu namjenu. Vidimo da su branioci pred vrata kule bacali komade zapaljene katramane stupe, da tako osvijetle napadača, pa da ostali branioci s drugih prozora udare na njega iz mušketa i arkibuza. Zato se na salj-

[226] Isto, str. 622.

skoj kuli najveći dio oružja čuvao na trećem katu kod obzidanog prozorčića i ostalih triju prozora, a barut i katramana stupa iz opreznosti čuvala se na četvrtom katu, da se ne bi kojim slučajem zapalila. Prema tome uz spomenuti prozorčić veoma važnu ulogu odigrala bi katramana stupa i raznovrsno vatreno oružje.

Sličan obrambeni prozorčić natkriven izbočenim zidom postojao je do nedavno i na starim kućama obitelji Vodopija, Ušalj, Basioli i Armanini u Salima. Kuća Armanini zove se Kaštel, Pod Kaštel, jer se na tom mjestu nekad dizala kula. Na Petriciolijevu dvorišnom zidu još se vidi nekoliko puškarnica.

Iz navedenog vidimo da su Piškera i saljski Porat, gdje su kornatski ribari najvećim dijelom boravili i imali svoja skladišta ribe, bili za ono doba veoma dobro utvrđeni i naoružani i da su se mogli suprostaviti mnogim napadajima.

U Kornatima ima i nekoliko toponima za brda, na kojima se tokom burnih vijekova čuvala straža radi zaštite ribolova. Stražari bi po danu dimom, a po noći vatrom upozoravali ribare i mletačke ratne brodove odakle prijeti pogibelj, a broj dimova ili vatara označivao je broj neprijateljskih brodova koji se približavaju. Jedna Stražica nalazi se na otoku Kornatu SI od Vrulja, a visoka je 232 m, samo 3 metra niža od najvišeg kornatskog brda Metline (235 m), a druga između polja Trtuše i uvale Pečene, visoka 90 m. Napokon dva brda nose ime Belvedir ili Belveder, od tal. riječi belvedere u značenju kule ili uzvisine s koje se pruža lijep pogled. Imenom Belveder naziva se brdo na otoku Kornatu na veoma istaknutom mjestu u pozadini Torete i Tarca, a u blizini starog kornatskog pastirskog naselja pod Pedinkom (zove se Selo ili Pod Selo) s tragovima od oko 50 u suho zidanih kućica. S tog Belvedera, koji se uzdiže nad morem 223 m, krasan je pogled ne samo na kornatski arhipelag nego se vidik pruža od Premude do Visa. Odatle se mogu kontrolirati vode zadarskog i šibenskog otočja, pa se u prošlosti moglo paziti i na kretanje gusarskih brodova i na njih upozoravati mnogobrojne kornatske ribare. Drugi je naziv »Punta Belvedira«, a to je najjužniji rt Dugog otoka, uz koji mora proći svaki brod koji iz Kulfa ulazi u luku Telašćicu. Naziv Punta Belvedira označuje samo rt onog poluotočića odnosno brežuljka koji se nekad zvao Belvedir. Naziv je dakle s uzvisine prešao na rt, a ta uzvisina, visoka 26 m, danas se naziva Ribarska straža. Moralo se na toj uzvisini stražariti, da bi se zaštitilo ribare od nenadnog gusarskog napada. Ribari su se, naime, iza noćnog ribanja ispod hridina Dugog otoka, redovito po danu i za nevremena sklanjali, sušili mreže i počivali u obližnjoj uvali Kobiljak, koju s južne strane od Kulfa zatvara Punta Belvedira i Ribarska straža. Ovaj je naziv talijanskog podrijetla,

jer su vlasnici ribarskih trata nekoć uglavnom bili Zadrani, koji su valjda u saobraćaju sa svojim ribarima upotrebljavali talijansku terminologiju.[227]

U izvorima ne nalazimo kakva je bila organizacija obrane, ali smatramo da je više manje bila slična onoj na lovištima otoka Visa, Palagruže i Šušca, jer je u 16. i 17. st. u kornatskim pustim i izoliranim vodama vladala jednaka pogibelj kao i na srednjodalmatinskim otocima.

Kad su viški ribari imali radi ribanja poći na Palagružu, tolika je bila pogibelj od gusara i raznih neprijateljskih brodova, da im je više puta bilo najstrože naređeno neka krenu svi skupa i to uz prijetnju teške kazne od 18 mjeseci na galiju okovanih nogu ili da budu obješeni. Ribari su za vrijeme mraka na Palagruži bili podijeljeni na 3 grupe. Svakoj je na čelu bio najugledniji ribar kao upravljač, a imenovao ga je hvarski knez. Njemu su se morali svi pokoravati. Svi ribari su morali izmjenično po danu i po noći čuvati stražu. U slučaju da ugledaju gusarske lađe, morali su po danu dimom, a po noći vatrom dati znak mletačkim ratnim brodovima i ribarima. Za svaki brod se morao pokazati po jedan plamen ili dim. Tko ne bi htio čuvati stražu, upravljač ga je mogao kazniti i smrću.[228]

Na temelju tih drakonskih mjera vidimo da su ti bijedni ribari morali živjeti u vječnom strahu od napada i da ne budu odvedeni u ropstvo.

Slična organizacija obrane bila je bez sumnje provedena i među kornatskim ribarima. Smatram da su se oni na cijelom kornatskom području osjećali bar donekle sigurni jedino u fortificiranim kućicama i kaštelima u Piškeri.

Da bi se obranili od gusarskih napada nisu im služile samo kula i utvrđene kuće, nego je mletačka vlast da bi osigurala nesmetan ribolov, slala i svoje naoružane brodove.

Među dukalama i terminacijama u Historijskom arhivu u Zadru (odjel sv. Domenika) nalazi se ovo naređenje iz 1684. god. Da se doskoči sigurnosti srdelskih ribara na zadarskom ribolovnom području, naređuje se kapetanima ocu i sinu Nikoli i Marku Korponeze da i nadalje budu zaduženi da svojim galeotima borave na položaju i neka osiguraju da na vrhovima otoka stalno borave straže koje će, ako otkriju kakav gusarski brod, davati znakove danju dimom, a noću vatrom, sa svrhom da se ribari mogu na vrijeme skloniti i spasiti. Ova naredba vrijedi samo za mrak mjeseca srpnja.[229]

---

[227] Isto, str. 623.

[228] G. Novak, Dokumenti za povijest ribarstva..., str. 45, 46, 47, 69, 71, 72, 73.

[229] E. Böttner, Prospetto sommario dell'archivio... di s. Domenico, Tabularium II, Zadar, str. 63.

Vidi se da je zaštita ribara od naoružanih brodova postojala i prije te naredbe, jer se kaže »neka i nadalje ostanu zaduženi«, a vidimo i to da se za svaki mrak davala posebna naredba.

VII. O nekim značajnim ribarskim porodicama

Najglavniji kornatski ribari od najstarijih vremena pa do nedavno bili su stanovnici Sali, a ponešto i obližnjih sela, koji su se na tom ribolovnom području razvili u vrsne ribare.

Videći da novac uložen u ribolov najbolje rentira, neki bogati Zadrani kupovali su i u svojim rukama držali kornatska ribolovna sredstva. Bili su vlasnici većine lađa, mreža i ribarskog pribora, koje su davali vještim saljskim ribarima da njima rukuju. Neki od njih su se toliko uzdigli nad druge da su postali vlasnici većine tih sredstava i dominirali kornatskim ribolovom. Istodobno su na saljsko-kornatskom području posjedovali velika poljoprivredna i stočarska dobra, da u slučaju deficitarnih godina u ribolovu koje su se često izmjenjivale, mogu imati i druge izvore prihoda.

Među njima su se osobito istakle porodice Gnochi, Gverini, Petricioli i Lorini, koje su iz Zadra prešle u Sali, a u Zadar su doselile s talijanskog poluotoka. Prvi je podrijetlom iz Pontremoli (istočno od Genove), drugi možda negdje iz okolice Padove, a treći i četvrti s područja između Lago di Como i Lago di Garda. Da li su se i u rodnom kraju bavili ribolovom, ne možemo znati, ali u svakom slučaju saljske ribare u vještini ribanja nisu mogli ništa naučiti, jer su Saljani imali tisućljetno ribarsko iskustvo stečeno u vodama Telašćice i Kornatskog otočja.

Donijet ćemo glavne podatke o tim porodicama koje su preko 370 godina (1550.—1921.) dominirale u kornatskom ribolovu, a u zadnjoj od tih porodica odnjihao se do sada najveći ribarski stručnjak ne samo na našoj nego i na talijanskoj strani Jadrana.

Gnochi. Sve što znamo o zadarskom trgovcu Lazaru Gnochiju koji je bio jedan od najmoćnijih kornatskih ribara, nalazimo u inventaru njegova imanja od 10. III. 1556.[230] god. neposredno učinjen iza njegove smrti. Iz njega se vidi da je 1501. god. posjedovao imanje na Pašmanu, a 1531. u Cerodolu u pozadini Zadra. Od 1548. do 1555. kupuje na području Sali više pašnjaka, na kojima je držao 1353 glave blaga.

Istodobno je ulagao novac u mreže i brodove, ali ih nije sam davao izraditi nego je kod jednog ribara kupio cijelu, a kod drugog polovicu trate za lov srdela. Nabavljao je i ribarske brodove, pa je sve to davao ribarima Sali, Žmana, Luke i Iža, a to su sve *od reda kornatski ribari,* da s njima rade, dakako uz ugovorene uvjete. Sti-

[230] HAZd, Zadarski notar F. Tomaseo, Busta unica, fasc. V., str. 16—42.

panu Dvorničiću u Salima je dao tratu za lov srdela, polovicu trate za lov gira i leut, a po polovicu trate dao je Luki Tamburinu, rečenom Vodopija, Lukašinu, nekom Šimi, Karinji i Šperhli, svi iz Sali. Zatim je nekom Lučini iz Žmana dao polovicu slične trate, Peri Negriću iz Luke cijelu tratu, a u Ižu nekom Periću također tratu, Jeliću 3/4 trate i leut, a Čoku Škvercu parangal, 4 peče mreža i brod svićaricu »braziera«. Svega skupa je u ova 4 ribarska mjesta dao 7 i 3/4 trata za lov srdela, 1/2 trate za lov gira, 4 komada mreža, parangal, 2 leuta i svićaricu, a to su veoma velika ribolovna sredstva i time postao u ono doba najmoćniji ribar u kornatskim vodama.

U Salima nije posjedovao nikakve kuće, ali mu je zato bila u izgradnji velika zgrada u centru kornatskog ribolova — Piškeri. U njoj se tada našlo: 2 obrađena prozora od kamena, kameni stol, 2 obrađena balkona, 16 komada izrađenih kamena za balkone, 12 obrađenih kamenih stepenica, 3 kamena stupa, 34 neobrađena kamena, 130 greda i 200 dasaka. Sve je to bilo za dovršenje te velike kuće. U Zadru su se za uređenje iste zgrade nalazila pripravljena gvožđa za 2 prozora i 12 svežanja kantinela. Kuća je bila na kat i arhitektonski na visini, što zaključujemo po kamenom stubištu, obrađenim prozorskim pragovima i kamenim stupovima, a po količini greda i dasaka radilo se o zgradi velikih dimenzija. Možda je to bio tzv. »veliki magazin« (22 x 12) kojeg se temelji vide tik uz more.

U Zadru je posjedovao 4 kuće s magazinom za sir i magazinom za ribu, u kojem su se našle 1304 bačvice za slanu ribu, 48 košara za prenos ribe, parangal, 3 peče mreža, a imao je i 2 svićarice »braziere«. Osim toga je posjedovao i 3 velika broda od 200, odnosno 500 i 800 stara, što bi skupa iznosilo preko 120 tona nosivosti

Imao je mnogo dragocijenosti u zlatu, srebru i novcu kao i dosta dužnika, i to većinom iz Sali, Luke i Vrgade. Kasniji veliki kornatski ribar Mihovil Filacanevo dugovao mu je 1374 lire, a vlasnici dijela Kornata Franjo i Jerolim Civaleli čak 6586 lira.

Iz spomenutog inventara se vidi da je Lazar Gnochi kroz samih nekoliko godina postigao velik upliv u predjelima Sali i Kornata, a osobito u kornatskom ribolovu, i upravo kada je bio u najvećem zamahu prodiranja u ove predjele smrt je omela sve njegove planove, tako da se poslije njega kao vlasnici kućica u Piškeri spominju g. 1614. Pontremolo Gverin, a 1637. Pontremolo Jerolim, ali ne znamo da li su to bili njegovi baštinici. Ukoliko i jesu, oni nisu došli do osobita izražaja.

Gverini. Bogata zadarska porodica Gverini javlja se u Salima u drugoj polovici 16. st. i sve do šezdesetih godina 17. st. igra veliku ulogu u Salima, a osobito u kornatskom ribolovu. Prvoga susrećemo

u ovom kraju Ilarija Gverinja, koji je 1574. god. kupio kuću u Piškeri,[231] a pet godina iza toga zakupnik je poreza na kornatsku ribu.[232] Uz svoj dvorac u Salima 1583. god. podiže kapelicu sv. Mikule, kako se čita na nadvratniku malih vrata iste kapelice. Vrlo vjerojatno je baš on podigao dvorac i nekoliko lijepih dvokatnica, koje se i danas nižu oko saljskog pristaništa.

Ilario se spominje 1584. god. u matici vjenčanih stolne crkve sv. Stošije u Zadru kao Lario, mjesto Ilario,[233] a u saljskim glagoljskim maticama nema mu spomena. Imao je svoje kuće u Zadru i Salima, a njegov sin Lorenzo u istoj matici sv. Stošije spominje se od 1586. do 1596. kao zadarski trgovac, ali je 1595. skupa s bratom Gverinom imao kuću na kat za stanovanje u Piškeri. Drugi pak Ilarijev sin spomenuti Gverin Gverini posjedovao je u Salima i Kornatu velika poljoprivredna dobra i ogromna ribolovna sredstva. Bio je veoma bogat čovjek, svakako jedan od najbogatijih i najmoćnijih ribara Dalmacije svih vremena.

Ekonomska snaga ove porodice najbolje se vidi iz inventara cijelog njegova imanja učinjenog neposredno iza smrti Gverina Gverinija (1653.) koji je njegova udova Laura dala napraviti zbog sebe i ostalih baštinika. Inventar je veoma opsežan i čuva se u Historijskom arhivu u Zadru.[234]

Iz njega se vidi da je Gverin u Salima imao 20 upotrebljivih kuća i 5 bez krova, u Zadru 6 kuća, u Piškeri 5, u Ravi 2 itd., a imao je polovinu kuće i u selu Brentale kod Padove u Italiji. (Možda je odatle i potekao?). Imao je 23 broda raznih veličina i to: 6 leuta, 12 svićarica, zatim grip nosivosti 150 stara (preko 12 tona) s čamcem, a najveći njegov brod bio je poata od 500 stara (oko 41 tonu) s čamcem. Petnaest godina prije toga (1638.) imao je 1/2 fregate od 2000 stara, vrijednu 1600 dukata i prodao je brod od 800 stara za 700 dukata. Oba broda oko 224 tone nosivosti.

Posjedovao je i 5 velikih trata za lov srdela i 23 druge mreže. U magazinima se našla velika količina praznih i punih barila i muljača, a 207 bačvica slane ribe nedavno je svojom lađom, valjda paotom, poslao u Veneciju trgovcu salumieru Bartolu Cegala.

Za svoje potrebe držao je brodograditelja i bačvara i svakome je dao na raspolaganje posebnu kuću, a treću je kuću ustupio vlasnicima trata.

Na području Sali i Kornata posjedovao je 1852 stabla maslina, 1350 m^2 vinograda, 480 grla sitne i 22 grla krupne stoke. Imao je nekoliko stotina dužnika od Rijeke do Korčule, kao i pologe u zlatu

---

[231] HAZd, Odjel sv. Domenika, Estratti dei repertori degli atti de Notarij di Zara dell'anno 1307 all'anno 1700, br. 220, fasc. XI, str. 12.

[232] HAZd, Zadarski knez F. Bon (1594—96) sv. I, str. 351.

[233] R. Jelić, Stanovništvo Zadra u drugoj polovici XVI. i početkom XVII, st..

[234] HAZd, Zadarski knez A. Marcello (1653—1655) sv. I, str. 289.

i gotovini kod sebe i u Veneciji. Samo u novcu imao je 92.000 mletačkih lira, čime je onda mogao kupiti oko 125 leuta ili oko 157 potegača za lov srdela. Kad mu dužnici nisu vraćali dug, ulazio je u posjed založenih kuća ili zemalja. Ekonomski je u rukama držao kornatski ribolov i naselje Sali, a donekle i ostala sela.

Gverin Gverini bio je za ono doba kulturan čovjek. Imao je maleni kućni arhiv koji se sastojao od većeg broja knjiga dužnika, ribarskih i stočarskih računa te stotine pisama, ugovora, tužbi, a osobito mnogo presuda donesenih protiv njegovih dužnika. Imao je i 48 tiskanih knjiga, kao i glagoljski misal u kućnoj kapelici sv. Mikule. On i članovi njegove obitelji dobro su se uklopili u saljski hrvatski ambijent tako da su, kako se vidi iz saljskih glagoljskih matica, nosili naša imena kao Ivan, Miho, Jelica itd.

Nekoliko decenija iza njegove smrti ova jaka ribarska porodica sasvim je nestala iz Sali, a spomen na nju do danas se sačuvao u toponimu »Gverinova ograda« u predjelu Blud, sjeveroistočno od pristaništa Porat. Veći dio Gverinijevih zemalja, kuća, brodova i ribolovnih sredstava kupila je od njegovih baštinika obitelj Petricioli.

Petricioli. I obitelj Petricioli bila je značajna ribarska i posjednička porodica iz Sali, odnosno iz Zadra. Prvi se doselio iz Brescije u Zadar Valentin Petricioli, a kad su iza smrti (1653.) najmoćnijeg kornatskog ribara Gverina Gverinija njegovi potomci u Salima prodavali njegovu baštinu, najveći dio tih ribolovnih sredstava, zemalja i pašnjaka prešao je u ruke Valentina i njegovih potomaka. Valentin se prvi put spominje u Salima u matici krštenih g. 1669. kao kum »Valentim Petricioli sin Jakova iz Breše«, a na drugom mjestu naziva se »Valentin iz Bnetak«. Godine 1677. vjenčao je u Salima Zanetu kćer Ive Lorinija. Boravio je istovremeno u Salima i u Zadru, pa se u dokumentima susreće i kao »habitante al scoglio di Sale« i »cittadino di Zara«. U isto vrijeme posjedavao je kuću i u Bresciji i u Bressani nel Valdesabbia.[235]

Godine 1681. bio je u Salima vlasnik triju trata za lov srdela, a iduće četiri godine po dvije. Umro je u Zadru 1695. i svojim baštinicima ostavio 3 trate za lov srdela, 3 leuta, 4 gaete i kuću u Piškeri, uz bogato imanje u nekretninama.[236]

Njegov sin Anzulo (1690.—1764.) znatno je povećao imanje, tako da je nakon njegove smrti procijenjeno na 67.020,18 lira. U Salima je posjedovao 29 različitih manjih ili većih zgrada, a samo tri veće stambene kuće s kaštelom u saljskom »portu« vrijedile su 29.657,05 lira.[237] Njegovi sinovi Valentin (u. 1784.) i Marko (u. 1807.) sagradili su g. 1772. grobnicu u župskoj crkvi u Salima ukrašenu mramornim inkrustacijama. I oni su bili vlasnici trata.

---

[235] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 2, str. 29.
[236] Isto, sv. 8, str. 8.
[237] Isto, sv. 31.

Treći Anzulov sin Ivan (Zaneto, Zuane) koji je umro 1803. u Salima, osnovao je 1788. Društvo saljskih ribara i pobirao porez na ribu sa cijelog zadarskog područja. Na poziv zadarskog kneza iste godine napisao je opsežnu »Relazione delle Pesche della Giurisdizione di Zara«. Pedantno je, najprije sam a zatim uz pomoć sina Ernesta, bilježio prihode svoje trate i troškove za uzdržavanje i troškove za uzdržavanje i ribolov. Uspješno je vodio parnice s ribarima Iža i Zlarina za pravo saljskih ribara. Bio je vrlo kulturan i posjedovao biblioteku od 142 sveska stručnih knjiga, pretežno iz filozofije i prirodnih znanosti.

Njegov sinovac (sin spomenutog Valentina) Zandomeniko (u. 1818.) bio je u doba francuske vlasti načelnik općine Sali. Od njega potječe iscrpan izvještaj o ribolovu u vodama Kornata iz g. 1812.[238] Napisao je i traktat o uzgoju maslina.[239] Njegov sinovac Giovanni (Jovan saljskih matica), rođ. 1794. a umro u Salima 1850. god., bio je također saljski načelnik. Poznavao je grčki, pa ga je jednom pomorska vlast u Šibeniku pozvala kao tumača za taj jezik.

Porodica Petricioli toliko je bila povezana sa saljskom ribarskom sredinom, da se u saljskim glagoljskim maticama od 1669. do 1824. god. njezini članovi spominju 381 put, i to većinom kao kumovi na krštenju i vjenčanju, što znači da su s domaćim življem bili potpuno srasli. Već je Anzulo poznavao glagoljicu, a njegov sin Valentin ju je upotrebljavao pišući vlastoručno.

Do danas se sačuvao mali, ali vrijedan kućni arhiv te porodice, kojega se dobar dio odnosi na kornatski ribolov. Među dokumentima ima ih dvadesetak pisanih glagoljicom (od XVII st. nadalje). Nalazi se u obitelji prof. dr Ive Petriciolija u Zadru.

Lorini. Prema župskim maticama župe Sali prvi se 1635. spominje »Marko Lorini rečeni Markun«, te su stoga u Salima poznati i pod nadimkom »Markunovi«. U ispravi iz 1639. stoji da je Marko podrijetlom iz Bergama.[240] Žena mu se zvala Ivanica, kojom se vjenčao 1627. god. Članovi ove porodice nazivaju se koji put Lorini-Basioli, valjda zato jer se Zane, kći Markova, vjenčala za Basioli Bepa. Marko je bio dobro situirani zadarski trgovac (messer), te je svoj novac uložio u ribolovna sredstva. Godine 1640. najmio je slugu da mu uz ostalo čuva trate u Piškeri,[241] po čemu bi se reklo da je tamo imao i svoju kućicu. Iduće 1641. godine imao je tri trate za lov srdela, a nakon godinu dana čak sedam. Njegov potomak Marko raspolagao je od 1780. do 1783. jednom tratom, a posljednji put su imali tratu 1914. god. Prema tome onaj prvi Marko bio je sa

[238] Objavio ju je A. M. Strgačić u Zadarskoj reviji 1955/4.
[239] Rukopis u Kaptolskoj biblioteci u Zadru.
[240] HAZd, Zadarski notar Z. Braičić, fasc. 76., st., 22., god. 1639.
[241] HAZd, Zadarski notar Z. Braičić, fasc. 77, str. 6.

7 trata jedan od najbogatijih kornatskih ribara, ali njegovim potomcima nije pošlo za rukom da se još i više uzdignu, možda zato jer se u ono vrijeme pojavio Valentin Petricioli, koji je bio prodorniji, te mu je uspjelo ući u posjed gotovo cijelog ribarskog inventara Gverina Gverinija i tako se uzdignuti nad ostale.

Članovi obitelji Lorini stanovali su u Salima i u Zadru, ali više u Zadru, a ipak se u saljskim maticama od 1635. do 1830. spominju 255 puta, većinom kao svjedoci na krštenju i vjenčanju, po čemu se vidi da su se i oni čvrsto urasli u saljski ambijent. U svakom slučaju to je bila jedna od najjačih ribarskih porodica u kornatskim vodama.

Ize ove ribarske porodice potekao je poznati ribarski stručnjak Petar Lorini, koji se 1850. god. rodio u Salima i već u svojim mladim danima često išao na kornatski ribolov i na taj način ga zavolio. Završivši u Dubrovniku preparandiju službovao je kao učitelj u Korčuli, Kotoru i Salima i kao nastavnik u Zadarskoj preparandiji.

Nastupivši kao učitelj u Salima (tamo bio od 1873. do 1894.) odmah iduće godine uvađa hrvatski nastavni jezik u svoju školu, te mu je prilikom stote godišnjice tog važnog čina u Salima podignut spomenik. Bio je visoko naobražen čovjek. Poznavao je sve važnije evropske jezike, na kojima je pratio pedagošku, a osobito ribarsku literaturu, te se razvio u ribarskog stručnjaka svjetskih razmjera. Kao takav je 1897. god. postavljen za prvog ribarskog nadzornika u Trstu za cijelo područje od Trsta do Kotora.

Mnogo je pisao, naročito o ribarstvu, a najglavnije je njegovo djelo s tog područja »Ribanje i ribarske sprave . . .«, tiskano 1902. u Beču, koje je na međunarodnoj izložbi u Beču nagrađeno srebrnom kolajnom. Ta knjiga je danas, poslije 72 godine, donekle zastarjela, ali je još i danas najbolji priručnik o ribarstvu. Lorini je mnogo učinio na unapređenju našeg ribolova uopće.

Kao prvorazredan poznavalac svih ribarskih pitanja prisustvovao je 1921. god. u Beogradu na donošenju konvencije o ribolovu između Jugoslavije i Italije i dok se uporno opirao prodiranju talijanskih ribara u naše vode, tražeći neka svak riba na svome, iznenada je umro. Pokopan je u Salima. Njegovo djelo su također i lijepi ribarski gatovi u Salima kao i tvornica ribljih konzervi, osnovana 1905. god. radi blizine kornatskog ribolova, koja i danas uspješno djeluje.

O Petru Loriniju dosta je napisano, a osobito 1974. godine.[242]

[242] J. Basioli, Petar Lorini i njegovo djelo, Morsko ribarstvo. Zagreb 1973, br. 1., str. 1—3; Isti, Petar Lorini i brionska konvencija. Morsko ribarstvo, Zagreb 1973, br. 2, str. 79—84; Ć. Petešić, Petar Lorini i ribarstvo. Morsko ribarstvo, Zagreb 1973, br. 3, str. 126—131.

PRILOG I.

(Troškovi koje je 1800. god. imao Zuane Petricioli u Salima oko opskrbe jedne svoje potegače za lov srdela u Kornatima)

SPESE INCONTRATE PER L'ARMO DELLA TRATTA DA SARDELLE

1800. 29 Aprile

Per Luz Passa 4, Talari 20 sono	Lire	480.—
più per dinara cara 4 rimasti del anno decorso	»	120.—
più per smrica passa 5	»	130.—
più per spese a due uomini che furono con me a Zara a prender sal, biscoto e muffa	»	24.—
25 maggio		
più per smrica cara 46 1/2 abruciata nel restante della estate valutata a lire 9 il caro comprese tutte le spese di trasporto	»	418.10
più per cara 5 dinara comprese le spese come sopra e questa valuta'a a lire 36:10 il caro	»	182.10
7 giugno		
più per spese a due uomini che furono con me a Zara preder sal, e mijazzi	»	21.—
29 detto		
più per una cota di caldiera per tinger la tratta	»	8.—
più per legna, scorzo ed eltre spese	»	42.—
18 7bre (=settembre)		
più al Panovich da Eso per il nolo del suo leutto per tutto l'estate	»	181.—
più per le due barche lumiere per tutto l'estate	»	67.10
più per la biancariza per tutto l' state	»	35.—
più per pan e vin per tutto l' estate	»	1337.—
più per aver satato sardelle 37402, di raggion nostra e compagni sal s'ara otto sono	»	80,—
più per nove mojazzi per salar l'adietro scritto pesce	»	54.—
più per il frusto[243] della rete per aver pescato in tutto l'estate 28 volte a raggion di lire 13 la volta	»	364.—
21 7bre		
più per aver contato alli compagni e biancari per le loro porcion e rucegni per sardelle 13717 in raggion di lire 75 al miaro	»	1028,10
26 7bre		
più per spese ocorse per il trasporto a Zara delle suespresse sardelle		17.—
Spese summa lire		4590.—
Ricavato		3823.19
Perdita		766. 1

[243] Frusto = istrošen, rabljen, a u ovom slučaju amortizacija mreže, koja se u 28 potega znatno istrošila.

RICAVATO DEL PESCE VENDUTO

1800. 27. maggio

Per lanzardi venduti freschi alli pescatori di Zara lire	288.—
21 giugno	
più da altri venduti alli detti	216.—
20 agosto	
più da al.ri venduti alli detti	42
22 d°	24
più per avver ricavato di sardelle 23685 di nostra ragione e 13717 aquistate dei compagni e queste vendute a lire 87, detrato lire tre di dazio per miaro sono	3253.19
Summa lire	3823.19

SPESE DEL PRIMO SCURO

1800 14 maggio

Alli tre Isani biscoto libre 1 1/2 val	lire	1. 7
più muffa q(uartuc) i 2	»	1. 4
più ai lumieri[244] muffa sechi 3	»	27.—
più levutari d(ett)a secchi 4 1/2	»	40.10
più ai bianchari d.ª secchi 1	»	9.—
più ai lumieri biscoto libre 12	»	10.16
più ai levutari d.° libre 22 1/2	»	20. 5
più ai bianchari d.° libre 6	»	5. 8
17 d.°		
più aitre Isani biscoto libre 2 1/2	»	2. 5
più ai d.ⁱ muffa q(uartuc)ⁱ 7 1/2	»	4.10
18 d.°		
più ai tre Isani biscoto libre 2 1/2	»	2. 5
più ai deti muffa q(aurtuc)i 7 1/2	»	4.10
più ai lumieri muffa secchi 6	lire	54.—
più ai levutari d.ª secchi 9	»	81.—
più ai biancari d.ª sechi 2	»	18.—
più ai lumieri biscoto libre 24	»	21.12
più ai deti muffa q(uartuc)i 7 1/2	»	4.10
più ai biancari d.° libre 12	»	10.16
24 d.°		
più ai tre Isani biscoto libre 2 1/2	»	2. 5
più ai d.ⁱ muffa q(uartuc)i 7 1/2	»	4.10
25 d.°		
più ai tre Isani biscoto libre 1 1/2	»	1. 7
ali lumieri muffa secchi 3	»	27.—
più ai levutari d.ª secchi 4 1/2	»	40.10
più ai bianchari d.ª secchi 1	»	9.—
più ai lumieri biscoto libre 12	»	10.16
più ai levutari d.° libre 22 1/2	»	20. 5
più ai biancari d.° libre 6	»	5. 8

[244] U troškovniku za g. 1804. baštinici pok. Zuane Petriciolija mjesto riječi »lumiere« na nekoliko mjesta stavljaju »svichiarizza«.

26 d.°

A due umini che condussero il pesce a casa biscoto libre 1	»	—.18
più ai d.i muffa q(uartuc)i 3	»	1.16

23 d.°

Al'i lumieri muffa secchi 2	»	18.—
ai levutari d.a secchi 3	»	27.—
più ai biancari d.° q(uartuc)i 10	»	6.—
più ai lumieri biscoto libre 8	»	7. 4
più ai levutari d.° libre 15	»	13.10
più ai biancari d.° libre 4	»	3.12
Summa	lire	[245]553.19

PRILOG II.

(Način kako je Zuane Petricioli dijelio ribu ulovljenu svojom potegačom za lov srdela g. 1799. i 1800. na kornatskim lovištima)

1799 27 maggio Studegnac[246]

Con due pescate

Sardelle nostre	N(umer)o	1800
più dei compagni	»	600
più del dazio	»	300
più delle sardelere	»	250
Rucegne[247] dei biancari	»	100
Rucegne mio	»	50
Rucegne dei compagni	»	420
Comandier	»	55
Segondier	»	40
Sredir	»	30

1800 19 maggio Higliazza[248]

Con due p(pescat)e

Sardelle nostre	N(umer)o	6600
Sardelle del dazio pagato	»	1000
Sardelle dei compagni	»	2200
Rucegne dei compagni	»	850
Rucegne dei biancari	»	100
Rucegne e sardelle mie	»	250
Segondier	»	60
Sredir	»	40
Sardelere	»	800
Comandier	»	[249]100

[245] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 25—28.

[246] Studenjak je dobro lovište srdela na otoku Jadri, sjeverozapadno od ribarskog naselja Piškere.

[247] »Rucegne« od riječi ruka, pregršt ribe. U ovom slučaju doručak.

[248] Hiljača je lovište srdela na kornatskom otoku Žutu.

[249] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 45, str. 29.

PRILOG III.

(Sastav ljudstva u potegači za lov srdela).

Nota di tutti li individui componenti nell'armo della rete da sardelle di raggione dell'eredità del q(uonda)m Signor Gio. Petricioli.

Q Anno 1804 a Sale

Direttore della sudetta tratta	Antonio Pisasevoli
Paron Postizza	Donato Rudich
Bianchier con sua barca	Lorenzo Sforzo
Provier	Pietro Grando
Comandier	Lorenzo Pessurina
Trasnier	Mattio Arbanasov detto Geseran
	Lorenzo Dvorniza
	Matessa Sforzo
	Give Zanich
	Simon Pucov

In tutti N°. 9[250]

Biancheri N°. 2 cioè Don Zuanne Gherscovich con sua barca e Anton Gerbin di Mattio

Lumieri N°. 4	Mro Ant° Dominis con sua barca
	Stipan Vucich suo vogadore
	Simon Raglievich d(ett)o Scroza
	Petar Orlich suo vogadore

In tutti comp(ag)ni N°. 15[251] — Barche N°. 3.[252]

PRILOG IV.

Vlasnici potegača, baštinici pokojnog Zuana Petriciolija u Salima, kupovali su od ribara iz iste potegače svježu ribu koja im je pripala kao njihov dio ili kao doručak ili konjuš).

C Primo giugno 1804 — Sale.

Per spesi nella comprata sardelle fresche dalli compagni della tratta, cioè le loro marende e cogniusi. come pure aparisce nell'libro delle spese, dico per sudette sardelle N°. 2120, a lire 6.10 il % vale		lire	137.14
più comprate quelle della 3za porzione che apartiene alli sudetti compagni tutti il N°. di 1700 a medesimo prezo		»	110.10
più dette comprate dalli due biacheri che fu della sua porzione in biancherizza N°. 885 a simile prezo		lire	56.10
Sardelle N°. 4705. — Summa di intiera spesa	4	lire	304.1

[250] U ovaj broj nije uračunao »diretora« koji je prvi po redu.

[251] Prema svemu se vidi da se potegača sastojala od 4 lađe: leut, bjankarica i 2 svićarice, pa ne znam kako tu stoji samo tri.

[252] Kućni arhiv obitelji Petricioli, sv. 60, str. 97.

[253] Isto, sv. 60, str. 102.

FROM THE PAST OF THE KORNAT FISHERIES

Summary

After contributing a brief survey of the past of the Kornat fisheries, the author presents 7 chapters from this sphere with numerous so far unknown data.

1. OWNERS OF NETS CALLED »TRATTA« FOR SARDINE FISHING in the waters of the Kornat islands were, notably during the 17th and 18th centuries, the Zadar gentry who invested all their money into fishing equipment, which they then gave to the Sali and other fishermen to work with.

In the first census of owners of such nets (1587) four were Zadar people, the remaining seventeen were from Sali and the neighbouring villages, while according to the censuses of 1641 and 1648 they were all from Zadar, who owned all the nets, the majority of fishing-boats as well as houses with storehouses in the fishing centres of Piškeri and Sali. Only in the 19th century the common inhabitants of Sali and partly of Iž became owners of fishing equipment.

2. FISHING EQUIPMENT. The author maintains that the first mention of nets for catching small pelagic fish in Dalmatia from the year 1056 relates to the nets that were used by Kornat fishermen. While in the waters around Vis and Hvar fishermen usually employed torches when catching sardines, and only in an emergency juniper, in the region of the Kornat islands juniper was prevailingly in use, and the imported torches to a lesser extent. Wood lights were very expensive. Expenditure for torches and juniper in 1800 in the Kornat fisheries for the whole summer was the same as for bread and wine. Torches were four times as expensive as domestic juniper.

3. AMOUNT OF CATCHES. The Dalmatian fisheries achieved their peak after the devising of a new method of sardine fishing with 3 boats and light (1532). Thus, for example, with one »tratta« net in the Kornat waters (1578—1579) there were caught during a period of 18 months 236,000 sardines and 45,000 pieces of other kinds of fish, totalling about 14,750 kg of fish. Thus with 15 Kornat »tratta« nets in 1643 it was possible to catch 70,000 kg of fish, amounting to 4,720 kg per one net, which also today would make

a motorized fishermen satisfied. Within a period of 4 years (1780—1783) with 8 Sali nets were caught 5,916,300 sardines, which was 739,537 fish per one net. When catches we more abundant, large quantities of fish were frequently thrown back into the sea for lack of salt.

4. THE GLAGOLIANS AND THE KORNAT FISHERMEN. They were to that extent poor that they had to engage in agriculture and fishery. The author contributes data regarding about 30 glagolian priests who, between 1501 and 1843, were Kornat fishermen, some of whom had boats of their own, some of them also a net, while others were common hands working for pay on other boats.

5. TAXES AND DUTIES IMPOSED UPON THE KORNAT FISHERIES. The Kornat fishermen were for centuries burdened with about ten different taxes and duties. Before 995, and for some time after that year, from the fishing grounds of Telašćica they gave one-fourth of the catches first to the town of Zadar, then to the town gentry, and finally to the monastery of St. Krševan. After 1056, they contributed to the same monastery the part possessed by the individual fishermen, which was one-eight of the catches. From 1524—1822 the fishermen had to pay in fresh fish one-tenth as a State tax. At the same time they would give to the State for the same period 1/30 of salted fish when selling or exporting. Besides, theirs was the duty around 1530 and later to supply the town of Zadar with 200 barrels of salted sardines, regarding which duty disputes were conducted in Zadar and Venice. After 1639, instead of 200 barrels, every net had to contribute annually 11,000 or 10,000 sardines, irrespective of the amount of the catches. The Church of St. Maria at Sali received from 1682 to not long ago 1/25 of sardines caught at Kobiljak at the entrance to Telašćica, and from the fishing grounds in Telešćica and Levrnaka from 1676—1920 one-tenth from the winter »tratta« nets.

Taxes for the Kornat fish were imposed at Sali and on the island of Panitula, and for Telašćica at Kučičin Mul. The taxes were collected by commissioners from the Zadar Customs Office. Eight of them would meet, of whom 4 at least were Kornat fishermen. All of them collected the money only in the Kornat region, and only the brothers Valentin and Marko Petricioli collected for the entire Kornat islands, and that in the company of another 6 Sali net owners. Their »fishing company« divided among them the fishing revenues and expenditure into 8 equal parts irrespective of how much each of them had caught.

6. PIRACY AND DEFENCE. The labirinth of the Kornat islands was always a very convenient area for acts of piracy, from which

also the fishermen of that region suffered. Thus, for example, crews from Venetian ships disembarked in 1361 and 1364 and took everything away from shepherds, even tore off their clothing, and they also confiscated their boat — the only link with the rest of the islands. Also Turkish pirates made their sorties, while the Senj Uskoci were very fond of operating in those waters. Although they were in good relationships with the Kornat fishermen, they nevertheless attacked in 1617 the fishing settlement Piškera, and that because of Zadar citizens who happened to be there at the moment, but they were most probably Venetian merchants with loads of fish. Also during the French rule in Dalmatia, pirates in the pay of the Russian and English fleets were busy in those waters. For the purpose of defence of the inhabitants and fishermen of that place several towers were erected: one on Mount Toreti in the 5th and 6th centuries, then around 1532 on Panitula near the fishing settlement Piškera. In the very settlement one tower and several fishing houses were fortified, on one of which it was possible to see 14 embrasures until not long ago. Also 6 Kornat toponyms speak about reconnaissance on some hills for the purpose of protecting the fishery, called »Stražice« and »Belvedir« on the Kornat islands, and »Belvedir« and »Ribarska straža« (»Fishing Guard«) at the southernmost cape of Dugi Otok Island. To protect the fishermen of the Zadar islands, Venetian authorities would also send their warships.

7. There are also data in existence about some significant fishermen's families. The following ones had risen high above all the others: Lazar Gnochi (1548—1556), Hilarij Gverini and his son Gverin (1574 until the eight decade of the 17th century), Valentin Petricioli and his descendents (1669—1818), and, finally, Marko Lorini and his descendents (1635—1921). Some members of these families had fought fiercely for several centuries for the rights of the Kornat fishermen, and especially for the exclusive rights of Sali to fish in Kornat waters.

In an annex there are a number of very valuable documents, to wit: Expenses for the mending of nets in the month of April, 1800, method of fish distribution from individual stations, compositions of men in individual sardine-fishing crews etc.